

LEVENSBSCHRIJVING VAN

DS. BERNARDUS MOORREES

1780-1860

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2016**

INHOUD

LEVENSOVERZICHT DS. BERNARDUS MOORREES (1780-1860)

Inleiding.

1. Mijn eerste levensjaren.

2. Mijn intrede in de militairen stand en mijn omzwervingen buiten mijn vaderland.

3. Mijn intrede in de militaire stand en mijn omzwervingen buiten mijn vaderland.

4. Begin van mijn bekering.

5. Krachtig werk Gods in mijn bekering.

6. Krachtig werk Gods in mijn rechtvaardiging.

7. Mijn roeping tot het leraarsambt.

8. Mijn voorbereiding voor de hogeschool.

9. Mijn eerste huwelijk en mijn eerste standplaats De Vuursche.

10. Mijn tweede standplaats Bovencarspel.

11. Mijn derde standplaats Wijk.

12. Naschrift.

LEVENSOVERZICHT DS. BERNARDUS MOORREES (1780-1860)

Ds. Bernardus Moorrees is geboren te Kuik bij Nijmegen op 1 augustus 1780. Hij verloor reeds op 4jarige leeftijd zijn moeder. Evenals zijn vader was hij al jong een felle en vurige voorstander van het Oranjehuis. Na een tijd als cavalerist te hebben rondgezworven, volgde hij de Latijnse school en studeerde daarna aan de hogeschool te Duisburg. Daarna kreeg hij een aanstelling als cadet sergeant van de erfprins van Oranje, de latere koning Willem I; keert in 1801 terug, en gaat zich voorbereiden op de studie in de godgeleerdheid. Daartoe vestigt hij zich in 1804 te Utrecht om er de colleges te gaan volgen.

Op 6 september 1807 wordt hij als predikant van Lage Vuurse bevestigd. Enkele weken later trouwt hij met Everdina Maria Kemink, de dochter van de bekende Utrechtse uitgever Kemink.

Na een verblijf van 19 maanden verwisselt hij genoemde gemeente met Bovenkarspel, welke gemeente hij 6 jaar en 3 maanden dient, om daarna te vertrekken naar de gemeente Wijk bij Heusden.

Voor de tweede maal volgt hij de bekende ds. D.A. Detmar in een gemeente op. Hij blijft er slechts kort. Al na een jaar volgt hij de roeping op naar Nijkerk op de Veluwe. Die gemeente dient hij ruim 14 jaar. Zoals daar in de 18e eeuw onder ds. Ger. Kuypers een geestelijke opwekking plaatsvond, zo gebeurde dit nu ook onder de prediking van ds. Moorrees. Zelf getuigt hij daarvan: "Ik heb ruim veertien jaar in de belangrijke en de mij onvergetelijke gemeente van Nijkerk op de Veluwe gearbeid, ene godsdienstige opwekking bijgewoond, die de hele gemeente bijna in beweging bracht".

Dat er ook veel onder gevonden werd, wat geen ware grond mocht heten, blijkt uit zijn opmerking: "Ik heb het onderscheid tussen hartstochtelijke opwindingen en godsdienstige geestdrift leren kennen, zoals van achteren kenbaar wordt tussen het ware werk des Heiligen Geestes".

Waren de Nijkerkse jaren voor hem een gezegende tijd, toch bleven hem drukwegen niet bespaard. Hier verloor hij kort na elkaar, én zijn vrouw én zijn dochter. In 1824 hertrouwt hij met Jannetje van Keulen.

Wegens zijn zwakke gezondheid moest hij in 1830 emeritaat aanvragen. Maar slechts voor een korte tijd. Want na het overlijden van de Wijkse predikant kreeg hij te geloven daar weer predikant te moeten worden.

Op een wonderlijke manier werd een beroep op hem uitgebracht.

Van plan en al onderweg om de predikant van Oldebroek te gaan beroepen, kwamen de Wijkse broeders bij ds. Moorrees terecht, en... beriepen hem! Het beroep nam hij op staande voet aan, daar de zaak hem reeds van 's Heerenwege bekend was. Op 7 augustus 1831 doet hij intrede in zijn oude gemeente.

Hier verliest hij, in oktober 1832, zijn tweede vrouw.

Hij trouwt in november 1833 voor de derde maal, n.l. met Nennetje van der Flier, die hem op 15 januari 1845 weer door de dood ontvalt. Opnieuw is ds. Moorrees weduwnaar, en dat voor de derde maal. Zelf leidt hij de begrafenis van zijn vrouw met de woorden uit Johannes 11: 42. Hierover is door zijn tegenstanders veel te doen geweest. Zelfs verscheen er een geschrift van een gemeentelid tegen deze woorden. 18 Maanden later trouwt hij voor de vierde maal, en wel met Jeanette de Pinéda die hem zou overleven.

Op zondag 19 augustus 1860 werd ds. Moorrees afgelost van zijn aardse post, na meer dan een halve eeuw in dienst te zijn geweest van zijn Meester. Nu mocht hij het loon ontvangen van de getrouw dienstknecht des Heeren.

Zowel in zijn gezin als in het kerkelijke leven zijn naast vele zegeningen aan ds. Moorrees zware beproevingen niet gespaard gebleven. Als Hervormd predikant heeft hij zich verheven en zijn stem laten horen tegen het grote verval in de Vaderlandse kerk, die hem lief en dierbaar was. In zijn dagen vond de Afscheiding plaats, en in tegenstelling met velen onder zijn collega's zoals b.v. ds. W.C. Pape, 'n kerkelijk gezaghebbend man in het Land van Neusden en Altena, heeft ds. Moorrees zich nooit uit de hoogte uitgelaten over degenen die heengingen. Ds. Moorrees zelf bleef, terwijl van de zijde van de officiële kerk ervoor gevreesd werd, dat hij ook zou gaan.

De Wijkse predikant verstond zijn roeping. Dat komt ook tot uiting in zijn geschriften en protesten die hij telkens liet uitgaan. Uit zijn eigen kerkverband werd hij door velen beschuldigd, o.a. door een anonieme schrijver in een pamflet: "Ds. Moorrees beschuldigt de Ned. Herv. Kerk en daarmee zijn ambtgenoten van vrijdenkerij, zonder het te bewijzen".

Ds. Moorrees reageerde daarop met een door hem geschreven verklaring, die hij als titel meegeeft: "Afgeperste zelfverdediging tegen de beschuldigingen van een ongenoemde schrijver", 1833. Zoals de titel al verraadt, staat hij in dit geschrift zijn tegenstander duidelijk te woord. Daarin voert hij een warm pleidooi voor het behoud en de handhaving van de aloude belijdenisgeschriften.

In 1838 verschijnt er een leerrede van zijn hand betreffende de belijdenis. Daarin pleit hij voor het behoud van de Formulieren van enigheid, tot instandhouding van de zuivere leer in de Gereformeerde Kerk.

In 1841 geeft hij zijn bekendste werkje uit, getiteld "Adres aan mijn Gereformeerde geloofsgenoten in ons Vaderland". Dat geschrift werd mede ondertekend door een vijftal collega's, en verder door 8790 lidmaten.

In 1842 schrijft hij opnieuw een protest aan de Synode, ook nu weer mede-ondertekend door ambtsdragers en gemeenteleden. Ondanks alle protesten kreeg men geen bevredigend antwoord van de Synode, alles bleef vruchteloos. De eis van ds. Moorrees en de zijn, om handhaving van de kerkelijke Formulieren en Belijdenisgeschriften in alles..., had de Synode afgewezen.

Uit de geschriften van ds. Moorrees blijkt, dat hij de ere Gods en de Waarheid van harte liefhad. Graag gaf hij aan allen (dus zowel aan hen die heengingen, als aan degenen die bleven!), die de oude waarheid liefhadden en door het ware, beproefde geloof verenigd waren... de hand, en wenste dat de liefdeband hersteld en bestendig mocht worden.

Dat komt ook uit in zijn omvangrijke boekje, dat hij in 1837 uitgaf onder de sprekende titel: "Een eenvoudig Maar ernstig woord aan al mijn geloofsgenoten in deze donkere en treurige dagen, zowel aan degenen die zich van de bestaande kerk hebben afgescheiden, als aan degenen die nog in de kerk gebleven zijn".

Ds. H. Harkema, Hervormd predikant te Brakel, begint zijn beschrijving van ds. Moorrees' leven als volgt: "Een van de markantste figuren van "Hen die bleven" is ongetwijfeld ds. Bern. Moorrees. Hij is een van degenen die de belijdenis liefhadden, enz. In prediking, verschillende geschriften en adressen aan de Synode roept hij de dwalende Hervormde kerk op tot wederkeer tot het geloof der vaders" (Uit: "Zij die bleven", Nijkerk, Callenbach, 1981.)

In de u hierbij geboden levensbeschrijving, die grotendeels van Moorrees' eigen hand is, getuigt deze predikant van het werk Gods, dat in de ziel der uitverkorenen verheerlijkt wordt. Met droefheid getuigt hij van zijn "Treurige eertijds", maar met liefde en blijdschap mag hij ook door genade getuigen van het krachtige werk Gods in zijn bekering, zijn rechtvaardigmaking en zijn roeping tot het ambt.

Nagelaten documenten Bernardus Moorrees 1780-1860

Dictaat 'Analysis Psalmorum Hebraïcorum', z.d., mogelijk 1816 1 deel

Aantekeningen en dictaten ter voorbereiding van examens, z.d. 2 deeltjes in 1 omslag
Rapport van de predikanten van de Nederlands-Hervormde Gemeente te Nijkerk op
aanmaning ingezonden bij het classicaal bestuur te Harderwijk n.a.v. de "Nijkerkse
Beroerten", z.d. (c. 1830). 1 katern

Zes Leerredes en preken van ds. B. Moorrees met onder meer die gehouden bij zijn
intrede voor de tweede keer bij de gemeente van Wijk en Aalburg, c. 1830-1849.

5 stukken in 1 omslag NB: Zie ook de gedrukte documentatie inv. nrs. 145 - 147

Afschriften uit het archief van de kerkeNraad te Wijk bij Heusden betreffende ds. B.
Moorrees, vervaardigd door mevrouw C. E. Gerretson-Harmsen, c. 1925-1930.

Inleiding.

Reeds lang was het in mijn hart het grote werk Gods van mijn bekering en leiding onder geen korenmaat te verbergen, maar openbaar te maken tot verheerlijking van mijn getrouw Verbonds-God, maar ik werd hierin steeds teruggehouden, zodat, ofschoon ik dikwerf begon, de voortzetting altijd achterbleef. Thans echter, nu ik oud en grijs ben geworden; nu aan de avond van mijn leven en aan het einde van mijn pelgrimsreis door het land van mijn vreemdelingschap naar het hemels vaderland dit zalig en heerlijk verblijf zich aan mij reeds in het verschiet vertoont, gevoel ik mij krachtig opgewekt om niet langer uit te stellen, maar onder opzien tot en in afhankelijkheid van de Heere te beginnen en voort te zetten, biddende, dat, indien deze opwekking uit Hem is, Hij dan met mij zij, mijn hart en mijn pen besture door zijn Heilige Geest, mij gezondheid en sterkte naar lichaam en ziel geve en mij bij het leven spare, om het werk te kunnen volbrengen.

Ik sta nu als aan de eindpaal van mijn leven, vanwaar ik terugzie op de loopbaan, door mij afgelegd. Ik ben de jaren, waarin het gevaar van misleiding en begoocheling het grootst is, doorgeworsteld en door vele en ook smartelijke ondervindingen geoefend tot onderscheiding van waarheid en leugen, van goed en kwaad, van hetgeen uit God en uit de mens of de Boze is.

Ik sta als aan de rand der eeuwigheid, en spoedig zal ik voor God, de God der waarheid, verschijnen, die een afkeer heeft van leugen en bedrog; en dit moet mij voor ogen zijn, opdat ik waarheid en niets dan waarheid schrijve.

Het is waar, er zijn vele kinderen Gods, die mogelijk niet minder reden hebben om het grote werk Gods in hun bekering en leiding te roemen en toch daarvan in het openbaar door geschriften geen getuigenis geven; maar er is ook geen kind Gods, of het heeft in zich een begeerte, uit liefde tot God geboren, om van Gods grote werken, in zijn bekering en leiding zichtbaar, te spreken en met David te betuigen: "Komt, hoort toe, o, allen gij, die God vreest! en ik zal vertellen wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft."

Ja, er zijn tijden en stonden, dat zij daarvan niet zwijgen kunnen en op hen toepasselijk is, hetgeen de Heere Jezus van zijn volgelingen bij zekere gelegenheid getuigde: "Indien deze zwegen, zo zouden de stenen haast roepen." Zij zijn echter niet allen in de gelegenheid, noch hebben de gave ontvangen om dit in geschrift te doen.

Maar u weet, dat, indien deze grote werken Gods, welke meestal onbekend blijven, openbaar werden gemaakt, de heerlijkheid des Heeren des te meer, niet door de wereld, die deze werken Gods veracht, maar door de kinderen Gods zou gezien worden. In de hemel zullen zij echter eens allen openbaar worden en die zalige plaats van de lof des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes doen weergalmen.

De reden, welke mij dringen Gods werk in mijn bekering en leiding openbaar te maken, zijn gelegen in de grootheid van dit werk des Heeren in de bekering van een zondaar, die, ofschoon in zijn jongelingsjaren toegebracht, toch boven duizenden een groot zondaar genoemd moest worden en meer dan anderen verre was van het koninkrijk der hemelen; in de weg, waarop de Heere mij vond, en de wijze van mijn bekering en roeping tot het predikambt; in de strijd, die in mijn ziel plaats had, eer ik de Parel van grote waarde, Christus en Zijn waarheid, vond; in de menigvuldige zware beproevingen, zowel met betrekking tot mijzelf en de mijn als tot mijn bediening als leraar in mijn gemeenten.

Menigmaal waren mijn beproevingen zó zwaar en was mijn weg zó donker, dat mijn toestand niet beter kon vergeleken worden dan bij die van Israël tijdens de uittocht uit

Egypte: Farao van achteren, de zee van voren, zodat er geen uitredding zonder 's Heeren wonderbare tussenkomst mogelijk was. Ook waren mijn lotswisselingen menigvuldig en gaven, gepaard met vele kastijdingen Gods, gelegenheid tot het verkrijgen van vele smartelijke, zalige en heilige ondervindingen, welke in geen andere wegen in die mate konden verkrege worden.

Ja, mijn bekering heeft, zowel als Gods weg met mij, iets buiten gewoons, dat mij dringt om daarvan tot roem van Gods genade getuigenis te geven. En wat mij daartoe te meer aandrijft, het is, dat ik, zonder het te willen, door een samenloop van omstandigheden, maar niet bij toeval, maar naar Gods raad en onder zijn bestel, als leraar, tot getuige voor de zuivere waarheid uit God en tegen de leugen onzer dagen, ben opgetreden en als zodanig bekend geworden. Het kan dus tot meerdere bevestiging van dit getuigenis dienen, wanneer ik het grote werk Gods in mijn bekering en leiding openbaar maak. Ook ben ik door mijn eenvoudige geschriften over waarheid en Godzaligheid bij velen als schrijver bekend geworden. Het kan dus geen onverschillige zaak voor mijn lezers zijn te weten wie hij is, die deze geschriften opstelde. Ook hierin zijn velen van onze vrome vaders ons voorgegaan, die, tot roem van Gods genade, van hun bekering en van hun leven getuigenis gaven.

Men zegge niet, dat bij zulk een beschrijving van Gods werk in onze bekering en leiding de hoogmoed en zelfzucht zoveel voedsel vinden en de eigen roem boven de ere Gods zo lichtelijk te voorschijn treedt. Gaarne beken ik en wie, die zijn hart enigszins kent, durft het loochenen? dat het eigen ik, hetwelk zulke diepe wortelen in onze natuur geschoten heeft, de heiligste beginselen bezoedelt en wij niet zuiver Gods eer zullen bedoelen, voordat wij ontdaan zijn van die inwendige bedorvenheid, welke hier op aarde nooit geheel gedood zal worden.

Maar dit, boos beginsel van het eigen ik verfoeit en veroordeelt de ware Christen, en het beginsel der liefde Gods, in zijn hart uitgestort door de Heiligen Geest, voert heerschappij; en zeer zeker zal, als hij wel gesteld is, de ere Gods in alles zijn hoofdbedoeling zijn. Wat mij betreft zover ik zie, blijft er weinig voedsel voor zelfbedoeling bij mij over in het openbaar getuigenis geven van het grote werk Gods in mij; want wanneer deze bladen in uw handen zullen gekomen zijn, dan vindt gij mij niet meer op aarde, maar ben ik reeds o, onbeschrijfelijk geluk! in het vaderland hierboven en bij Jezus, onze Heere, in het zalig gezelschap van ontelbare hemellingen en van de dierbaren, mij zo lief op aarde, die mij derwaarts zijn voorgegaan en die ik zal wedergevonden hebben. Wat zegt aardse eer, als wij niet meer op aarde zijn en er geen blijdschap over kunnen gevoelen!

Ik verzweg echter nog een voornamere reden, waarom ik mij tot dit schrijven gedrongen gevoel. Zij is gelegen in de zes lieve kinderen, die God mij geschonken heeft, waaronder een gebrekkelijk meisje, het éinig mij overgebleven pand van mijn eerste, zwakke, maar vrome echtvriendin, een zoon en drie dochters van mijn derde vrouw en van mijn vierde een zoontje. Voor deze kinderen is het van belang na mijn overlijden deze gedachtenis van hun vader te hebben. Zij kan met Gods zegen dienen om hen te bewaren bij het heilig geloof, waarin zij zijn opgevoed, in deze ure der verzoeking, waarin de leugengeest onder Gods hoog bestuur is uitgegaan, teneinde de Christenheid van hetzelfde te doen afvallen; zij kan ook nuttig zijn om hen dezelfde genade bij God en onze dierbaren Zaligmaker te doen zoeken, welke hun vader ontving, ja, in datzelfde geloof hen te doen leven, waarin hij zijn troost in leven en sterven vond.

Inzonderheid worden deze bladen geschreven voor mijn geliefde zonen, voor wie ik

bid en wens, dat zij eenmaal in huns vaders plaats zullen optreden, om als dienstknechten van Christus de banier des kruises met vele andere aankomende leraren op te steken in het midden van een afvallige en ongelovige Christenheid, tot roem en heerlijkheid van de gekruiste en verheerlijkte Heere en Zaligmaker.

Ja, mijn kinderen liggen mij zwaar op het hart. Hoeveel gebeden en smekingen zijn en worden er nog dagelijks voor hen opgezonden tot de troon der genade om hun bekering en zaligheid! Gave God, dat ook de uitgave dezer bladzijden daartoe het middel mocht zijn!

Uit deze inleiding ziet gij dus wat gij in de volgende hoofdstukken te wachten hebt. Nu eindig ik derhalve met de wens en de bede, dat de eer van God, de Vader, de Zoon en de Heiligen Geest, de Eénige en Drieëenige, door dit mijn schrijven bevorderd moge worden en tevens het heil en de zaligheid der lezers.

1. Mijn eerste levensjaren.

Mij voorgenomen hebbende u het grote werk Gods in mijn bekering en leiding mede te deden, acht ik het nodig, teneinde het u des te beter in het oog te doen vallen, u met mijn leven vóór mijn bekering bekend te maken en dus met mijn eerste levensjaren te beginnen.

Van mijn afkomst wil ik slechts weinig schrijven, want in het koninkrijk van Christus is het van weinig belang hoedanig onze aardse afkomst is, of wij tot de edelen of het volk, tot de aanzienlijken of geringen, tot de rijken of armen behoren. De ware adel in dat rijk is: uit God geboren en een nieuw schepsel in Christus Jezus te zijn. De gelovigen behoren tot den, aanzienlijkste stand, waartoe een zondig Adamskind kan opklimmen; zij zijn kinderen Gods, rijker dan de wereldling, die geheel de aarde in zijn bezit mocht hebben, want zij zijn erfgenamen met Christus van de hemelse erfenis en rijk in God.

Ik moet echter toch iets van mijn aardse afkomst zeggen, omdat zij in een nauw verband staat met hetgeen ik u van mijn eerste levensjaren moet mededelen.

Mijn vader, Jan. Gerrit Gabriël Moorrees, was een rechtsgeleerde en de zoon van een predikant. Hij oefende eerst de praktijk uit te Kuik, achter Nijmegen gelegen, en dat was mijn geboorteplaats. Vervolgens vertrok hij naar Tiel en werd daar eerst fiscaal en later landsschrijver van de Neder-Betuwe tot het jaar 1795, toen ons vaderland door het Franse leger overstroemd werd, de rampzalige omverwerping plaats had van de vorige regeringsvorm, met een stadhouder uit het huis van Oranje, en een ander bestuur naar de geest van die treurige dagen in de plaats werd gesteld.

Mijn vader, ofschoon niet vroom, was toch een voorstander van Oranje en der oude constitutie en een oprecht man, die nimmer zijn beginselen verloochende, ja, liever gebrek leed dan de eed van trouw aan een nieuw en naar zijn oordeel onwettig bestuur te doen. Hij verloor daardoor zijn bediening als landsschrijver en begaf zich weder tot de praktijk als advocaat. Hij was iemand, die zelf de openbare godsdienst weinig bijwoonde, maar zijn kinderen toch gebod dien op de rustdag trouw waar te nemen. Streng zedelijk zijnde, had hij daarbij zijn kinderen zeer lief en offerde al het mogelijke op om ons een goede opvoeding te geven en tot bekwame en nuttige leden in de maatschappij te maken.

Mijn vader beleefde nog niet alleen mijn bekering, maar ook mijn inwijding tot het predikambt en het eerste jaar van mijn ambtsbediening; en ofschoon mijn bekering in het begin zijn vijandschap tegen dat werk Gods gaande maakte, zodat hij alle pogingen in het werk stelde om deze dweperij, gelijk hij het noemde, mij uit het hoofd te praten, zo veranderde hij echter geheel, toen hij de heerlijke vrucht van dat werk Gods in de gehele omkering van mijn bestaan en leven opmerkte.

Eerst werd hij er stil onder; daarna wekte het zijn liefde tot mij, zijn jongste zoon, zijn Benjamin, zoals hij zich dikwerf uitdrukte, nog meer op; en het gevolg was, naar ik vertrouwd mag, ook zijn bekering, waarvan hij in het stervensuur de meest treffende bewijzen gaf. Mijn bekering had later ook die mijns énnen broeders ten gevolge, zodat op ons toepasselijk was, hetgeen de Heere bij Zachëus' bekering getuigde: "Heden is deze huize zaligheid geschied!" (Luk. 19: 9).

Maar ik moet ook mijn lieve moeder niet vergeten; haar naam was Johanna de Jong. Zij was de dochter van de Heere Bernardus de Jong, mijn naamgenoot, die ook meester in de rechten was, maar geen praktijk uitoefende en, toen ik hem leerde kennen, te Oirschot woonde. Vier jaar oud zijnde, verloor ik reeds die lieve moeder in het jaar 1784. Ofschoon ik dus zeer jong was, zo kan ik mij tot op deze dag al de

omstandigheden van haar dood, voor zoveel ik er ooggetuige van was, duidelijk voorstellen en ook haar mij voor de geest brengen. Behalve mijn opkweking heeft zij dus weinig tot mijn opvoeding kunnen toebrengen; en ik zou ook niet kunnen zeggen wie zij was, indien ik na mijn bekering niet in kennis was gekomen met vrome mensen in Tiel, die haar van nabij gekend hadden en mij uit één mond getuigden, dat zij een bekeerd mens, een ware Christin was, die door woord en gedrag dit bewees.

Ik werd in dit vertrouwen omtrent haar nader bevestigd, toen haar enige zuster, mijn tante, mij een brief schonk, door mijn moeder aan haar geschreven, waarin zij haar zielsleven openbaarde. Deze brief bewaarde ik tot op deze dag. Zo zorgde God, dat ik na mijn bekering uitermate vertroost werd door de zekerheid, dat, wanneer ik in de hemel kwam, ik daar ook mijn lieve moeder zou vinden, die mij onder haar hart gedragen had.

Nu werd ik bepaald bij de woorden des Heeren "Alzo is er blijdschap in de hemel over één zondaar, die zich bekeert, meer dan over negenennegentig rechtvaardigen, die de bekering niet van node hebben." (Luk. 15: 7.) O, dacht ik, nu weet ook mijn moeder, dat de verloren zoon wedergekeerd is en haar smekingen, in haar leven voor mijn bekering zeker opgezonden, verhoord zijn! En deze vertroosting was niet voorbijgaande, maar is mij tot heden toe bijgebleven, zo dikwijls ik aan mijn lieve moeder denk.

In het jaar 1780 op de 1ste Augustus geboren, werd ik reeds in het zevende jaar mijns levens, mijn vader weduwnaar zijnde, op een kostschool te Dodewaard in de Betuwe besteed en, negen jaar oud zijnde, van daar naar Oirschot, waar mijn grootvader van moederszijde woonde, op het instituut van de heer Zoontjes verplaatst, om er drie jaren te blijven. Ik leerde dus alles, wat naar de wereld tot een goede opvoeding vereist werd.

Daarna met het hertrouw mijns vaders in het ouderlijk huis teruggekeerd, bleef ik mij nog enigen tijd op de Franse school te Tiel verder oefenen en zou waarschijnlijk op de Latijnse school gekomen zijn, indien er niet iets ware voorgevallen, dat zulks verhinderde en mij in een andere stand deed overgaan dan mogelijk anders het geval zou geweest zijn. Maar het verhaal van die gebeurtenissen wil ik tot een volgend hoofdstuk bewaren.

Hier voeg ik alleen nog bij, dat mijn aanleg in mijn jeugd wild en woest was, ik geen gevaar ontzag en niets liever ondernam dan allerlei waagstukken, zodat het te verwonderen is, dat ik niet meer ongelukken kreeg. Ik was een liefhebber van vechten met mijn makkers en een ijveraar voor het huis van Oranje. Als met de moedermelk was mij de liefde tot ons vorstelijk stamhuis ingegeven, zodat ik, zeven jaar oud zijnde, voor Oranje reeds vocht met een van mijn makkers, wiens ouders van de tegenovergestelde partij waren.

Wij hadden beiden een mes in de hand en streden dapper tegen elkander; bijna werden mij de vingers der een hand afgesneden; maar gelukkig kwamen de huisgenoten ons scheiden. Dit acht ik genoeg over mijn eerste levensjaren.

2. Mijn intrede in de militairen stand en mijn omzwervingen buiten mijn vaderland.

Deelde ik u in het vorig hoofdstuk een en ander uit mijn eerste levensjaren mede, ik wil nu verhalen wat mij wedervoer, nog voordat de Heere zijn groot werk in mij begon.

In het begin van het jaar 1794, toen ik dus tussen de dertien en veertien jaren oud was, bepaalde zich mijn keus tot de militaire stand. Ons vaderland was destijds, verenigd met andere mogendheden van Europa, in de krijg gewikkeld met het revolutionair Frankrijk. Ons leger was tegen de Fransen opgetrokken en wies gedurig aan. een afdeling van de *Zwarte Huzaren* lag te Tiel in garnizoen, met de ritmeester Van Hees aan het hoofd. Ik kwam in kennis met enige cadetten, die bij die afdeling geplaatst waren, en drong er bij mijn vader op aan, dat hij de ritmeester Van Hees, die een vriend van hem was, ook voor mij om een plaats als cadet bij zijn compagnie zou verzoeken.

Daar aan dit verzoek niet voldaan kon worden, omdat de plaats reeds begeven was, schreef mijn vader aan generaal Van der Kemp, die te Leerdam woonde, om mij bij diens compagnie onder het ruiteregiment van *Stavenisse Pous* te doen dienst nemen. Dit verzoek werd aanstonds ingewilligd, en ik vertrok al spoedig naar Amsterdam, waar een overblijfsel van iedere compagnie in garnizoen lag, terwijl het regiment in het leger was om tegen de Fransen te strijden.

Ziedaar mijn intrede in de militaire stand in Februari van het jaar 1794. Maar zult gij vragen wat bracht u tot dit besluit op zulk een hoogst gevaarlijk tijdstip, toen het begin van zulk een algemenen en vreselijke oorlog vele anderen zou hebben afgeschrikt?

De reden hiervan zult gij gemakkelijk kunnen begrijpen, als gij u mijn liefde voor het huis van Oranje herinnert. Die liefde en ijver, gepaard met een vreselijke afkeer van de zogenaamde Patriotten en Fransen, waren oorzaken van dit besluit. Ik begeerde, ofschoon nog maar enige maanden over de dertien jaren oud zijnde, naar het leger te trekken, waarheen het regiment getogen was; de ritmeester echter, onder wiens opzicht ik stond, was wijzer dan ik en wilde aan dat verlangen niet voldoen.

Ik bleef dus, behalve in tijd van verlof, te Amsterdam in garnizoen tot op de komst der Fransen in Januari 1795. Ofschoon nog te jong en te onwetend om het treurige van deze gebeurtenis voor vaderland en Kerk te beseffen, was ik toch daarover zeer verslagen. Het was mij onmogelijk de Bataven te dienen, ofschoon daaraan mijn bevordering en tijdelijke welvaart verbonden scheen. Ik verzocht dadelijk mijn ontslag; en het verkregen hebbende, keerde ik naar de ouderlijke woning terug, niet wetende wat nu mijn stand of beroep zou worden.

Mijn liefde voor het huis van Oranje bracht mij in die jammervolle dagen van hevige partijwoede menigmaal in groot gevaar, te meer, daar ik, jong en onervaren, haar niet bedwingen kon. Maar nu gebeurde er iets, dat mijn lot verder bepaalde. In het midden van de zomer van 1795 kwam de Graaf van Randwijk, te voren ambtman van de Neder Betuwe, mijn vader een bezoek brengen, en daarbij was ik tegenwoordig. Hij verhaalde aan mijn vader, dat Prins Frederik in het Osnabrugsche een corps oprichtte, met bedoeling om het vaderland te herwinnen; en zijn uitzichten op herstel van het Oranjehuis scheen zó gegrond en helder te zijn, dat wij opgetogen waren van blijdschap.

Op het horen van deze blijmare sprong inzonderheid mijn hart van vreugde op, en ik verzocht dadelijk, in tegenwoordigheid van de Graaf, van mijn vader verlof om er heen te gaan en het vaderland voor Oranje te helpen herwinnen. Mijn vader weigerde

dit op grond van mijn jeugd, want ik was nog maar vijftien jaar oud; maar de Graaf van Randwijk hielp mij, en dus kwam het tot het besluit om hoe eerder hoe beter alles voor mijn vertrek in gereedheid te brengen.

Zo verliet ik, nog slechts een kind zijnde, het ouderlijk huis en mijn vaderland, om zonder leidsman buiten hetzelfde om te zwerven. Mijn vriend Bisschop, later een waardig leraar, maar nu reeds in de Heere ontslapen, vergezelde mij zover hij kon, even vurig Oranjegezind zijnde als ik. Wij namen een aandoenlijk afscheid van elkander, niet denkende, dat onze vriendschap de grond zou leggen tot nog een ándere vriendschap, veel edeler van aard en zaliger in de gevolgen, tri hij mede het middel in Gods hand zou zijn om een der verst afgedwaalden onder de mensehenkinderen tot Christus en tot bekering te brengen.

Ik trok daarna met enige anderen over de grenzen van ons vaderland; en wij kwamen, na meermalen door Pruisische wervers in het nauw gebracht te zijn, binnen Osnabrug, hopen de daar het corps van Prins Frederik te zullen vinden; maar wij moesten verder trekken naar Diepholz, waar wij enige officieren vonden, die een ieder van ons de plaats aanwezen, waar wij zijn moesten; en daar ik onder de ruitery behoorde, moest ik naar Wildehausen, enige uren aan deze zijde van Bremen gelegen. Daar komende, werd ik dadelijk als cadet geplaatst en vond vele bekenden onder de officieren, waaronder sommigen, die mij, als zijnde een jongeling, in hun bescherming namen. Ik ontdekte echter al spoedig, dat de geruchten, in het vaderland in omloop, veel gunstiger waren dan mij de uitkomst omtrent de werkelijkheid leerde.

Wij bevonden ons onder cavalerie zonder paarden, zonder uniform, zonder wapenen. Na enige weken werden wij nog verder van ons vaderland verwijderd en achter Bremen verplaatst en zeven maanden later afgedankt, zó echter, dat zij, die met Prins Frederik in Oostenrijkse dienst wilden overgaan, daartoe vrijheid hadden en hun rang behouden zouden. Zo was dan de hoop der Oranjegezinden verijdeld. Ik trok naar de grenzen terug, en wel naar Emmerich, waar zich vele uitgeweken officieren bevonden.

Nu kom ik tot het verhaal van mijn omzwervingen buiten het vaderland, die tot het jaar 1800 voortduurden; had ik de laatste maanden al buiten hetzelfde verkeerd, ik was toen nog niet alleen, maar met een geheel corps.

Te Emmerich ontving ik een bezoek van mijn vader en mijn moeder, omdat ik door mijn emigratie een balling was geworden en dus in mijn ouderlijke woning niet mocht terugkeren. Mijn vader zorgde voor mij met de tederste liefde en besteedde mij in een kosthuis, eerst te Emmerich, maar later te Anholt, omdat daar een instituut was, waar ik in de Hoogduitse taal onderwijs ontvangen kon en gelegenheid had in de Franse taal mij verder te oefenen. Zijn voornaamste oogmerk was mij voor lediggang te behoeden, die hij, met een oud spreekwoord, *des duivels oorkussen* noemde. Ik was daar in de kost bij de schoolmeester, die tevens koster van de Roomse kerk was. Deze trachtte nu en dan met mij een gesprek over de godsdienst te beginnen en preees mij de Roomse leer zeer aan. Ik had geen wapenen om mij te verdedigen, want het geloof, dat de Kerk, waartoe ik door geboorte behoorde, beleed, kende ik niet, en zelf had ik geen overtuiging. Maar zoveel wist ik, dat het Rooms geloof van dat onzer Kerk onderscheiden was en ik het als besmet met afgoderij en beeldendienst had horen beschrijven. Terwijl de koster bezig was met zijn geloof te verdedigen, maakte ik gebruik van het enig wapen, dat ik kende of mij te binnen kwam, namelijk de twee eerste geboden van de Wet. Hij wist het mij echter spoedig te ontnemen door ten mijn behoeve op het grote kruisbeeld, dat voor de kerkdeur stond, dit bekende vers te doen schilderen:

Het beeld, 't geen gij hier ziet,

*Is Christus' beeltenis, maar Christus zelf niet;
Daarom: aanbid noch hout noch steen,
Tot Christus richt uw hart alleen.*

Ik had geen vermogen om langer deze koster wederstand te bieden, hoe weinig dit vers ook geschikt is ons een goed gewapende geestelijken strijder te overwinnen; ik voor mij was overwonnen en in mijn hart en gedeeltelijk ook in mijn gedrag Rooms. Ik ging nu en dan naar de kerk, was met de diepste eerbied vervuld voor het altaar, de kruis en heiligenbeelden, ja, voor het plechtstatige van geheel de Rooms en ceredienst; en ik zou geen kruisbeeld op de weg zijn voorbijgegaan, zonder eerbiedig mijn hoed af te nemen.

Waarschijnlijk werd aan mijn vader daarvan bericht gegeven, want op het onverwachtst werd ik door hem verplaatst naar het kasteel van Broekhuizen, een paar uur van Venlo, waar een neef van mij woonde en ik de kostelijke tijd met jagen en vissen doorbracht. Ik bleef er enige maanden; toen besloot mijn vader mij naar Eindhoven te zenden, waar mijn broeder was, met oogmerk om op de Latijnse school, die door verdreven kloosterlingen bediend werd, zich verder te oefenen in de Latijnse taal, welke hij reeds te Tiel gedeeltelijk had aangeleerd; Maar door de omwenteling van 1795 was hij verhinderd zijn studie aldaar voort te zetten. Met mijn broeder moest nu ook ik te Eindhoven naar de Latijnse school en bleef er nagenoeg een jaar, zodat ik de eerste klasse met een prijs verliet en tot de tweede overging.

Bij het verlaten van die school was ik zóver in die taal gevorderd, dat ik de levensbeschrijvingen van enige veldheren van Nepos had vertaald. Ofschoon ik haar toen slechts leerde om mij voor lediggang te bewaren, zo zag ik hierin later het wijs bestuur van de Heere. Trouwens, deze eerste beginselen kwamen mij zeer te stude, toen ik mij op de leeftijd van eenentwintig jaar aan de studie begaf.

Mijn broeder vertrok van Eindhoven naar de Hogeschool te Duisburg, omdat mijn vader hem in die jammerlijke dagen op geen vaderlandse academie wilde laten studeren, maar ook om hem onder het opzicht en de leiding te plaatsen van professor Slechtendaal, met wiens rechtsgeleerde beginselen mijn vader verenigd was en in wie hij een man meende te zien, geschikt om mijn broeder tot leidsman te zijn.

Ik vertrok met mijn broeder derwaarts en verliet dus opnieuw het vaderland, waarin ik mi een jaar had doorgebracht, zonder als balling bekend te staan en ver van de ouderlijke woning verwijderd. Ik werd ook op de lijst der studenten ingeschreven; en omdat alle collegiën, zover ik weet, in de Hoogduitse taal gehouden werden, zo kon ik ook van allen gebruik maken. Zonder ander doel op deze hogeschool zijnde dan om mij voor lediggang te behoeden, zo oefende ik mij in mathesis en natuurkundige wetenschappen, omdat die kundigheden in de militairen stand, welken ik gekozen had en waarin ik toch opnieuw hoopte geplaatst te zullen worden na de herstelling van het huis van Oranje, bijzonder te pas komen.

Omtrent een jaar later had de landing der Engelsen en Russen in Noord-Holland plaats; en nu ontving ik een brief van de overste Heemskerk, om mij naar Boeholt bij de grenzen van ons vaderland te begeven.

Dadelijk vertrok ik daarheen en vond er vele mij bekende officieren en cadetten. Met een kleine legermacht trokken wij des nachts uit en verenigden ons bij de berg Calvarië, zo genoemd wegens het grote kruisbeeld, op dien heuvel geplaatst. Van daar trokken wij op naar Genderingen, een groot dorp op de grenzen; daar ontvingen wij onze wapenen en werden ingedeeld, terwijl de Oranjevlag op de toren gehesen werd en een parlementair de boeren opriep, om zich onder de vanen van Oranje te schaarn. In het begin scheen deze hieraan gehoor te geven, maar spoedig lieten zij ons alleen

staan tegenover de Utrechtse burgers, totdat het bericht kwam van de capitulatie der Engelsen; toen moesten wij met nog meerderen spoed terugtrekken dan wij er ingekomen waren. Ik keerde toen naar Duisburg terug.

Hierbij mag ik echter een merkwaardige gebeurtenis niet vergeten, welke mij na mijn bekering zeer veel stof gaf tot bewondering van Gods zorg en bewaring, mij verleend, niettegenstaande ik geheel zonder God in de wereld leefde en een der onwaardigste onder de mensen was. Vele studenten waren gewoon in de Ruhr, een rivier niet ver van Duisburg, zich te gaan baden. Ik had reeds een weinig zwemmen geleerd, maar was niet genoeg in die kunst geoefend om zulk een snel aflopende rivier over te steken. Met enige goede zwemmers derwaarts gegaan, zag ik hen eerst naar de overzijde en weer terug zwemmen. Dit bewoog mij mijn krachten te beproeven; zonder letsel kwam ik er over; maar nu moest ik terug, want mijn klederen waren aan de andere zijde gebleven. Ik vatte nieuw moed en ondernam de terugtocht. Een eind weegs gekomen, maakte ik mij bang en kon niet meer; ik zonk en hing nog maar op mijn armen, terwijl de stroom mij reeds meevoerde, toen een goed zwemmer mijn gevaar zag, want roepen kon ik niet, en, naar mij toezwemmende, mij greep. Nu schepte ik nieuw moed, sprong in het water op en kwam behouden aan wal.

Hoe nabij, dacht ik na mijn bekering, waart gij toen bij uw dood! Waart gij toen in uw zonden gestorven, hoe vreselijk zou uw lot in de eeuwigheid geweest zijn! God had geen lust in uw dood, maar in uw bekering en leven; daarom werd gij uit dat doodsgevaar gered. O, lankmoedige, genadige, wonderdoende God! wat zal ik U vergelden voor uw liefde en ontferming!

Nadat ik nog enige tijd te Duisburg had doorgebracht, ontving ik een aanstelling als cadetsergeant, met een traktementsverhoging boven het gewone sergeantstraktement van enen Engelse schelling daags, bij het corps van de Erfprins van Oranje, later Koning Willem I, op het eiland Wight. Dit corps was samengesteld uit manschappen, die bij de landing der Engelse krijgsgevangenen waren gemaakt en toen vrijwillig dienst hadden genomen, en uitgeweken officieren. Mijn vader vernam dit en gebod mij op de ernstigste wijze voor deze aanstelling te bedanken; mijn liefde en mijn ijver voor het huis van Oranje waren echter te groot, om naar de stem mijns vaders, die mij zo liefhad, te luisteren.

Ik vertrok dadelijk naar Cuxhaven aan de Elbe en vond daar een menigte officieren en cadetten. Wij werden, toen het ijs nog niet geheel uit de mond der rivier geweken was, in pakketboten ingescheept en, na het doorstaan van een zware storm, op de rede van Yarmouth overgebracht. Te Yarmouth vonden wij officieren om ons naar de plaats onzer bestemming te geleiden; en wij reisden in postwagens al zeer spoedig van Yarmouth naar Londen; van daar ging het naar Southampton, van waar wij met vaartuigen naar het eiland Wight gevoerd werden. Nu was ik op Wight en vond er een corps van ongeveer 5000 manschappen.

Ik werd bij het eerste regiment geplaatst en kwam te Newport in garnizoen. Mijn neef Gezelschap was de kapitein van de compagnie, waaronder ik was; en in het begin ging alles goed. Enige maanden na onze aankomst werden wij opgeroepen om voor enen zesjarigen dienst van Engeland te tekenen. Dit geschiedde door velen en ook door mij met weezin, omdat het nooit ons oogmerk was geweest de Engelsen te dienen, maar wel de Erfprins, om met dit corps, zoals het gerucht luidde, een nieuwe landing in het vaderland te beproeven om het te herwinnen. De kreet verhief zich, dat wij aan de Engelsen verkocht waren; ik sloeg er geloof aan; en bijna bezweken mijn liefde en mijn ijver voor Oranje. Ik begaf mij naar mijn neef, de kapitein, en verzocht hem mijn ontslag, met oogmerk om naar mijn vaderland weder te keren. et werd mij geweigerd;

nu was ik woedend en nam een besluit, dat getuigenis droeg van mijn losheid en zinneloze drift. Ik wilde namelijk van Wight naar Londen deserteren en van daar mij naar het vaderland begeven, een besluit dus; in dien tijd van oorlog bijna onmogelijk te volbrengen.

Nochtans voerde ik het uit met een sergeantmajoor die insgelijks, maar om andere redenen, wilde terugkeren. Dit gebeurde in het midden van de zomer van het jaar 1800; de datum is mij ontgaan.

Dit gedeelte van mijn leven kan ik niet beschrijven zonder een diep gevoel van Gods onbegrijpelijke lankmoedigheid in het dragen en sparen van mijn persoon, in die dagen van mijn losheid en hooggaande lichtzinnigheid; ik moet verbaasd staan over de zichtbare tussenkomst van de Bestuurder van mijn lot, om mij te redden van de rand van mijn ondergang en tegen en boven verwachting gelukkig en behouden in het vaderland te brengen.

Wij reisden van Newport naar Southampton en van daar met de postwagen naar Londen; onderscheidene malen geraakten wij in gevaar van ontdekt te worden. Wij hoopten nu met een of ander schip te zullen kunnen vertrekken, maar dit was niet mogelijk, zonder een buitenlands paspoort te bezitten. Mijn reisgezel vond gelegenheid om op een geheime wijze weg te komen, ik echter niet. Twee vrienden, met wie ik vroeger in dienst was geweest en die nu te Londen op een kantoor waren, deden alle moeite om mij voort te helpen, maar hun pogingen waren vruchteloos. Ik was reeds verscheiden weken in Londen; en de hoop, om naar het vaderland te kunnen weer te keren, begon mij te begeven.

Mijn geld was bijna verteerd; wat zou ik beginnen! Radeloos was mijn toestand; en de Heere weet wat er van mij zou geworden zijn, indien er niet onverwachts uitkomst gekomen was. Een schipper van Rotterdam, te Londen zijnde, om, naar gewoonte van die tijden, smokkelhandel te drijven, vernam mijn toestand, trok zich van mijn aan en bezorgde mij van de agenten der Bataafsche Republiek in Londen enen aanbevelingsbrief aan de Hertog van Portland, waarin mijn naam en betrekking veranderd werden opgegeven; daarmede begaf ik mij naar het bureau van de Hertog en ontving een buitenlands paspoort. O, zichtbare tussenkomst Gods!

Na mijn bekering leerde ik haar opmerken met diepe aandoening, met verwondering en aanbidding van Gods onbegrijpelijke liefde en ontferming. Toen ook leerde ik de reden en het oogmerk van deze tussenkomst inzien; gewis lag die reden niet in mij of in mijn waarde, maar alleen in Gods welbehagen en in zijn voornemen om mij uit de duisternis te roepen tot zijn wonderbaar licht, mij tot Hem en zijn dienst weder te brengen, ja, vooral mij te roepen om zijn heilig Woord te verkondigen en aan de uitbreiding zijns koninkrijks dienstbaar te zijn.

Van Londen voer ik met die schipper naar Rotterdam, waar een oudoom van mij woonde; daar bracht hij mij als iemand, die, van alles beroofd, aan alles gebrek had. Mijn oom ontving mij met aandoening, betaalde de schipper en gaf mij geld voor mijn overtocht naar Tiel. Ofschoon ik door die stad reed, durfde ik mij echter niet ophouden, maar begaf mij naar een buitengoed, Teedingswaard genaamd, gelegen onder Wadenooijen en waarover mijn vader rentmeester was. Mijn neef, de kapitein der compagnie, waarbij ik geplaatst was geweest, had het bericht van mijn desertie reeds verscheidene weken te voren aan mijn vader gezonden; deze achtte mij dus verloren en dacht mij nimmer weder te zullen zien.

Op het buitengoed aankomende, liet ik eerst mijn broeder van mijn aankomst verwittigen, met verzoek om bij mij te komen. Hij kwam aanstonds en had op een voorzichtige wijze mijn vader voorbereid, die dan ook spoedig volgde. Deze

ontmoeting u te beschrijven, is mij onmogelijk; de gelijkenis van de verloren zoon stelt haar u het best voor. Nooit kan ik aan haar denken zonder aandoening; en de Heere zij geloofd, dat mijn lieve vader toen niet in zijn ontroering bezweken is, waar ik als zijn verloren kind weer tot hem kwam. Goede raad was thans duur, want tot de amnestie was nog niet besloten; ik mocht in Tiel niet komen; en wederom buiten het vaderland te gaan, was niet raadzaam. Mijn vader besloot mij naar Leerdam te zenden, waar, evenals te Rotterdam, een oudoom van mij woonde, die aldaar maire was, om mij daar onder een anderen naam te doen blijven, totdat ik veilig in het ouderlijk huis kon terugkeren.

Zo heb ik u dan mijn intrede in de militairen stand en mijn omzwervingen buiten het vaderland medegedeeld, maar opzettelijk het treurige van mijn "eertijds" grotendeels verzwegen. De diepte van zonden en rampzaligheid, waaruit de Heere mij optrok, alleen ter openbaring van de ondoorgrondelijke rijkdom zijner genade in de bekering en behoudenis van een der grootste en verst afgedwaalde zondaren, moet ik u echter nog beschrijven.

3. Mijn "treurig eertijds".

Ik moet u nu een gedeelte van mijn leven mededelen, waaraan ik niet dan met innig berouw en schaamte voor God en mensen kan terugdenken en hetwelk mij tot op deze dag steeds diep deed gevoelen een der grootste zondaren te zijn, ja, de belijdenis mij afperste: "Mij, de aller-onwaardigste, is barmhartigheid geschied."

Weinig kan ik mij herinneren van mijn denkwijze en gezindheid met betrekking tot de godsdienst gedurende mijn eerste levensjaren. In het ouderlijk huis werd de Bijbel niet gelezen, en ik weet niet, dat ik er van godsdienst iets anders vernam dan hetgeen, helaas! in de meeste huisgezinnen de enige teken daarvan uitmaakt, namelijk de vorm van bidden en danken.

Mijn vader schreef zelf een morgen en avondgebed voor mij en mijn broeder, waarvan ik mij echter niets meer te binnen kan brengen. Op de kostscholen werd zeker gebeden en de Bijbel gelezen, maar ook daarvan heb ik alles vergeten. Het enige, dat ik nog weet, is, dat er op de bededagen grote stilte heerste en wij tot de avond moesten wachten met het eten van warme spijzen; voorts dat ik te Oirschot op de catechisatie ging bij de leraar van die gemeente.

Van prediking van Gods Woord kan ik u niets uit dien tijd mededelen; allerwaarschijnlijkst dacht ik in de kerk aan geheel iets anders dan aan hetgeen er verkondigd werd. Zeer zeker is het, dat noch de prediking, noch het horen lezen van Gods Woord, noch het onderwijs in de godsdienst, noch het gebed enige indruk hoegenaamd op mij maakte. De school verlatende en in het ouderlijk huis teruggekeerd, had ik enige kennis verkregen van hetgeen tot een beschaafde opvoeding naar de wereld vereist werd; maar ik was zeg; onkundig in hetgeen wij weten moeten om getroost te leven en zalig te sterven, alsof ik niet in het Christendom, maar in het Heidendom was opgevoed. Het voornaamste van de godsdienst vooral was mij zó geheel onbekend als men in een Christenland slechts veronderstellen kan.

Ik herinner mij niet in mijn eerste jeugd ooit van de noodzakelijkheid der bekering gehoord te hebben, noch van deel te moeten hebben aan Christus en zijn gerechtigheid door het geloof, evenmin van de noodzakelijkheid om de Heiligen Geest te ontvangen tot onze Herschepper en Inwoner, of van het onderscheid tussen bekeerde en onbekeerde mensen. In één woord: ik was zóver van het koninkrijk der hemelen als men in een Christenland zijn kan. Om een bewijs hiervan te geven, wil ik slechts dit één mededelen.

Toen de Heere mij staande hield en ik vermaand werd op mijn knieën te bidden, meende ik, dat dit geen Gereformeerde voegde, maar alleen een Roomse wijze van bidden was. Ofschoon dus diep onkundig in godsdienstzaken, zo kan ik mij toch niet herinneren in dien tijd tot de ongelovigen behoord te hebben. Ik hoorde in die dagen wel veel over de geschriften van Voltaire en Rousseau spreken, en ook las ik vroeger onderscheidene romans, die wel zedelijk genoemd werden, maar ver van godsdienstig waren; maar voor zoveel ik weet, maakte ook dit geen indruk op mij om mij met het ongelooft in te laten. Ik behoorde, zowel met betrekking tot het geloof als tot het ongelooft, onder de onverschilligen en zorgeloozen. Mogelijk kwam dit hieruit voort, dat mijn vader in alles de oude stellingen aankleefde en dus ook wat de uiterlijke belijdenis betrof het geloof onzer vaders vasthield.

Het enige, dat in mijn eerste jeugd indruk op mij maakte, was de partijschap, welke er toen tussen de zogenaamde Prinsgezinden en Patriotten bestond. In deze toestand trad ik in de militaire stand in die dagen van onrust en verwarring. Ongewapend in de

geestelijke zin, trad ik de zo gevaarvolle levensbaan in, de verzoeken tegen; en alles, wat ik in dien stand hoorde en zag, moest op mijn jeugdig gemoed, zonder Gods bewarende tussenkomst, dus wel een zeer ongunstige uitwerking hebben. Deze uitwerking openbaarde zich eerst in woorden, daarna in daden en eindelijk in mijn denkwijze over de godsdienst.

Verschoon mij, dat ik hier slechts zóveel van mededeel als noodzakelijk is om de onbegrijpelijke rijkdom van Gods genade te roemen in de bekering van een der afschuwelijksten onder de mensenkinderen, die het verst van het koninkrijk Gods scheen te zijn en van wien het aller-onwaarschijnlijkst was, dat hij ooit een voorwerp van Gods genade zou worden.

Mijn gevoel wordt te zeer geschokt bij de herinnering aan mijn "treurig eertijds", en mijn pen weigert alles, wat daartoe behoort, hier te melden. Ik meen genoeg te zeggen, als ik mij niet slechts met betrekking tot mijn aardse vader, die mij na mijn desertie van het eiland Wight als een verloren zoon weder ontving, een verloren zoon noemen, maar ook met betrekking tot de hemelse Vader, ja, een verlorene met betrekking tot mijzelf en de maatschappij. En zo beschouwden mij ook sommigen van mijn nabestaanden, die ik later als Godvrezende mensen leerde kennen.

Ik moet echter ten aanzien van dit gedeelte mijns levens in enige bijzonderheden treden. De ongunstige uitwerking van hetgeen ik hoorde en zag in de militaire stand openbaarde zich eerst in woorden. Mijn vader, ofschoon gelijk ik reeds zei niet vroom, was echter in zijn uiterlijk gedrag niet slechts onberispelijk, maar had tevens een groten afkeer van alles, wat niet met het karakter van een fatsoenlijk man overeenkwam, en dus ook van het vloeken. Ik herinner mij niet, dat ik ooit een vloek van hem gehoord heb, en vooral duldde hij zulks niet in zijn kinderen. Hij was daarbij een man, die ontzag inboezemde, zodat ik mij wel zou gewacht hebben in zijn tegenwoordigheid te vloeken, indien ik dit al buiten zijn weten gedaan had.

Op de kostscholen, waarop ik mijn eerste jeugd doorbracht, mocht het óók niet geschieden. Ik was dus geen vloeker, toen ik de militaire stand intrad, maar eenmaal onder de ruiters verkerende, hoorde ik van hen aanhoudend vloekwoorden van allerlei aard. Ik begon te begrijpen, dat het tot mijn nieuw stand behoorde, vond het zeer manhaftig en vulde mijn rede met vloeken aan.

De opperwachtmeester, bij wie ik inwoonde en onder wiens opzicht ik stond, bestrafte mij en gaf van mijn wangedrag kennis aan mijn ritmeester. Deze onderhield er mij over met hogn ernst, zodat ik, gedurende de tijd van mijn dienst als cadet in ons vaderland, nimmer weder durfde beproeven mij daaraan schuldig te maken.

Spoedig echter vergat ik de vermaningen van mijn ritmeester, toen ik het vaderland in 1795 verliet. Met huivering moet ik hier terugdenken aan mijn onverantwoordelijk gedrag; allengs werd ik een van de ergste vloekers, zodat ieder mens, die in boosheid aan mij niet gelijk was, van mij vluchten moest. Als mij de mond opening, was het alsof de hel losbrak; en het is alleen onbegrijpelijke lankmoedigheid Gods, dat ik niet tot een toonbeeld van zijn rechtvaardigen toorn gesteld ben.

Ook in mijn gedrag openbaarde zich weldra de ongunstige uitwerking van mijn omgeving. Ik verliet het ouderlijk huis als een jongeling, die, hoewel niet slecht opgevoed naar de wereld, echter ontbloot was van alle godsdienstige beginselen en van de waren godsdienst naar Gods Woord hoegenaamd geen kennis had. Ik had de boze wereld nog nooit van haar ongunstige zijde gezien, maar bij het verlaten van het vaderland zag ik haar in al haar afschuwelijkheid, zonder haar echter als zodanig te beschouw. Omringd van mensen, volleerd in alles, wat zonde genoemd wordt, blootgesteld aan de grootste verzoeken, om tot allerlei kwaad te vervallen, en

zonder een beginsel van tegenstand in mijzelf te hebben, werd ik langzamerhand gelijk aan de ergste onder hen. Ik wil over dit gedeelte van mijn leven liever een sluier werpen dan er veel over schrijven. Gode alleen zij de eer, die mij bewaarde voor misdaden, welke de burgerlijke overheid straft, en voor verslaving aan de drank, al ben ik destijds meermalen bij sommige gelegenheden dronken geweest.

Van tijd tot tijd openbaarde zich de nadelige invloed van mijn stand ook in mijn godsdienstige denkwijze. Ofschoon ontbloot van de kennis der Waarheid, van de belijdenis der Gereformeerde Kerk, waarin ik was opgevoed, en van alle beginselen van de godsdienst, zo behoorde ik toch zomin tot de ongelovigen als tot de spotters. Een leraar of een godsdienstig en deugdzaam mens beschouwde ik met een soort eerbied. Het natuurlijk gevoel van godsdienst en deugd was zelfs niet in mij uitgeblust, zodat ik, zoals ik vroeger reeds schreef, te Anholt zijnde, op het punt was om Rooms te worden; en ofschoon ik gedurende vele jaren geen kerk bezocht en zonder bidden of danken leefde, zo waren er toch tijden, waarin mijn geweten mij mijn goddeloos leven verweet.

Ik durfde dan des avonds niet gaan slapen, zonder een gebed gedaan te hebben, vrezende, dat ik soms die nacht sterven mocht en dan o, schrikkelijk lot! voor eeuwig verloren gaan. Zodra ik echter op mijn wijze gebeden had, meende ik, dat alles wel was, sliep gerust en stond des morgens zonder te danken op, alsof er bij dag voor mij geen zwarigheid bestond!

Zo leefde ik geruime tijd voort, totdat ik in omgang geraakte met ongelovigen, die met alles, wat heilig is, spotten en er hun werk van maakten ook anderen deelgenoten hunner gruwelen te doen worden. Ongewapend, zonder godsdienst en in de diepste zorgeloosheid levende, was niets gemakkelijker dan mij tot een ongelovige en spotter te maken. Ik volgde ras hun voorbeeld. Zover ik mij herinner, was dit nog geen hoofdwerk bij mij geworden, toen ik in het jaar 1800 uit Engeland terugkeerde.

Mijn vader, bij wien ik als een verloren zoon was teruggekomen en die mij gelijk ik reeds heb gemeld naar Leerdam zond, om mij daar onbekend en onder een anderen naam te doen blijven, totdat ik veilig in de ouderlijke woning kon terugkeren, deed mij juist daardoor overgaan in een kring, zon geheel verschillend van dien, waarin ik sedert vele jaren verkeerde had. Ik kwam bij oude lieden, die zeer godsdienstig waren en zowel de huiselijke als openbare godsdienst waarnamen. Ik moest bij hun bidden en lezen tegenwoordig zijn en met hen ter kerk gaan.

Waarschijnlijk had ook deze grote verandering van stand een ongunstige uitwerking op mij; van dien tijd af openbaarden zich ten minste het meest mijn ongeloof en mijn spotternijen met het heilige. Ik vond in dat stadje mensen, die mij daarin voorgingen, en ik volgde hen na en deed ijverig met hen mede. Hier ontwikkelde zich mijn boosheid tot zulk ene schrikbarende hoogte, dat ik beef, als ik er aan denk.

De Bijbel, de godsdienst en de vromen waren de voorwerpen van afschuwelijke spotternijen, zodat het wederom door Gods onbegrijpelijke lankmoedigheid in het dragen van de snoodste zondaren was, dat wij niet door zijn toorn vernield en tot toonbeelden zijner wrekende gerechtigheid gesteld werden.

Juist op de 9de November 1800, toen die vreselijke orkaan in ons vaderland en door geheel Europa gewoed en alom zoveel verwoestingen aangericht heeft, waren wij bijeen en bezig met spotten. Maar toen de gehele woning dreigde in te storten en overal schoorstenen, gevels en pannen op de straten neervielen, verging ons de lust tot spotten, en vrees en schrik verving de spotternij. Ik begaf mij niet zonder levensgevaar naar de woning van mijn betrekkingen.

Na die tijd verkeerde ik in twee verschillende toestanden, waarin ik later, toen de

Heere op mij, jammerlijk afgedwaalde jongeling, neerzag, de vinger Gods opmerkte. De eerste was een vreselijke angst en benauwdheid, welke mij plotseling overviel en mij, zo het scheen, de dood nabij bracht. Het was enigen tijd na die geduchte storm, na weder een avond met mijn goddeloze vrienden al spottend te hebben doorgebracht, dat de maat van mijn ongerechtigheid vol scheen te zijn, daar ook die vreselijke storm, waarin ik Gods toom tegen mijn zonden, mede van de hemel geopenbaard, had moeten zien, geen indruk op mij had achtergelaten

Ik ging naar bed en wilde mij zorgeloos te slapen leggen, maar werd op het onverwachtst door een onbeschrijfelijke angst overvallen, waardoor het zweet mij van alle zijden uitbrak; het was alsof mij iemand influisterde, dat ik die nacht sterven moest, om voor God te verschijnen, met wiens Woord, dienst en volk ik de spot gedreven had. Het was mij als werd ik gedagvaard voor Gods oordeel, om gevonnist te worden, en alsof de hel voor mij openstond, ja, alsof ik de voorsmaak der hel reeds in mij voelde. Nooit vergeet ik die angst en die wanhoop; mijn einde scheen dáár te zijn, en misschien was ik van angst gestorven, indien ik langer op mijn bed ware gebleven. Maar in deze doodangst rees ik van mijn legerstede op, deed met haast mijn jas aan, liep de trappen af als een gejaagde, die de dood ontlopen wil, en vond enigen der huisgenoten om zekere reden nog bijeen. Toen dezen, verschrikt door mijn verschijning, mij vroegen waarom ik op die wijze beneden kwam, was mijn antwoord, dat ik een hooggaande hartklopping had. Wat zij daarvan dachten, weet ik niet; maar na enige tijd bij hen gezeten te hebben en weder een weinig tot bedaren te zijn gekomen, besloot ik mij weder naar mijn kamer te begeven. Of ik toen God ook om genade en levensbehoud gebeden heb, kan ik mij niet meer herinneren, noch ook of ik die nacht geslapen heb; dit weet ik, dat deze benauwdheid het middel was om mij van mijn ongeloof en spotten met het heilige te genezen; niet uit liefde tot God, zijn Woord of zijn dienst liet ik het echter varen, maar alleen uit vrees, dat mij weder zulk een angst mocht overvallen.

Ik ontweek mijn gevaarlijke makers en was op mijn wijze godsdienstig, hoewel ik nagenoeg niets van mijn wereldse en zondige levenswandel afbrak. Vissen, jagen, kegelen, biljart en kaartspelen waren de voornaamste bezigheden van mijn leven geworden, en van dat alles liet ik niets na.

De tweede toestand kwam later voor en bestond in zekere indruk, welken ik bij de openbare godsdiensttoefening ontving. Te Leerdam waren destijds Ds. Klaassen en Ds. Spiering leraars van die gemeente. Ik ging nu ter kerk, maar had hoegenaamd geen begrip van de inhoud een leerrede; en daar ik sedert mijn omzwervend leven zelden de openbaren godsdienst bijwoonde, was mij alles zo vreemd, alsof ik een Heiden geweest ware, die tot het Christendom was overgegaan. Niets verstaande van hetgeen behandeld werd en geen onderscheid kunnende maken tussen de verklaring van de tekst en de toepassing dan alleen dat de toepassing het laatste gedeelte der preek was, zo moest ik mij, gelijk gij begrijpen kunt, bitter vervelen.

Dit deed mij dan aan dengenen, die naast mij in de kerk zat, nu en dan vragen of de leraar al aan de toepassing was. Op zulk een wijze de openbare godsdienst waarnemende, werd ik op zekeren tijd onder de prediking van Ds. Klaassen zeer geroerd en getroffen. In de toepassing zei hij: "Er moet een omkering bij u plaats hebben!"

En dit herhaalde hij tot driemaal toe. Ofschoon ik niet weet iets anders van de leerrede verstaan te hebben, zo maakten deze woorden zulk een indruk op mij, dat er een voornemen bij mij oprees om mijn leven te beteren, hoewel ik geen denkbeeld had van de waarachtige bekering volgens de Bijbel. Dit voornemen bleef mij ook enigen

tijd bij, maar kwam, als in eigen kracht en dus zonder de Heere genomen, op"niets uit. Nog lang daarna scheen mij die woorden in de oren te klinken: "Omkering, omkering, omkering!" Maar zij hadden geen kracht om mij de bekering te geven; en de Heerschappij der zonde, des Satans en der wereld was in mij veel krachtiger dan deze woorden, zodat ik dezelfde bleef.

Hierop volgde nu de amnestie der uitgewekenen, en ik keerde dus in het ouderlijk huis terug. En ziedaar u enige bijzonderheden medegedeeld van mijn leven vóór mijn bekering, hetwelk ik mijn "treurig eertijds" noem en waaraan ik nooit dan met diepe smart kan denken. Wat zou mijn lot geweest zijn, indien de Heere mij in deze staat had laten liggen! Uit mij zelf zou ik nooit tot God zijn weergekeerd; dan ware ik nu reeds een prooi des Satans geweest en een voorwerp van Gods eeuwigen toorn. O! wat zal de hemel zijn voor zulke zaligen, die uit zulk een diepte van rampzaligheid gered zijn!

4. Begin van mijn bekering.

Heb ik u in het vorig hoofdstuk de jammerlijken toestand beschreven, waarin de Heere mij vond, toen Hij tot mij kwam om mij te bekeren, thans zal ik u beginnen mede te deden dat grote werk Gods, aan mij, de grootste der zondaren, verheerlijkt.

In het ouderlijk huis te Tiel in het begin van 1801 teruggekeerd, was ik voor het eerst sedert vele jaren onder het onmiddellijk opzicht mijns vaders geplaatst; en ofschoon ik van hem geen onderricht of vermaning ontving of ontvangen kon zoals mij in het huis van mijn nabestaanden gegeven was, ik was toch onder een band gebracht, welke mij het uitbreken in vele opzichten belette. Van godsdienstigheid of vroomheid hoorde ik wel niets, maar toch veel van beschaafd, fatsoenlijk, goed burgerlijk en zedelijk leven. Mijn leven en wandel bleven dus wel dezelfde, maar met minder uitspattingen. Tot hiertoe was ik geen lidmaat der Kerk door belijdenis, en sedert mijn kindse jaren had ik geen boek in handen gehad, dat mij daartoe onderrichten kon. Mijn vader begreep dus, dat het nodig was mij mijn belijdenis te doen leren, en deed een catechiseermeester komen. Diens onderwijs maakte geen indruk hoegenaamd op mij; ik leerde de lessen zonder enig nadenken, maar alleen maar om mijn belijdenis te kunnen afleggen. Nu echter was Gods tijd dáár, om mij uit mijn diepe zorgeloosheid op te wekken en mij tot nadenken te brengen over een onderwerp, dat mij nog geheel en al vreemd was.

Mijn vriend Bisschop, toen student in de godgeleerdheid te Utrecht, was met een anderen student gedurende de vakantietijd te Tiel gekomen, om enige weken bij zijn vrienden door te brengen. Ik ontving dadelijk een bezoek van hen. Groot was van beide zijden de vreugde elkander te ontmoeten, want sedert hij mij in 1795 bij het vertrek uit het vaderland uitgeleide deed, hadden wij elkander niet weergezien. Verbazend was intussen de verandering, welke wij in elkander zagen, zowel met betrekking tot ons uiterlijk als met betrekking tot onze toestand. Waren wij niet veel meer dan kinderen, toen wij zo aandoenlijk afscheid van elkander namen, thans waren wij beiden volwassen. Waren wij toen beiden in onze natuurstaat, hij uitwendig bedaard en ingetogen, ik ruw en woest, thans zagen wij in elkander een verandering van gemoedsgesteldheid, welke op ons gelaat zichtbaar was en in onze woorden en gedragingen zich openbaarde.

Mijn vriend Bisschop was een arm zondaar geworden, die, met verloochening van zijn eigen gerechtigheid, in Jezus Christus door het geloof zijn gerechtigheid voor God had gevonden en, door de liefde van Jezus Christus gedrongen, zijn dierbare Naam beled en voor Hem leefde, die voor hem gestorven was. Jezus Christus was hem alles geworden, en zijn mond vloede over van de lof zijns Zaligmakers.

Ik daarentegen was in de goddeloosheid en zedeloosheid zózeer toegenomen en volleerd, dat het op mijn gelaat te lezen was, wat er inwendig bij mij plaats vond en in mijn gedrag zich openbaarde. Met verbazing zagen wij op elkander. Van deze eerste ontmoeting kan ik mij echter weinig meen herinneren dan deze éne bijzonderheid, welke indruk op mij maakte.

Bisschop trad juist met zijn vriend de kamer in, terwijl de catechiseermeester bezig was mij te onderwijzen. Zijn vriend, die zeer vrijmoedig was en veel beleid van spreken had, maakte, nadat wij van onze verbazing enigszins bekomen waren, van de gelegenheid onzer ontmoeting gebruik en vroeg mij of ik wel wist, dat een mondbelijdenis van het geloof ongenoegzaam was en het volstrekt noodzakelijk was, dat het hart zijn geloof beled.

Ofschoon ik de waarheid van zijn gezegde moest toestemmen, zo was ik toch met het

antwoord op die vraag zeer verlegen. Van ons verder gesprek herinner ik mij niets meer; maar niettegenstaande het groot verschil in gesteldheid en gedrag tussen Bisschop en mij, gevoelde ik mijn oude vriendschap voor hem zó levendig, dat ik hem reeds spoedig na hun vertrek bezocht.

Bij deze tweede ontmoeting viel er veel méér voor. Ik hoorde nu beiden getuigenis geven van de genade, aan hen verheerlijkt in hun bekering, en vernam een taal uit hun mond, nimmer te voren door mij gehoord. Zij spraken daarbij van de zaligheid, die zij in Jezus Christus hadden gevonden, en van het geluk der gelovigen. Zij verkondigden Christus ook aan mij in al Zijn volheid, zijn algenoegzaamheid en bereidvaardigheid, om zondaren, zelfs de grootste onder hen, zalig te maken. Zij vermaanden mij tot geloof en bekering en drongen er bij mij op aan om als een arm zondaar tot Jezus te komen, de dienst van zonde en wereld te verlaten en geen ogenblik mijn bekering uit te stellen.

Het vreemdst van alles was mij, dat zij wilden, dat ik mij in de eenzaamheid op mijn knieën voor Jezus zou neerwerpen en Hem bidden om bekering. Tot hiertoe meende ik steeds gelijk ik vroeger reeds zei dat dit Rooms was en aan geen Gereformeerde voegde; want ofschoon bijna eenentwintig jaar oud, had ik echter nooit mijn knieën voor de Heere gebogen. Zij, wel wetende hoedanig mijn leven was, voegden er bij, dat, al had ik de zonden der gehele wereld op mij, het bloed van Jezus Christus volkomen genoegzaam was om die weg te nemen.

Was ik vroeger verbaasd bij het ontmoeten van mijn vriend Bisschop, nog meer was ik zulks op het horen van deze mij vreemde taal. Hoe ik daarbij gesteld was, weet ik niet te beschrijven, maar dit weet ik, dat de woorden mij aangenaam waren en er een hoop bij mij oprees, dat er ook voor mij, afschuwelijk zondaar, nog mogelijkheid was om zalig te worden. Want deze hoop had ik vroeger reeds verloren; en in al de schrikkelijke duisternis, waarin mijn leven gehuld was, had ik toch duidelijk genoeg de bewustheid, dat de weg, die ik bewandelde, niet op de hemel, maar op de hel zou uitlopen.

Zonder mijzelf rekenschap te kunnen geven van de reden, waarom ik zulk een nauw band aan deze beide vrienden had, gevoelde ik mij aan hen zó verbonden, dat ik gedurende de drie weken, welke zij in Tiel doorbrachten, steeds in hun gezelschap was. De vriend van Bisschop had de leraar der gemeente van Wamel, aan de overzijde der rivier gelegen, om een predikbeurt verzocht en trad aldaar onder het toezicht van die leraar op. Velen uit Tiel en ook mijn broeder en ik waren er heengegaan om hem te horen. Hij predikte over het antwoord van Agrippa. aan Paulus: "Gij beweegt mij bijna een Christen te worden." (Hand. 26: 28.)

Tot hiertoe had ik nooit iets van de prediking verstaan dan de woorden van Ds. Klaassen: "Er moet een omkering bij u plaats hebben!"

Maar onder deze prediking was het mij alsof ik alles verstond. O, dat beeld van de waren Christen en zijn geluk, door de student voorgesteld, trof mij zó diep, dat ik niets vuriger wenste dan een waar Christen te worden. Deze leerrede behoort onder die, welke ik nooit vergeten heb.

Vraagt gij mij naar de uitwerking van de gesprekken van mijn vrienden en van die leerrede op mijn hart, mijn werkzaamheden en daden; of ik daardoor niet mijzelf, mijn zondig hart en leven, met mijn schuld voor God en doemwaardigheid werd bekend gemaakt; of ik er door verslagen werd en met ware boetvaardigheid voor God in de schuld viel; of ik God rechtvaardigde, indien Hij mij voor eeuwig verdoemde; of ik Hem om genade leerde vragen; of het mij tot Christus bracht, om door Hem vrede bij God te ontvangen en bekeerd te worden; in één woord: of alles, wat ik hoorde, mij tot geloof en bekering voerde, dan moet ik antwoorden, dat ik geen betere beschrijving

van mijzelf geven kan dan de Zaligmaker van zekere hoorders van Gods Woord gaf, zeggende; "die het Woord Gods horen en terstond met vreugde ontvangen, maar geen wortel in zichzelf hebben."

Alles, wat ik hoorde, was mij aangenaam; ik ontving het met vreugde en liet mijn werlds en zondig leven na; maar van onderhandelingen met God en de Zaligmaker in die dagen weet ik niets dan dat ik de raad van mijn vrienden opvolgde, mij op de knieën neerwierp, zelfs meermalen daags, en de Heere, die ik nog niet kende, op mijn wijze aanbad, vooral om bekeerd te worden.

Ik geloof zeker, dat, indien de Heere daarna niet zelf zijn werk in mij krachtig begonnen had, mijn vrienden mijn bekering tegelijk met hun gesproken woorden weder medegenomen zouden hebben en ik mijn vorige weg weder zou zijn ingegaan, gelijk zo menigmaal plaats heeft. Mijn hartstochten en mijn gevoel waren slechts in beweging gebracht. maar mijn hart was onbekeerd gebleven. Het zij echter verre van mij, dat ik in dat alles Gods werk zou willen voorbijzien; integendeel; ook zulke bewegingen zijn 's Heeren werk, al blijken zij later niet bestendig noch zaligmakend te zijn; maar zij worden alleen als zodanig recht erkend, wanneer zij achtervolgd warden door een meer krachtadig werk Gods, namelijk onze wedergeboorte of nieuw schepping in Christus Jezus. Ik wil dan ook deze eerste bewegingen, bij mij door dat groter en Heerlijker werk achtervolgd, het begin van mijn bekering noemen.

5. Krachtig werk Gods in mijn bekering.

U weet reeds hoe en waardoor ik het allereerst uit .mijne diepe zorgeloosheid omtrent mijn eeuwig zielenheil werd opgewekt; nu moet ik dus voortgaan met u het krachtiger werk Gods dat van mijn bekering mede te deden.

Zolang mijn vrienden bij mij waren en ik hun gesprekken hoorde, was ik vrolijk en opgeruimd, en ik vermoedde niets van hetgeen daarop volgen zou. Ik meende een godsdienstiger en vroom leven in te treden en zo, evenals mijn vrienden, een opgeruimd en vrolijk Christen te worden. Ik begreep niet, dat er eerst iets anders zou moeten plaats hebben en er vooraf een geestelijke en levende kennis van God, mijzelf en de Heere Jezus Christus door Gods Woord en Geest in mij moest gewerkt worden. O, het is van mij ook waar hetgeen er geschreven staat: "Ik zal de blinden leiden in de weg, die zij niet geweten, en op paden, die zij niet gekend hebben."

Mijn vrienden vertrokken zijnde, vond ik, zo het scheen, aan mij zelf overgelaten, zonder kennis aan de vromen in Tiel en van de leraars afkerig, omdat zij tot de zogenaamde Patriottenpartij behoorden, eerst een onaangename ledigheid in mij.

Ik zag mijn dierbare vrienden niet meer, miste de omgang met hen en hoorde vooral die aangename woorden niet langer; het was mij als iemand, die enigen tijd aan een dis overvloedig gespijzigd was en nu, zonder voedsel zijnde, van honger sterven moest; het was mij daarbij als iemand, die van een groot geluk en van zaligheden gedroomd had en veel meende te hebben, maar nu, uit de slaap ontwaakt, ontwaarde niets van dat alles te bezitten.

Mijn toenmalige gesteldheid weet ik niet te beschrijven; maar zo opgeruimd als ik was, terwijl mijn vrienden nog bij mij waren, zo droefgeestig werd ik na hun vertrek. Ik gevoelde alles te missen hetgeen zij hadden, en dat gemis werd mij iets vreselijks. Er was een sprank van het vuur des hemels in mijn ziel gevallen, zodat het gemis van God en de hemel mij meer woog dan dat der wereld, met alles, wat zij heeft en geeft. Daarbij kwam nu een ernstig nadenken over mijn leven. Het was mij als werd mij een deur geopend, waardoor ik mijn gehele levensloop aanschouwde, en alsof er iemand

was, die mij op alles wees, wat ik er in gedaan had. Geen misdaad was er van mijn jeugd af aan enigszins in het oog vallend door mij begaan, die niet, zelfs met verzwareden omstandigheden, voor mijn verbeelding stond.

Dat mijn hart nog duizendmaal afschuwelijker was dan mijn woorden en daden waren, begreep ik toen nog niet; want hoe slecht mijn leven ook was, ik verbeeldde mij toch vóór mijn bekering altijd, dat mijn hart goed was. In deze toestand openbaarde God zich aan mij in zijn heiligheid en rechtvaardigheid als Wetgever en Rechter der ganse aarde. Het was mij alsof God boven mij stond met een uitgetogen zwaard, om mij wegens mijn afschuwelijke misdaden te straffen, en alsof ik gedagvaard werd voor zijn rechterstoel, om verantwoording af te leggen. Mijn zonden werden misdaden, tegen God begaan, waardoor ik mij de eeuwige verdoemenis had waardig gemaakt, en stonden als opgehoopt van de aarde tot de hemel tegen mij te getuigen.

Nu was het niet slechts een ledigheid in mijn ziel, niet slechts droefheid, maar een onbeschrijflijke angst en benauwdheid, welke ik gevoelde, waardoor alles, wat mij anders genoeg aanbracht, werd vergald en verbitterd; en niets was er in de wereld, waardoor ik de verloren zielsrust kon terugkrijgen. Ik had ook geen deugd of gerechtigheid, om tegenover mijn hooggaande schuld in de weegschaal te leggen, nadat ik zonder godsdienst, deugd of gerechtigheid mijn leven had doorgebracht.

Daarbij kwam nog de vrees, dat ik niet lang meer leven zou. Door mijn zwerfend en slecht leven was mijn gezondheid ondermijnd, en dit deed mij vrezen, dat ik spoedig sterven zou en dan voor God moest verschijnen. Het scheen mij toe, dat de dood mij zeer nabij was en dan de hel mijn deel zou zijn. Al mijn aangename denkbeelden van Christus, zijn bloed en zijn gerechtigheid, zijn genade en de zaligheid, uit de mond van mijn vrienden gehoord, waren verdween, als had ik er nooit iets van vernomen. Dat at dit alles, wat er thans bij mij omging, een krachtig werk van Gods genade was, daarvan had ik geen denkbeeld; ook was er niemand, die mij daarop opmerkzaam kon maken; aan de zijde der mensen was ik aan mijzelf overgelaten, en ik had nooit iemand ontmoet, die in zulk enen toestand verkeerde.

Het denkbeeld van bekering, als de mogelijke weg tot redding, en van het gebed om genade en geen recht bleef bij mij over, ofschoon het antwoord op de vraag, wat ik doen moest om zalig te worden, mij zeer donker en de verzoeningsweg, door Jezus Christus gebaad, mij als een verzegeld boek was, zowel als de vrije genade Gods in Hem.

In deze vreselijke toestand kon ik niet blijven, zonder uitkomst te zoeken. Ik zocht die dan ook wel in de weg, welke ons allen van nature sedert Adams val het naast bijligt, namelijk God door mijn werken te verzoenen, God te bewegen tot barmhartigheid, mijn bedreven kwaad zoveel mogelijk te herstellen en mijzelf te verbeteren; want de verdorvenheid van mijn hart, mijn vijandschap tegen God en de naaste, mijn onvermogen ten goede en de geestelijken dood, waarin wij allen van nature liggen, kende ik niet.

Ik zonderde mij van de wereld af en bijna van alle mensen. Ik kwam bijna niet buitenshuis dan om naar de kerk te gaan en verliet mijn kamer slechts om te eten of te drinken. Overigens hield ik mij bezig met het lezen van Gods Woord, dat mij een vreemd boek was, en met het gebed; daarbij werden mij door mijn tweede moeder, die, ofschoon niets meer dan uitwendig godsdienstig, echter door opvoeding besef had van de noodzakelijkheid der bekering, nog enige godsdienstige boeken gegeven, waaronder dat van Costerus: "De geestelijke mens in begin, voortgang en einde."

Ik meende door lezen, bidden en een van de wereld afgezonderd leven de verloren zielsrust weder te verkrijgen en misschien ook de vergeving van mijn zonden en de zaligheid; heilig te worden, dat was mijn doel. Geen middel, dat ik dacht daartoe te

behoren, werd door mij verzuimd, maar met ijver en vuur aangewend. Door aalmoezen te geven mijn bedreven kwaad te herstellen, was ook een hoofdzaak voor mij. Ik lokte de armen naar het raam van mijn kamer en gaf alles weg, wat ik anders gewoon was op een wereldse en zondige wijze door te brengen; de behoeftigen wisten hiervan dan ook al zeer spoedig gebruik te maken. Alles, wat in mijn klederdracht naar wereldse zwier slechts geleek, moest verwijderd worden.

Gaarne beken ik, dat in dit alles veel verkeerd en overdreven gevonden werd, maar het was bij mij geen zucht om anderen na te volgen, want ik was in die tijd met geen vrome mensen bekend. Het kwam bij mij voort uit afkeer van mijn vorig leven en uit het begrip, dat ik zodoende genade bij God ontvangen en het eeuwig leven verwerven kon.

Hoe ijverig en vurig ook op mijn wijze bezig om door eigen werk en eigen pogingen de gunst Gods en de zaligheid te verkrijgen, zo vond ik toch niet wat ik zocht. Hoe meer ik werkte, hoe groter mijn onrust werd; met mijn lezen werd ik teleurgesteld; ik wenste met eerbied en met een gelovig hart te lezen, met gevoel van hetgeen ik las, om alzo tot kennis van Gods Woord gebracht, gesticht en opgebeurd te worden. Maar de meesten tijd werd ik het tegendeel gewaar.

Donker bleef mij meestal Gods Woord; onder het lezen viel mij het ongeloof aan, en vurige pijlen werden op mij afgeschoten, om mij het bestaan van God en de waarheid en Goddelijkheid van zijn Woord te betwisten, zodat ik dikwijls niet slechts zonder gevoel las, maar ontsticht en diep verslagen werd, ja, de Bijbel moest wegleggen, om van de verschrikkelijke dingen, welke mij invielen, verlost te zijn. Het was mij dan alsof God mij nu strafte met deze ongelovige en boze invallen, omdat ik te voren met het heilige gespot had.

Toen deed ik dit met vermaak, thans werd mijn ziel door deze ongelovige gedachten gepijnigd en gewond; toen wenste ik, dat er geen God mocht zijn en Zijn Woord vals ware, thans wenste ik vurig, dat er een God wezen mocht en zijn Woord waarheid ware, omdat er een beginsel in mij lag, dat naar God haakte en naar de kennis van zijn Woord en zijn dienst. In mijn bidden vond ik ook niet wat ik zocht.

Ik wenste God, die een Geest is, in geest en waarheid te aanbidden, met belijdenis van mijn zonden, schuld en doemwaardigheid, week en verslagen van hart te zijn, tranen van berouw te schreien en vurig om genade te bidden. Maar meestal werd ik het tegendeel gewaar. Ik deed wel alle pogingen om mijn hart in deze goede gestalte te brengen, maar zij wilden mij niet gelukken; mijn hart was als een steen, en geen traan wilde uit mijn ogen komen; ja, menigmaal wist ik geen woord voort te brengen.

O, hoe diep bedrukt en moedeloos zat ik dan neer; ik was dan menigmaal op het punt om het hopeloos op te geven; maar een beteren weg wist ik niet in te slaan, en dus begon ik alweder opnieuw.

In deze toestand was mij Psalm 51 bijzonder tot steun; deze bad ik dan met toepassing op mijzelf, en wel zó dikwijls, dat ik nog jaren daarna die boetzang uit het hoofd kon opzeggen.

Gebeurde het mij, dat ik eens hartelijk, boetvaardig en met tranen bidden kon, dan was ik verheugd, schepte moed en hoopte welhaast verhoord te zullen worden; maar deze moed en hoop verdween spoedig, als ik opnieuw de hardheid van mijn hart en mijn jammerlijke ongestalte ondervond.

Daar ik geen middel onbeproefd liet om de gunst van God en de zaligheid te verkrijgen, zo was het mij onmogelijk de openbaren godsdienst te verwaarlozen, ofschoon ik anders, wegens mijn liefde voor Oranje, teen afkeer van de leraars had, die destijds in mijn woonplaats Gods Woord verkondigden. Geen kerkgang werd door mij verzuimd, noch in de week, noch op de rustdag; ook verscheen ik, na als lidmaat

te zijn aangenomen, aan het Heilig Avondmaal. Maar alles deed ik uit mijn werkeilig beginsel en veranderde het Evangelie van Christus, hetwelk een zaligheid om niet, uit genade, door de verlossing, die in Christus Jezus is, verkondigt, in een nieuw werkverbond, zonder te weten, dat ik hierin jammerlijk dwaalde.

Maar ook met de waarneming dezer uitwendige godsdienstplichten werd ik teleurgesteld. Van de prediking verstond ik weinig, en ik kwam uit de kerk gelijk ik er ingekomen was; van het Heilig Avondmaal had ik geen begrip, en ik at dus brood en dronk wijn, zonder het lichaam en bloed des Heeren door het geloof te ontvangen tot vergeving van mijn zonden.

Een gezegde van de jongste leraar, wiens prediking, zoals ik later hoorde, somtijds zeer godvruchtig was, hoorde ik met veel gevoel; en indien ik dat als een zegen mag aanmerken, dan was dit de eerste zegen, welken ik onder de prediking genoten heb, behalve hetgeen ik onder die van mijn vriend, de student, ondervond. Deze leraar vroeg in de toepassing aan bekommerde en heilbegerige mensen of zij hun bekommerning over hun zonden en hun begeerte naar Gods genade in Jezus Christus wel voor geheel de wereld zouden willen verruilen.

Met deze vraag keerde ik tot mijzelf in en antwoordde: neen! Want nu was er hoop, dat deze bekommerningen een goede uitkomst hadden; maar verloor ik die, dan was het, meende ik, afgedaan met mijn zaligheid. Hieruit schepte ik dan ook voor enige ogenblikken moed; en deze vraag beurde mij nog dikwijls uit mijn moedeloosheid op, hoewel ik er geen voldoening of rust in vond.

Maar nu gebeurde er iets, dat mij de moed geheel benam en mij aan de grenzen der wanhoop bracht. Onder het lezen van 's Heeren Woord ontmoette ik een uitspraak des Zaligmakers, betreffende de onvergeeflijke zonde van lastering tegen de Heiligen Geest. Bij het lezen van die plaats was het mij alsof iemand mij influisterde: "Aan die zonde staat gij schuldig, en de hoop is dus voor u afgesneden." Ik meende een grond van waarheid voor deze influistering te vinden in mijn spotten met God, zijn Woord, zijn dienst, Zijn volk en alles, wat heilig is.

Ik dacht: gij zijt die man, tot wien de Heere dit zegt. Geen beschrijving kan ik geven van de treurige zielsgesteldheid, waarin ik toen verviel; en dit éne behoedde mij voor volslagen wanhoop, dat het soms niet waar mocht zijn, omdat de Heere daarbij niet duidelijk verklaarde waarin die zonde bestond. Ik bleef dus aanhoudend bij de genadetroon en bij het gebruik der genademiddelen; maar mijn treurige zielsgesteldheid, aan wanhoop grenzende, stond op mijn gelaat te lezen.

Mijn vader, die tot hiertoe een stil aanschouwer was geweest van mijn verandering in denkwijze en gedrag en waarschijnlijk verheugd zou geweest zijn, indien zij een bekering van de herberg tot de kerk en van de ondeugd tot de deugd ware geworden, of een verandering van uiterlijk gedrag ten goede, zonder mij juist een nieuw schepsel in Christus te doen worden, mijn vader werd thans mijn droefgeestigheid met zorg en bekommerning over de uitkomst gewaar.

Mij, zijn lieveling, hoe ver ook vroeger afgedwaald, in zulk een toestand te zien, ging hem aan 't hart. Hij wilde mij mijn droefgeestigheid ontnemen en deze dweperijen, zoals hij het noemde, mij uit het hoofd praten. Ik moest nu met hem op zijn gezelschappen gaan, en eerbied en liefde voor mijn vader deden mij soms besluiten hem te vergezellen; maar het was mij niet mogelijk dit vol te houden. Toen beproefde hij nog een ander middel, namelijk het ontnemen van mijn boeken, hetwelk hij echter niet kon uitvoeren.

Zo verliepen er enige maanden sedert de eerste ontmoeting van mijn vriend Bisschop met zijn medestudent, toen mijn vader, mij een stand in de maatschappij willende

bezorgen, teneinde mij mijn brood te doen verdienen, daar nu de hoop, om in de militairen stand geplaatst te worden, verdween was, mij voorstelde om een keus te doen en hem die mede te deden. Ik was echter in die tijd zó onverschillig met betrekking tot mijn aardse belangen, omdat de zaligheid van mijn ziel zo zwaar op mijn hart woog, dat ik geen keus doen kon.

Mijn vader stelde mij daarop zelf voor om mij tot de koophandel op te leiden, en wel bepaaldelijk in de tabakshandel, daar hij in de gelegenheid was mij als leerling te kunnen plaatsen bij een voornaam koopman te Rotterdam, terwijl ik dan bij een wijnhandelaar, een zijner vrienden, in de kost zou komen. Ik nam dit voorstel aan en reisde dus, nadat het akkoord gemaakt was, met die Heeren naar Rotterdam.

Ik nam deze reis over Utrecht, om aldaar mijn vrienden, die beide studenten, een bezoek te brengen. Diep terneergedrukt en in een wanhopige gemoedsgesteldheid door de vrees, dat ik schuldig stond aan lastering tegen de Heilige Geest, begaf ik mij naar Utrecht.

Mijn vrienden verschrikten over mijn voorkomen; zij zagen op mijn gelaat, dat er een zware strijd in mijn binnenste moest woeden, maar zij konden de oorzaak van mijn bekommring uit mijn mond niet vernemen; ik vreesde, dat, wanneer ik die zei, ik uit hun mond mijn vonnis zou horen, dat ik waarlijk aan die onvergeeflijke misdaad schuldig stond; en dan, dacht ik, zijt gij aan de wanhoop ter prooi gegeven.

Ik hoorde intussen weder die aangename gesprekken en waagde het eindelijk onder het spreken te vragen *wat zij door lastering tegen de Heilige Geest verstonden*.

Hierop riep de vriend van Bisschop uit: "Nu ken ik de oorzaak van uw droefgeestigheid; gij meent, dat gij die zonde begaan hebt, en ik zal u bewijzen, dat dit niet zijn kan."

Daarop gaf hij mij deze bewijzen en loste mijn zwarigheid op de gewone wijze op. De uitwerking dezer oplossing was mij alsof ik van een zware last ontheven werd, waaronder ik dreigde te bezwijken. Nu schepte ik moed; nu herleefde de hoop weder; mijn droefgeestigheid verdween; ik werd opgeruimd en vrolijk, zoals ik in veel weken niet geweest was, en reisde mijn weg naar Rotterdam met blijdschap.

Ziedaar een gedeelte van het krachtig werk Gods in mijn bekering u medegedeeld.

6. Krachtig werk Gods in mijn rechtvaardiging.

Vroeger heb ik u medegedeeld, dat ik vóór mijn bekering, hoe goddeloos en zondig mijn leven ook was, toch steeds in de gedachte verkeerde, dat mijn hart goed was. Deze mening behield ik wel niet geheel, nadat de Heere mij op mijn weg tot stilstand gebracht en van mijn goddeloos en zondig leven mij overtuigd had, maar ik was in de eersten tijd van mijn bekering toch met de boze gesteldheid mijns harten onbekend. Mijn zondige daden, Gods heiligheid en rechtvaardigheid, mijn schuld en doemwaardigheid, de vrees voor een nabijzijnde dood en mijn groot gevaar van voor eeuwig verloren te gaan, dat waren de schrikbeelden, die mij zo diep neerdrukten en waarmede ik vooral te doen had. Onder die afwisselende gemoedsstemmingen en die strijd!eerde ik echter tragsgewijze de verdorvenheid van mijn hart kennen. God, mijn Rechter, wilde ik om genade bidden, met een boetvaardig en verbrijzeld hart, en met mijn tranen Hem tot barmhartigheid bewegen; ik poogde mijzelf in een boetvaardige gestalte te brengen en mijn aandoeningen gaande te maken, maar mijn hart bleef als een steen, en geen traan kon ik uit mijn ogen persen.

Ik gevoelde met diepe smart de hardheid mijns harten en mijn onboetvaardigheid,

maar ook mijn onvermogen om mijzelf te maken zoals ik zijn wilde. Dit maakte mij dikwerf hopeloos, want ik kende geen kracht buiten mijzelf, zoomin als wijsheid of gerechtigheid. Bovendien wilde ik uit en inwendig heilig worden en streefde daarnaar door het verlaten van mijn vorig leven, door mij van de wereld en het wereldse af te zonderen, op godsdienst en deugd mij toe te leggen, in één woord: een heilige te worden. Ik wist geen anderen weg naar de hemel dan dezen.

O! hoe ijverig, niet hoeveel ernst en oprechtheid, zoals ik meende, stond ik naar heiligheid Maar in plaats van hierin te slagen en mijn doel te bereiken, werd ik jammerlijk teleurgesteld; in plaats van heilig te worden, werd ik onheiliger, uit mijn hart rezen de afschuwelijkste zonden op, te voren met lust en vermaak bedreven; de kracht der verdorvenheid werkte zó sterk in mij, dat het mij was als werd ik getrokken tot het bedrijven der zonde en het dienen van de wereld, ja, als ware er iemand, die mij tegen wil en dank van God en zijn dienst wilde aftrekken.

In deze weg leerde ik mijn hart enigszins kennen en zag, dat het een bron van alle ongerechtigheid was; maar in plaats van het op te geven en te zeggen: *het is aan mijn zijde buiten hoop*, bleef ik toch in mijn eigen werk hangen en trachtte in eigen kracht, hoe moeilijk en vol strijd deze weg ook zijn mocht, heilig te worden.

Als ik later die blinde leidlieden der blinden van de predikstoel over de zelfverbetering en zelfvolmaking hoorde spreken, heb ik vaak gedacht en gezegd: hadden zij in mijn schoenen gestaan, toen ik niet met mijn mond, zonder ware beoefening, daarover sprak, maar het mij ernst was om uit en inwendig uit mijzelf beter en volmaakter te worden, dan zouden zij die leer van zelfverbetering en zelfvolmaking wel van de predikstoel weglaten en liever prediken: "Gewisselijk, in de Heere zijn gerechtigheden en sterkte; tot Hem zal men komen."

Onder al dat wettisch woelen en werken werd mij echter die waarheid bij ondervinding geleerd, welke in Psalm 51 aldus luidt:

*"'t Is niet alleen dit kwaad, dat roept om straf,
Neen, 'k ben in ongerechtigheid geboren.
Mijn zonde maakt mij 't voorwerp van Uw toorn,
Reeds van het uur van mijn ontvangenis af."*

Mijn kennis van de inhoud van het Evangelie was echter zo donker en verward, dat ik nauwelijks weet te beschrijven hoe ik er over dacht, en mijn werkzaamheden liepen lijnrecht in tegen de weg ter zaligheid, door hetzelfde geopenbaard. Ik wist wel, dat Jezus de Zaligmaker was; maar hoe en in welken weg Hij zondaars zalig maakte, wist ik niet. Ik had geen onderscheiden denkbeeld van zijn Persoon en zijn werk als Middelaar; ik kende de aard en het doel van zijn vernedering en verhoging niet; zijn plaatsbekledend en verzoenend lijden en sterven, zowel als zijn volmaakte gerechtigheid, als de enige grond van onze rechtvaardigmaking, was mij verborgen. Ik miste het begrip van zijn algenoegzaamheid, dat Hij namelijk de enige Zaligmaker is, buiten wien voor ons geen zaligheid is en Die het op zich nam, om, zowel in de verwerving als in de toepassing, het begin, de voortgang en het einde onzer zaligheid te zijn. Mijn werkheilig beginsel was zódanig in strijd met deze weg van zaligheid, dat mijn verstand, reeds op zichzelf verduisterd, daardoor nog méér verduisterd werd en dus niets begreep van hetgeen ik daarvan las of hoorde.

Ik veranderde daarom, vooral in mijn handel en wandel, want ik verwierp deze waarheden niet willens en wetens, het Evangelie der genade Gods in een werkverbond en meende door mijn werken zalig te moeten worden, ten minste het er zóver door te moeten brengen, dat ik Gods genade waardig was en een onderdaan van Koning Jezus

zijn kon.

In zulk een gesteldheid kwam ik te Rotterdam bij de wijnkoper aan en begaf mij naar de tabakshandelaar, om als leerling in de fabriek te arbeiden. Ieder, die mij zag en hoorde, ontdekte spoedig, dat ik niet was zoals de meeste andere mensen en ik over de godsdienst met mijzelf in strijd was; maar in zodanige toestanden, als waarin ik toen was, spreekt men doorgaans niet veel en is men meestal gewoon te denken en te peinzen op hetgeen ons drukt en ontrust. Rust kon ik in de weg, waarin ik stond, niet hebben; ofschoon de gestalten, waarin ik verkeerde, onderscheiden waren en ik nu eens diep verslagen en dan weder meer opgebeurd was door hetgeen mij uit Gods Woord voorkwam, zo bleef mijn schuld bij God, in mijn geweten gedrukt, steeds openstaan.

Ik leefde onder het gevoel van God als mijn Rechter, die voldoening eiste, en onder de vrees voor zijn straf; en geen van mijn pogingen waren in staat om dat schuldgevoel van mijn geweten weg te nemen, of mij rust te verschaffen; ja, de onrust vermeerderde, naarmate mijn zondig leven mij voor de geest kwam, in verband met Gods heiligheid en rechtvaardigheid en de rampzalige gevolgen der zonde; inzonderheid drukten mij het gemis van God en de vreselijke klove, die door de zonde tussen God en mij bestond. Ik poogde God wel tot barmhartigheid te bewegen en mijzelf te verbeteren en heilig te maken, maar ik vond mij jammerlijk met mijzelf bedrogen, zodat ik meestal in droevige en wanhopige toestanden verkeerde. De openbare godsdienst was mij te Rotterdam in die tijd aangenaam en nu en dan opbeurend. Daar hoorde ik voorname Godsmannen, dienstknechten van Jezus Christus, met bogen ernst, maar tevens met liefde en trouw het zuiver Evangelie verkondigen; en ofschoon ik door mijn ongestalte het recht begrip er niet van had, zo was mij die prediking toch aangenaam.

Mijn huisheer, de vriend mijns vaders, had op zich genomen mij mijn dweperijen uit het hoofd te praten en wendde daartoe ook onderscheidene middelen aan, welke echter mislukten. Op zekeren tijd deelde hij mij mede, dat er die avond in de schouwburg een zeer stichtelijk stuk zou worden opgevoerd, namelijk de geschiedenis van Jozef. Hij wist zeker, dat ik vroeger een hartstochtelijk beminnaar van romans en ook van de schouwburg geweest, maar thans van beiden zeer afkerig was, en dacht mij, door dat stuk van Jozef mij te doen zien, weder op de weg te brengen, vroeger door mij zo hartstochtelijk bewandeld. Hij gaf toe, dat wereldse toneelstukken zonde waren; maar dit was, zei hij, eert Bijbels stuk, en daarbij kon men zegen ontvangen.

Door zijn reden eindelijk overwonnen, want ik had zeer weinig en slechts zwakke wapenen in deze strijd, liet, ik mij bewegen met hem naar de schouwburg te gaan. Ik begaf mij naar mijn kamer om mij aan te melden. Maar daarmee bezig zijnde, klopte mijn geweten vreselijk; het was alsof iemand mij toeriep: "Gij hebt uw voeten op de weg naar de hemel gezet, en zult gij u nu weer op de weg naar de hel begeven!"

Deze stem drong tot in het binnenste van mijn ziel; maar ik had mijn woord gegeven en kon dus niet terug; wat zou men zeggen, als ik het weder introk! Daarenboven, dacht ik, was het immers over Jozef! Zo zijnde, durfde ik echter zonder bidden mijn kamer niet verlaten. Ik viel op mijn knieën en bad God om bewaring.

Wij gingen dan tezamen naar de schouwburg; daar zag ik de wereld in haar pracht en ijdelheid, en mijn hart beefde. Reeds was mijn berouw groot en mijn angst schrikkelijk; maar toen Jozef door zijn broederen gegrepen werd, om gedood of in de kuil geworpen te worden, en hij op het toneel op de knieën viel en tot God bad, toen meende ik met de schouwburg in de afgrond te verzinken. Ik begon ontzettend te

beven en zou het uitgegild hebben, indien mijn huisheer mij niet vóór zich heen had laten gaan, om mij uit de bank en uit de schouwburg te doen komen.

Ik liep als een gejaagde naar huis en naar mijn kamer, viel op de knieën voor God en bad om genade en vergiffenis. De onrust van mijn ziel vermeerderde zeer door dit voorval; ik wist niet meer wat van mijzelf te denken; de bede van de tollenaar lag na die tijd diep in mijn hart; en overal, waar ik ging of stond, ja, onder mijn bezigheden bad ik inwendig of met woorden: "O, God! wees mij, zondaar, genadig!"

Maar nu ook was het Gods tijd geworden om zijn Zoon in mij te openbaren en zich door Zijn Woord en Geest nader aan mij bekend te maken. God, die Christus als het Fondament, ja, het éinig Fondament van het gebouw zijner Kerk en van onze zaligheid gelegd en in zijn Woord ons geopenbaard heeft en tevens zijn vrije genade in Hem als de éنية oorzaak onzer zaligheid, wilde deze beide hoofd en grondwaarheden van het Christendom zó krachtig en heerlijk in mijn ziel openbaren, dat Christus ook voor mij het éinig Fondament van mijn zaligheid werd en zijn vrije genade in Hem als de éنية oorzaak van mijn zaligheid mij bekend werd.

Deze twee hoofd- en grondwaarheden heeft God zo diep in mijn ziel gegrift, door ze mij bij zalige ondervinding te leren kennen, dat zij gedurende mijn volgend leven, onder al mijn donkere ogenblikken en mijn strijd, in de weg van onderzoek der Waarheid mij overkomen, als een opgerichte banier of als een baken in zee vóór mij stonden; zij waren de spil, waarom al mijn studiën zich wentelden; alles, wat mij van deze waarheden aftrok, werd door mij als gevaarlijke dwaling verworpen; alles, wat daarmede niet in verband stond, werd door mij geminacht; dierbaarder werd mij alles, hetwelk diende om mij deze waarheden helderder te doen worden en de grondslagen, waarop zij rusten, des te vaster te maken Zij werden steeds meer en meer de hoofdinhoud van mijn prediking, de voorname voorwerpen in mijn geloofsleven en bronnen van mijn vertroosting in het leven en tegen de naderende dood.

Ik moet u dan nu dat krachtig werk Gods in mijn rechtvaardigmaking en aanneming bij de Heere nader in enige bijzonderheden mededelen.

Toen de nood van mijn ziel op het hoogst was geklommen en ik onder de last van mijn zonde en schuld dreigde te bezwijken, maar tevens boetvaardig de genadetroon met mijn smekingen als bestormde, toen openbaarde zich de Heere Jezus in mij als mijn Middelaar en Zaligmaker, die mijn zonden op zich genomen, voor mij aan het kruis zijn bloed vergoten en verzoening gevonden had. Zeker was de prediking van het Evangelie door die getrouw Godsmannen in Rotterdam het middel in Gods hand, om trapsgewijze het licht der Waarheid in mijn ziel te doen opgaan en mij vatbaar voor hetzelfde te maken. Maar deze openbaring van de Heere in mijn ziel geschiedde toch niet onder de prediking, maar terwijl ik op weg naar de fabriek was om mijn werk te verrichten.

Onder diep gevoel van mijn zonde en schuld en van Gods heiligheid en rechtvaardigheid als Rechter; terwijl mij niets overbleef dan het gebed van de tollenaar: "O, God! wees mij, zondaar, genadig!" ontdekte zich de Heere door zijn Woord en Geest in mij. De woorden uit Hebréeën 12: 24, inzonderheid het laatste gedeelte, *waar het bloed van Jezus, de Middelaar des Nieuw Testaments, het bloed der besprenging genoemd wordt, hetwelk betere dingen spreekt dan Abel*, die woorden zonken mij met zóveel kracht in de ziel, dat ik genoodzaakt werd er over na te denken. Het was mij als werd ik op dat bloed van Jezus Christus gewezen, als roepende om verzoening van mijn zonden, terwijl het bloed van Abel om wraak had geroepen.

De Heere openbaarde zich in mij als mijn Middelaar, die voor mij aan het recht Gods

had voldaan en de verzoening en de vrede met God voor mij had aangebracht. O, ik zag zulk een volheid en algenoegzaamheid in dat bloed des Heeren, dat ik het nu verstond, dat, al had ik de zonden der gehele wereld alleen op mij gehad, mijn schuld niet te groot ware geweest om in dat bloed te worden uitgewist.

Hoe ik daarbij gesteld was en wat ik gevoelde, ben ik niet in staat te beschrijven. Deze openbaring des Heeren in mij was mij geheel nieuw; want ofschoon ik vroeger deze waarheden meermalen en veel uitgebreider gehoord en gelezen had, zo was ik toch niet vatbaar om ze recht in te zien en nog minder om ze op mijzelf toe te passen. Een nieuw licht van de Zon der Gerechtigheid bestraalde mij, en ik stond in het licht. Ik werd plotseling uit die schrikkelijke duisternis, waarin ik verkeerde, in Gods wonderbaar licht overgebracht; en vooral dat zondepak, waaronder ik zoveel maanden gebukt ging, die schuld, als tot de hemel geklommen, dat drukkend gevoel van Gods heiligheid en rechtvaardigheid, zij werden van mijn geweten als weggevaagd en vervangen door die vrede Gods, welke alle verstand te boven gaat; de liefde Gods en van Christus werd door de Heiligen Geest in mijn ziel uitgestort.

Ik gevoelde de vrijspraak door het geloof in Jezus Christus en verstond nu enigszins de woorden van Paulus: "Wij worden om niet gerechtvaardigd, uit zijn genade, door de verlossing, die in Christus Jezus is." (Rom. 8: 24.) En: "Maar dengenen, die niet werkt, maar gelooft in Hem, die de goddeloze rechtvaardigt, wordt zijn geloof gerekend tot rechtvaardigheid." (Rom. 4: 5.)

Mijn ziel werd als verslonden door de onbegrijpelijke liefde van God en Christus, en indien ik duizend zielen en lichamen had gehad, ik zou die allen aan Hem hebben overgegeven, aan Wien ik deze genade te danken had. Ik gevoelde mij als in een nieuw wereld verplaatst en als opnieuw geschapen; ja, nu verstond ik ook dit woord van Paulus bij zalige ondervinding: "Zo iemand in Christus is, die is een nieuw schepsel; het oude is voorbijgegaan; ziet, het is alles nieuw geworden."

Ik besepte zózeer het zalige van de dienst Gods, dat ik het gevoel mijns harten aldus uitdrukte, dat, al was er geen hemel aan de waren godsdienst en geen hel aan de dienst der zonde verbonden, ik het dan nog mijn zaligst voorrecht zou achten hier op aarde God te mogen dienen.

Nu beklagde ik de vorige tijd mijns levens eerst recht en zei: nu leef ik voor het eerst; nu weet ik eerst wat het in heeft mens te zijn. Het onderscheid tussen de toestand, waarin ik nog maar enige ogenblikken te voren verkeerd had, en dien, waarin ik mij toen bevond, was zo verbazend groot, dat het met geen pen kan beschreven worden; het was een overgang uit de dood in het leven.

Nooit heb ik daarom deze grote verandering kunnen vergeten, in hoeveel donkere ogenblikken en strijd ik ook daarna, onder het bestel mijns Heeren en naar zijn raad, gebracht ben; daarbij zijn mijn zonden, in mijn onbekeerden staat begaan en die mij zo zwaar gewogen hadden, nooit op mijn gemoed teruggekomen; zij waren door het bloed van Christus verzoend; de vrijspraak had ik ontvangen; God had ze achter zijn rug in de diepte der zee geworpen; er was geen gedachtenis meer van bij de Heere en in zover ook bij mij niet meer, dat ik er nooit weder door ontroerd werd; het was mij als iemand, die vroeger veel schuld had en buiten staat was die te betalen, maar nu kwijtschelding had, omdat er een borg voor hem voldaan had.

Het éne, dat er bij mij van overbleef, was een diep gevoel, dat mij, als een der grootste zondaren, barmhartigheid geschied was; dit gevoel is mij bijgebleven tot op de dag van heden, en daarmee zal ik ook naar de hemel gaan, om daar aan Hem, die op de troon zit, en het Lam van alles de roem en de eer toe te brengen.

In deze gemoedstoestand bleef ik enige dagen en leefde als boven het stof; alleen mijn handen waren meestal in mijn werk bezig, terwijl mijn hart boven was, waar Christus

is, zittende ter rechterhand Gods.

Tot hiertoe had ik geen kennis aan godvruchtige mensen en kon dus met niemand spreken over hetgeen er in mij omging; dit was voor mij inderdaad een groot gemis en legde de grond tot een verdenking, die voor mij een gevaarlijke strik had kunnen worden, indien de Heere niet tot mijn redding ware tussenbeide getreden. Nooit had ik iemand horen spreken, die in zulk een toestand verkeerde als waarin ik toen was; ik wist dus niet of er méér mensen op de wereld waren, die een dergelijke ondervinding hadden. Hiervan maakte mijn vijand, de Satan, die ik in zijn lasteren niet kende, gebruik; het was alsof mij werd ingefluisterd: "Gij ondervindt iets, hetwelk niemand op de wereld ondervindt, en gij zijt een groot zondaar, meer dan anderen; gij zoudt dus een voorrecht genieten boven zoveel godsdienstige en brave mensen; hoe kunt gij denken, dat God op u, die zulk een groot zondaar zijt, zou neerzien, met voorbijgaan van zoveel, die zoveel beter zijn dan gij? Zoudt gij u ook slechts inbeelden te hebben ontvangen wat gij meent te bezitten?"

Deze bedenking doorsneed mijn ziel, en alles werd mij donker en twijfelachtig. Zo uit het licht weder in de duisternis verplaatst te worden, was een vreselijke verwisseling; deze bedenking op te lossen en mijzelf te redden, kon ik niet; God alleen vermocht zulks. Hoelang ik onder deze bedenking gebukt ging, weet ik niet meer; maar dit weet ik, dat mijn toestand hoogst treurig was. De Heere liet er mij echter niet langer in blijven dan nodig was ter uitvoering van zijn wijze raad.

Hij wilde mij namelijk op deze wijze een tweede hoofdwaarheid bevindelijk leren, welke daarna de gezegendste invloed op mijn leven gehad heeft. In het hevigst van deze aanvechting zonken deze woorden, als van God tot mij gesproken of liever op mij toegepast, in mijn ziel: "Ik zal Mij ontfermen diens Ik Mij ontferm, en Ik zal barmhartig zijn die Ik barmhartig ben." (Rom. 9: 15.)

Hierdoor leerde ik de oorzaak van mijn rechtvaardiging en aanneming verstaan, als niet gelegen in ons, maar in God; niet in onze waardigheid, maar in 's Heeren vrije genade.

Nu verdween de genoemde bedenking als sneeuw voor de zon. God was anderen, beter dan ik, voorbijgegaan, en mij had Hij aangenomen, ter openbaring zijner vrije genade in het vrijspreken en aannemen van zondaren. Dit onderwijs ontving ik, terwijl ik weder op weg naar de fabriek was; de knieën knikten mij onder het lichaam, en indien ik mij niet voor de mensen geschaamd had, dan was ik zeker op straat op de knieën gevallen, om de vrije genade Gods in mijn rechtvaardiging en aanneming te roemen en te prijzen.

Nu stond ik weer in het licht van de Zon der Gerechtigheid; alles werd mij weder helder, en ik gevoelde levendig, dat de grote dingen, door God aan mij verricht, geen verbeelding geweest waren.

Zo heb ik u dan Gods groot en heerlijk werk van mijn rechtvaardiging en aanneming medegedeeld, waarvan de hemel eens weergalmen zal en waarvoor God de Vader, Zoon en Heilige Geest door mij eeuwig geprezen zal worden.

7. Mijn roeping tot het leraarsambt.

Mijn rechtvaardiging en aanneming bij God deelde ik u in het vorig hoofdstuk mee; thans moet ik u melden wat het gevolg daarvan was met betrekking tot mijn stand in deze wereld; ik bedoel mijn roeping tot het leraarsambt. Vooraf moet ik echter bepalen wat ik daaronder versta, opdat ik niet verkeerd begrepen worde. Door mijn roeping tot het leraarsambt versta ik niet zulk een onmiddellijke en buitengewone roeping, als de profeten onder het Oude en de apostelen onder het Nieuw Verbond ontvingen, om als gezanten van God en Zijn Zoon, door de Heilige Geest met buitengewone en wondergaven toegerust, de raad Gods tot zaligheid onfeilbaar te verkondigen, zodat hun woorden die des Heeren zelf zijn.

Zulk een buitengewone roeping en zending mag niemand zich toeschrijven, tenzij hij er de onbetwistbare bewijzen van geven kan. Ik versta nochtans iets méér door mijn roeping tot het leraarsambt dan de leraars der Kerk in het algemeen, die, na van hun jeugd af aan door hun ouders tot het leraarsambt bestemd of later door hun eigen keuze daartoe bepaald te zijn, na behoorlijke voorbereiding en afgelegd examen tot de bediening zijn toegelaten en daarna door de een of andere gemeente geroepen zijn, om als herder en leraar haar vóór te gaan en het Evangelie te verkondigen. Zulk een roeping, hoe nodig ook met betrekking tot de zichtbare Kerk, om het leraarsambt te mogen bedienen, maakt ons geen geroepen dienstknechten van Christus, die de raad Gods, naar zijn Woord en door Zijn Heiligen Geest, uit liefde tot God en zijn Zoon Jezus Christus, de volke verkondigen, en wel met de bedoeling, dat God en de Zaligmaker op aarde verheerlijkt en vele mensen voor Christus gewonnen worden.

Met mijn roeping bedoel ik zulk een, die van de beide vorige onderscheiden is en toch met Gods Woord overeenstemt, ja, die ieder waar dienstknecht van Christus hebben moet, indien hij niet slechts een huurling of zelfs een wolf voor 's Heeren kudde zijn zal. Het is waar: wij beleven een tijd, waarin het leraarsambt in de Kerk verlaagd schijnt te zijn met een burgerlijk ambt, helaas! gelijkgesteld en waarin vele leraars geen verhevener beginsel voor de keuze van hun ambt meer schijnen te kennen dan hun eer of baatzucht en de begeerte om een eervolle bediening of een broodwinning te hebben.

Het onderscheid tussen Kerk en burgerstaat, tussen Kerk en wereld, tussen geestelijke en natuurlijke mensen schijnt tegenwoordig zózeer te verdwijnen, dat er geen scheiding tussen deze zo geheel tegenovergestelde dingen meer bestaat, maar een hoogst misdadige en gevaarlijke vermenging en gelijkvormigheid is daargesteld. De leraar is nu geen dienstknecht van Christus meer, maar een wereldburger, een dienaar van de mensen; en hoeveel leraars zijn in hun gedrag en hun wandel zó weinig onderscheiden van de werelddienaars, dat zij veeleer de voorgangers dezer laatsten dan die der gemeente genoemd mogen worden; in geen de minste betrekking staan zij tot Christus, die zij hun Heere noemen. Hem, indien zij konden, de eer zijner ware en eeuwige Godheid ontnemen, Hem de kroon als de éنية en algenoegzame Zaligmaker als van het hoofd rukken en de mens en zichzelf opzetten, ja, als echte dienstknechten des Satans zijn koninkrijk, afbreken, zijn volk bedroeven en smaadheid aandoen, dat is het werk van die huurlingen en wolven, die de Heere verloochenen en bezig zijn een haastig verderf over zich zelf te brengen. De zodanigen hebben noch een roeping, noch een zending van de Heere. Ongeroeven hebben zij zich in de Kerk ingedrongen, uit onzuivere beginselen en met verkeerde oogmerken, en zijn gelopen tot dat heilig Werk, zonder gezonden te zijn!

O, schrikkelijk bedrijf! Hoe geducht zal eens hun verantwoording zijn! Maar het is nu

verborgen voor hun ogen. De roeping, welke ik mijzelf toe-eigenen, is een inwendige roeping, gepaard met een bijzonder bestuur der Goddelijke voorzienigheid of van de Heere der gemeente.

De geschiedenis van deze roeping, welke ik u thans ga meedelen, zal deze zaak genoeg ophelderen.

Nadat de Heere zich in mijn ziel geopenbaard had, zoals ik u dat vroeger beschreef, gevoelde ik mij een vrijgekochte des Heeren en met ziel en lichaam zijn eigendom. Ik gevoelde mij aan Hem zo nauw verbonden en duur verplicht, dat ik niets vuriger wenste dan mijn gehele leven met ziel en lichaam Hem te wijden.

Nog kwam echter het denkbeeld van leraar te worden niet bij mij op; maar bij gelegenheid der plechtige inwijding van enige zendelingen, tegen het einde van het jaar 1801, was ik in de kerk, waarin deze plechtige godsdienstoefening gehouden werd. Het treffende en roerende van deze plechtigheid maakte op mij een diepe indruk. Hoe gelukkig achtte ik deze zendelingen, hoewel ik geen hunner kende; hoe gaarne zou ik in hun plaats hebben gestaan; ja, had men mij gevraagd of ik met hen in dezelfde betrekking wilde meegaan, ik zou, indien mijn vader mij daartoe vrijheid had gegeven, mij niet lang bedacht hebben.

Ik dacht er op die tijd niet aan hoeveel er in een zending werd vereist om het Evangelie aan de Heidenen te verkondigen. Van die oogenblik af aan ontstond in mijn ziel de begeerte om een dienstknecht van Christus te worden, liefst als zending onder de Heidenen, maar ik kon niet verwachten, dat mijn vader mij dit zou toestaan. Mijn begeerte werd onweerstaanbaar, en ik werd er nacht en dag door beziggehouden. Geen kroon of troon, ja, niets van hetgeen op aarde als een grote eer of als geluk beschouwd wordt, was in mijn schatting te vergelijken bij de eer en het geluk van een dienstknecht van Christus, die geroepen is om Hem en zijn Evangelie aan zondaren te verkondigen.

Deze begeerte maakte mij gedurig werkzaam bij de genadetroon, met beproeving van mijzelf of mijn keus uit zuivere beginselen van liefde tot de Heere geboren werd en het waarlijk mijn doel was om dienstbaar aan zijn koninkrijk te worden gemaakt. Mijn bede was aanhoudend, dat, indien deze keus uit God was, de Heere dan de weg mocht banen. Ik kon dit echter niet verwachten, zonder de weg der Goddelijke voorzienigheid te beproeven, omdat God gewoon is door middelen zijn raad uit te voeren. Onder biddend opzien tot God schreef ik aan mijn vader wat er sedert enigen tijd met mij gebeurd was en thans in mij omging, en ik verzocht hem mij toe te staan óf als zending naar de Heidenen te gaan, óf leraar in de Kerk in ons vaderland te worden. Deze brief had zulk een ongunstige uitwerking, dat niet slechts mijn voorslag afgewezen werd, maar mijn vader mij op hoge toon verbood zulke voornemens te koesteren, zeggende, dat ik in die betrekking, waarin hij mij met zo grote kosten geplaatst had, blijven moest, om daarin vervolgens mijn brood te verdienen.

Dit antwoord sloeg mij diep terneder en benam mij alle hoop om ooit zending of leraar te worden; en daar ik de stem mijns vaders als die van God eerbiedigde, zo schreef ik hem terstond, dat, hoezeer het mijn begeerte ook was om als een dienstknecht van Christus zijn Evangelie te verkondigen, ik niets wilde doen tegen zijn wil en dus bereid was hem te gehoorzamen.

Het gevoel van mijn dure verplichting om mijn ouders te eren uit liefde tot God, alsmede de begeerte om thans vooral, nu de Heere zulke grote dingen aan mij gedaan had, aan mijn vader een bewijs te geven, dat het geloof in Jezus Christus gehoorzame kinderen maakt, deed mij met des te meerderen ijver en trouw in mijn aards beroep bezig zijn.

De begeerte echter om leraar te worden, kon ik niet onderdrukken; ja, het scheen alsof deze tegenstand mijns vaders slechts diende om het vuur van binnen des te meer te doen branden, en ik werd nu letterlijk door deze begeerte gekweld. Meermalen bad ik, dat de Heere baar van mij mocht wegnemen, indien de hoop om haar vervuld te zien toch afgesneden was. Maar ook dit bidden werd onverhoord gelaten.

In deze toestand verkerende, verliep er enige tijd hoelang weet ik niet meer toen op het onverwachtst de wijnkoper, bij wien ik inwoonde, van een reis terugkerende, op welke hij ook mijn vader buiten mijn weten een kort bezoek gebracht had, mij een brief van mijn vader overhandigde, er deze woorden bijvoegende: "Deze brief zal u tot blijdschap zijn." Hij zei dit op zulk een toon en met zulke gebaren, dat ik reeds iets van de inhoud vermoedde.

Ik liep met de brief naar mijn kamer, en zie, wat ik vermoed had, ik vond het bevestigd, en wel op de aandoenlijkste wijze. De brief was slechts in korte woorden vervat, maar zo roerend, dat mijn hartstochten daardoor in beweging gebracht werden. Nog heb ik de inhoud niet vergeten, ofschoon er reeds zoveel jaren sedert die tijd verlopen zijn.

"Lieve zoon!" schreef hij "Ik ben uw vader; ik zoek dus uw geluk. Hebt gij nog begeerte om leraar te worden, welaan! meld dit slechts; dan zal ik alle middelen, welke daartoe vereist worden, aanwenden om aan uw begeerte te voldoen."

God alleen weet wat ik onder het lezen van deze brief gevoelde; het was mij als sprak de Heere zelf tot mij, mij roepende om zijn dienstknecht te zijn. Deze woorden werden als in mijn ziel geworpen en bleven mij lange tijd bij: "God is groot, en Wij begrijpen Hem niet!"

Dat ik voor God op de knieën viel om Hem te loven, mij aan de Heere met zie] en lichaam verbond om zijn knecht te zijn en Hem om zijn genade en Zijn Geest in deze oogenblikken vurig bad, behoef ik u niet te zeggen. Nu was dan de weg geopend, en ik aarzelde geen oogenblik die in te slaan.

Ik begaf mij de volgende dag naar Tiel om met mijn vader te spreken, en ik vond hem in de beste gezindheid jegens mij en zeer aangedaan; ik meen zelfs, dat hij het plan reeds beraamd had mij naar Noordhoorn in het graafschap Bentheim bij Ds. Schults te zenden. Deze weg was hem door mijn vriend Bisschop aangewezen, en spoedig daarop, in Februari 1802, vertrok ik reeds derwaarts.

Nooit is het mij ter ore gekomen waardoor mijn vader van gedachte veranderd was met betrekking tot mijn keus om leraar te worden, waartegen hij zich eerst zo ernstig verzet had. Ik heb echter naar de oorzaak gegist, en het kwam mij voor, dat mijn huisheer, zich teleurgesteld ziende in al zijn pogingen om mij van mijn streng godsdienstige denkbeelden te genezen en meer wereldsgezind te maken, eindelijk dit plan opgegeven en mijn vader geraden heeft mij mijn zin te geven. Maar hoe dit zij, deze verandering was van de Heere en een antwoord op mijn gebed.

8. Mijn voorbereiding voor de hogeschool.

Ik heb u reeds gemeld, dat ik, volgens het plan mijns vaders, mij naar Noordhoorn in het graafschap Bentheim begaf bij Ds. Schults, die aldaar een instituut had opgericht, om jongelingen voor de hogeschool te bekwamen; daar zou ik dan voor het hoger onderwijs gevormd worden. Ik was er gelijktijdig met zes of zeven andere leerlingen, wier namen ik mij niet allen herinneren kan. Maar onder hen was een zoon van Ds. van Beuningen van Utrecht, later leraar te Harlingen, en een zoon van Ds. Wildschut

van Amersfoort, voor korte tijd nog leraar te Amsterdam.

Voordat ik u echter van mijn opleiding spreek en van hetgeen tijdens mijn verblijf aldaar vermeldenswaardigs voorviel, moet ik u iets mededelen betreffende mijzelf, van de gesteldheid, waarin ik daar aankwam, van de leraar, onder wiens opzicht en leiding ik stond, en van de gemeente, waar hij leraar was.

Ik kwam te Noordhoorn in het huis van Ds. Schults als een jongeling, die met betrekking tot het onderwijs, dat ik daar zou genieten, reeds enige gronden gelegd had en niet slechts Frans, Hoogduits enz. op instituten geleerd had, maar ook niet geheel ontbloot was van de kennis der Latijnse taal. De eerste gronden waren immers reeds te Eindhoven gelegd, en daarop kon ik voortbouw; maar met betrekking tot de geloofsleer en de enige en algenoegzame bron van die leer, de Heilige Schrift, was ik diep onkundig en gelijk aan een geheel verwaarloosden akker.

Het is waar: grote dingen had de Heere aan mijn ziel gedaan in mijn bekering, rechtvaardiging en aanneming; maar daardoor ontving ik slechts een bevindelijke kennis van hetgeen de Heere mij geleerd had, maar geen enigszins ontwikkelde kennis van de geloofsleer, die op Gods Woord gegrond is. Mijn geloof bouwde ik meer op mijn gevoel dan op Gods Woord. Ik geloofde, als ik gevoelde; als ik geen gevoel had, werd ik twijfelmoedig en verdacht soms bijna geheel mijn bekering; mijn geloof ging met mijn gevoel als op en onder. Ik leefde eigenlijk, zoals men het noemt, door de gevoelige genade, maar niet door het geloof. Mijn leven, ofschoon soms vol van zalige gewaarwordingen, was echter door die droevige afwisselingen hoogst treurig en zelfs belemmerend voor mijn studiën, daar ik in mijn schatting nu eens een kind Gods en dan weder een kind des Bozen was.

In deze gesteldheid kwam ik te Noordhoorn onder het opzicht en de leiding van Ds. Schults. Hij ontving mij met veel vriendelijkheid, en ik kan niet anders dan hem hogen lof geven wegens 'zijn onderwijs, zowel ten opzichte van mijn voorbereiding voor de hogeschool als met betrekking tot mijn geestelijk leven; ja, deze leraar en zijn prediking werden mij van tijd tot tijd zó dierbaar, dat ik hem als mijn geestelijke vader aanmerkte.

Nooit bijna hoorde ik hem, zonder opgebeurd en bemoedigd te worden; ik werd echter opgebouwd, niet in het geloof, maar in de gestalten; niet op het fundament Christus, door God gelegd, maar op het fondement, hetwelk ik in mij zelf, in mijn gevoel en mijn gestalten had. Ik wies dus niet op in de kennis en de genade van de Heere Jezus Christus, die ons leert niets te zijn, opdat Hij alles worde, maar ik wies op in de kennis van mijn gestalten en werd daarop zeer trots, wat nog erger zou geweest zijn, indien ik door het gemis der gevoelige gewaarwordingen niet gedurig in allerlei donkerheid en ongestalten gekomen was en zo diep vernederd was geworden.

Maar gij zult vragen, of die hooggeschatte leraar mij dan niet van deze gevaarlijke klip zocht af te brengen?

Deze vraag geeft mij gelegenheid mij nader te verklaren. Deze leraar, ofschoon in vele opzichten een geleerd man en rechtzinnig naar de leer onzer Kerk, was, naar ik oordeel, in de praktijk niet veel verder gekomen dan ik toen was, hoewel hij reeds bejaard en lang bekeerd was. Ik geloof ook niet, dat hij zeer opgewekt en levendig was in de gewonen loop van zijn leven en dus meer aan het vroeger gekende vastheid dan dat hij dagelijks aan de bron Christus verkeerde om het water des levens te drinken. Zijn prediking, ofschoon rechtzinnig, was gestaltelijk, de gestalten stonden daarin méér op de voorgrond dan Christus; de kenmerken van de genade werden meer vóór dan wel nu het geloof voorgesteld, en de werkzaamheden werden bijna gronden onzer aanneming en hoop.

Dit prediken trof mij steeds; ik hoorde steeds mijn toestand, en nu leerde ik in deze

werkzaamheden en kenmerken rusten; en Christus en zijn Evangelie werden als in de schaduw gesteld. Ik werd, zonder het te weten, een gestaltelijk Christen en zamelde in deze weg vele bevindingen op, welke daarna al haar gewicht en haar waarde nagenoeg bij mij verloren hebben.

Ik kwam in deze weg ook niet verder, en die cirkel van kenmerken en gevoelige gewaarwordingen liep ik steeds in het rond, gelijk een rat in de val, en ging in de grond meer achter dan voorwaarts.

Van de gemeente, waar Ds. Schults leraar was, moet ik u nu óók nog een en ander melden. Het stadje Noordhoorn was toen klein en zeer morsig, zoals de meeste steden in het Munsterse en Hanoverse zijn, maar de omtrek was groot door vele zogenaamde buurtschappen. Wat echter het stadje en de omtrek van de aardse pracht en schoonheid misten, het werd in die tijd rijkelijk vergoed door geestelijke zegeningen.

De kerk, welke even buiten het stadje stond, was steeds opgepropt vol met mensen, daar men er algemeen zeer godsdienstig was; vele oprecht vrome zielen werden er, inzonderheid in de buurtschappen, gevonden, en er was veel zegen op het werk der bediening en op de arbeid van enige voorgangers in de buurtschappen, die uit liefde aldaar catechiseerden en oefeningen en gezelschappen hielden.

In de omgang met deze mensen genoot ik veel zaligheid; het was voor het eerst in mijn leven, dat ik met vromen omging en gemeenschap der heiligen oefende; velen hunner stonden in dezelfde grond als ik, namelijk in die van het leven op het gevoel en op hun werkzaamheden en gestalten, hoewel ook velen daarmede niet voldaan waren en een vastere grond hadden, zoals ik naderhand vernam, toen ik na verloop van enige jaren hen weer eens bezocht en ik zelf op een betere grond stond.

Dikwijls bezocht ik hen, als mijn tijd en werk zulks toelieten, en soms hield ik ook zelf reeds gezelschappen, waar ik dan tevens die voorgangers en andere vromen hoorde bidden en spreken. Geen beter onderricht echter werd mij door hen, die op betere gronden stonden dan ik, gegeven, ofschoon ik dikwerf zó hoog in mijn eigen werk, mijn gevoel en ingebeelde heiligheid stond, dat ik, indien ik nu zo iemand, als ik toen was, ontmoette, geen ogenblik aarzelen zou hem enige graden te doen dalen.

Zeker zagen zij tegen mij op, omdat men mij de student noemde. Slechts éénmaal herinner ik mij een gevoelige terechtwijzing van een geoefend man aldaar ontvangen te hebben, die mij, terwijl ik bezig was over mijzelf te spreken, met hoge ernst toevoegde: "O, gij farizeeër!"

Dit trof mij diep; maar in plaats van het kwalijk te nemen, kwam ik er door tot onderzoek; en mijn geweten zei mij: "Die man heeft gelijk!"

Vooraf was mij de omgang met een oude vrouw zeer nuttig, die te Nienhuis, twee uren van Noordhoorn; alleen in een kamertje woonde, daar zij nooit gehuwd was geweest; haar naam was **Geesje Pamans**. Deze vrouw, hoewel gering en arm naar de wereld, was een van de verst gevorderde vromen, die ik ooit in mijn leven ontmoet heb. Zij bezat de verhevenste adeldom, want zij was in hoge mate rijk in God. Ofschoon zij eerst na haar bekering had leren lezen en schrijven, was zij zuiver gevorderd in de kennis van God en Zijn Woord en bezat zij zóveel van de wetenschap der heiligen, welke in de school van Jezus geleerd wordt, dat zij drie boeken heeft kunnen schrijven, namelijk één over haar geestelijke bevindingen, één over Gods deugden en één over Psalm 23. Welke niet slechts bij de vromen in het graafschap Bentheim hoog gewaardeerd werden, maar ook in ons vaderland en in onderscheidene delen van Duitsland.

In het graafschap was zij zó geacht, dat de naam van Geesje Pamans door de gehele streek weerklonk en zij de vraagbaak van ieder was, die over zijn zielsbelangen zich

bekommerd gevoelde. Van alle zijden ontving zij in haar kamertje bezoeken, ook van de groten der aarde; ik heb er zelfs gravinnen en freules ontmoet en ook leraars uit verschillende gemeenten.

Zij, die uit Holland of uit Duitsland in het graafschap kwamen en bare vroomheid op prijs stelden, lieten niet na Geesje Pamans een bezoek te brengen.

Ook mij werd zij zeer aangeprezen, om raad met haar te nemen in mijn ongelegen heden, die zeer talrijk waren, omdat ik de vasten grond van mijn hoop miste en op de wisselvallige en wankelbare grond van mijn gevoel en mijn gestalten rustte. Bij het gemis van het gevoel geraakte ik in grote duisternis en twijfelmoedigheid, en soms was ik in zware aanvechting en strijd, waartegen ik geen wapenen had, omdat het zwaard des Geestes en het gebruik van dat zwaard mij weinig bekend waren en ik mijzelf meer door redeneringen dan door het gebed uit de strikken des Satans wilde redden.

In zulke toestanden zag mijn leermeester ook gaarne, dat ik mij naar Geesje begaf, en ik gevoelde er behoefte aan. Doorgaans ging ik om de zes of zeven weken tot haar en bracht dan de dag bij haar door. Nooit verliet ik haar ongetroost. Ik hoorde bij die gelegenheden uit haar mond de verhevenste bevindingen, maar gepaard met de diepste ootmoed. Ik hoorde haar spreken van haar geestelijke inzichten in Gods Woord, van haar vast geloof in Jezus Christus als haar Middelaar en Zaligmaker, van haar geloof in God als haar Vader en van haar geloof in de Heilige Geest als haar Inwoner en Leidsman, van haar gemeenschapsoefeningen met God de Vader, in Jezus Christus, Zijn Zoon, door de Heiligen Geest, van de liefde Gods en van Christus, door de Heilige Geest in haar hart uitgestort, van haar vertrouwen op God en op Zijn beloften als de vaste en onveranderlijke gronden van haar hoop, van haar rijkdom in God en de hemelse erfenis als haar deel, van de voorsmaak der zaligheid, die zij doorgaans ondervond, van haar hongeren en dorsten naar de volmaaktheid en het werk van de hemel, ja, van haar onderworpen verlangen om hierboven te zijn, bij Jezus, haar Heere, en zijn gezaligden.

Zij zei mij: "Ik deel u dit mede, omdat gij bestemd zijt een dienstknecht van Christus te worden en gij dus weten moet welke grote dingen bij God en in zijn dienst kunnen verkregen worden."

Zij behoorde onder die weinige vromen, die nooit hun eerste liefde hebben verlaten, maar bij wie die liefde steeds toenam. Onder het spreken over de Heere en zijn liefde, over hetgeen Hij voor, aan en in haar gedaan had, deed en verder doen zou, werd haar gemoed soms zó hartstochtelijk bewogen, dat zij er onder scheen te bezwijken en niet meer spreken kon, maar inwendig juichte.

Ik zei dan weleens tot haar in mijn blindheid, dat ik geloofde, dat zij de zonde reeds te boven was; maar dan was het: "O neen! Ik draag dezelfde boze natuur met mij om als andere mensen, maar de liefde van Christus verbrandt de zonden."

Ofschoon ik dus uit haar mond de verhevenste godsvrucht en de zaligste ondervinding hoorde spreken, het sloeg mij niet terneder, omdat ik haar beschouwde als een moeder in Christus van de eerste rang, maar mijzelf als een eerstbeginnende op de weg des levens, die nog maar de eerste beginselen kende, welke mij daarenboven nog dikwerf bestreden werden.

Inzonderheid waren mij haar raadgevingen hoe ik mij op de hogeschool moest gedragen, alsmede haar vermaningen om toch aan de zuivere Waarheid, die door alle eeuw heen bij Gods volk beproefd was bevonden, vast te houden, zeer dierbaar en onvergetelijk.

Na u dit vooraf te hebben medegedeeld, moet ik nu mijn voorbereiding voor het

onderwijs op de hogeschool u beschrijven.

Ik bleef te Noordhoorn op het instituut van Ds. Schalts van Februari 1802 tot in de zomer van 1804, dus bijne twee en een half jaar. Spoedig was ik met het Latijn weder op dezelfde hoogte, waarop ik stond, toen ik de school te Eindhoven verliet, en ik bracht het in deze taal zóver, dat ik Cicero en Virgilius vertaalde. Voor het Grieks heb ik een groot deel van het Nieuw Testament overgezet, en voor het Hebreuws de Psalmen. Ook oefende ik mij in de Retorica van Vossius en in de Logica en Metaphysica van Van de Wijnpersse; daarbij schreef ik een kort begrip der godgeleerdheid in het Latijn van mijn leermeester af en maakte het mij zoveel mogelijk eigen, om alzo enigszins met mijn vak en zijn Latijnse uitdrukkingen bekend te worden.

Mijn leermeester achtte mij nu genoegzaam voor het onderwijs op de hogeschool voorbereid te zijn en meende, dat ik nu dadelijk de theologische collegiën kon bijwonen en de zogenaamde propaedeutische collegiën kon voorbijgaan. Dit was in die tijd, helaas! veler dwaling, waarover ik mij later als predikant menigmaal beklaagd heb; ja, meermalen droomde ik dan, dat ik weder op de hogeschool was en nu van de grond op begon, om, zonder iets over te slaan, geregeld van het een tot het andere voort te gaan; en dan verheugde ik mij.

Maar wakker wordende, vond ik mij teleurgesteld, want het was slechts een droom geweest. Ik schrijf dit echter niet om het gedrag van vrome jongelingen of mannen af te keuren, die uit liefde tot de Heere zich naar de hogeschool begeven om tot het leraarsambt gevormd te worden, maar wier jaren, tijd en omstandigheden hun niet toelaten van de grond op te beginnen en geregeld in de studie voort te gaan, zodat zij een kortere weg kiezen om tot hun doel te geraken.

Niet zelden toch gebeurde het, dat dezulken door hemels onderwijs veel wijzer werden dan zij, die op de hogeschool van de grond op hun studiën begonnen en geregeld volbrachten; meermalen gebeurde het, dat de zodanigen oneindig meer voor het koninkrijk van Christus, zijn bloei en zijn uitbreiding deden dan vele anderen, die hen in letterwijsheid zeer ver vooruit waren. Voor dezulken de weg te sluiten, gelijk, helaas! thans geschiedt, is dodelijk voor de Kerk; en gewis draagt zo iets in hoge mate de afkeuring weg van Jezus Christus, het éniġ ware Hoofd zijner Kerk.

Ik schrijf alleen zo in betrekking tot mijzelf en anderen, om deze kortere weg niet te kiezen, indien wij daartoe niet door dringende omstandigheden genoodzaakt worden. Immers, wanneer een dienstknecht van Christus toegerust is met ware geleerdheid, zodat hij hierin de tegenstanders der Waarheid evenaart of zelfs overtreft, dan is hij ook betere staat de Waarheid tegen hen te handhaven; hij kan hen dan met hun eigen wapenen en op hun eigen grondgebied bestrijden.

O, hoe smartelijk was het mij meermalen buiten staat te zijn de geleerde tegenstanders van de zuivere Waarheid met hun eigen wapenen en op hun eigen grondgebied aan te vallen, te meer, daar ik de liefde tot de Heere en zijn Waarheid zo krachtig gevoelde, dat ik niet kon nalaten in 's Heeren mogendheid tegen hen op te treden, was het dan niet met zwaard of spies, dan toch met een herdersstaf en slingersteen. Ik gevoelde diepe eerbied voor zulke geleerden, die, bij de liefde tot de Waarheid, behoorlijk waren toegerust om haar tegen eiken aanval, van welke zijde ook, te kunnen handhaven. Indien mijn stem iets kon baten, dan zou ik de Nazireeërs Gods toeroepen: "Zijt toch in deze boze tijd niet tevreden met een geringe mate van kennis, maar oefent u al biddend in al de wetenschappen; die u in staat kunnen stellen, om de Waarheid, het dierbaarste, dat wij hebben en zonder welke alles, wat de aarde ons oplevert, slechts een waterbel, ja, voorbereiding voor de rampzaligheid is, te handhaven en haar tegensprekers de mond te stoppen."

Mijne studiën nu zover volbracht hebbende, verliet ik dit dierbaar oord, waar ik voor het eerst met vromen omgang mocht houden en waar ik zoveel lieve vrienden en vriendinnen achterliet, die ik op aarde mogelijk nooit meer zien zou, en met hen mijn hooggeschatte leermeester en geestelijke vader, wiens arbeid voor mij, gelijk ik meende, zo gezegend was.

Ik ging nu nog enigen tijd naar Tiel, om na het einde der grote vakantie naar Utrecht te gaan, waar ik voor de predikdienst zou gevormd worden.

8. Mijn voorbereiding op de hogeschool.

Na u mijn voorbereiding voor de hogeschool te hebben meegedeeld, ga ik er nu toe over mijn voorbereiding voor het predikambt te beschrijven.

Mijn vader was toen zeer ingenomen met mijn keus en veel gunstiger dan vroeger omtrent mijn belijdenis en leven gestemd, zodat hij mij niet slechts onverhinderd kiezen liet met wie ik wenste om te gaan, maar mij ook geen dwang hoegenaamd oplegde om met hem op zijn gezelschappen te komen; integendeel, indien ik slechts voorzichtig was en de geschiktste ogenblikken uitkoos, dan hoorde hij gaarne naar mij en ging weinig uit. Zelfs werd de Bijbel nu des morgens en des avonds bij ons gelezen, en ik mocht overluid bidden. Mijn vader begon ook van tijd tot tijd de eenzame plaatsen op te zoeken om te bidden. Hij liet aan mij de keus over van de hogeschool, waarheen ik mij zou begeven, te meer, omdat het toen te Utrecht zeer onrustig was door de twist van de professoren Bonnet en Royaards met professor Heringa en deze twist niet zonder uitwerking op de studenten kon zijn; hoewel Utrecht dus anders het dichtst in de nabijheid van Tiel was, bleef ik vrij om te kiezen. Koos ik echter Utrecht, dan had hij deze voorwaarde, dat ik bij de drie professoren college moest houden en eerst daarna uit hen een keuze doen zou, nadat ik alzo allen had leren kennen en in staat was over hun geschil een onpartijdig oordeel te vellen. "Beproof alle dingen" zei hij "en behoud het goede." Ik koos Utrecht en moest nu ook de collegiën der drie professoren volgen.

De vakantie bijna geëindigd zijnde, begaf ik mij op reis naar de Academiestad. Reeds lang had mijn hart gebeefd van vreze, als ik aan de verzoeken dacht, waaraan ik daar zou blootgesteld zijn, zowel om tot dwalingen te vervallen als om weder af te vallen van het heilig geloof en de weg der godzaligheid.

Te Noordhoorn had ik twee en een half jaar buiten het gewoel der wereld onder eenvoudige mensen en vromen doorgebracht; nu kwam ik echter in het luidruchtig gewoel der Academiestad en werd in een kring verplaatst van meer beschaafde en aanzienlijke of ook van geleerde mannen en naar geleerdheid strevende jongelingen, onder wie, helaas! de lichtzinnigheid in denkwijze en gedrag zó verbazend groot was, dat een vroom en gelovig gemoed schrikte om hen te ontmoeten.

Geen wonder, dat ik in mijn toestand zeer tegen mijn vertrek naar de hogeschool opzag. Nooit zal ik de reis van Tiel naar Utrecht vergeten; vooral toen ik de Dom in de verte zag, beefde mijn hart, en het was mij alsof mij ingeblazen werd: "Daar zult gij uw oude zondeweg weder inslaan en God verlaten."

Maar hoe hoger mijn benauwdheid klom, hoe ernstiger en vuriger ook mijn gebed werd om door de kracht Gods bewaard en staande gehouden te worden. Biddend reisde ik voort, totdat ik op de kamer kwam, die ik bewonen zou. Zodra ik alleen was, viel ik voor een stoel op de knieën en werd bij die merkwaardige woorden des Heeren bepaald uit Lukas 11: 113: "Wat vader onder u zal zijn zoon, die hem om brood bidt,

een steen geven? Of zo hij ook om een ei zou bidden, zal hij hem een scorpioen geven? Indien dan gij, die boos zijt, weet uw kinderen goede gaven te geven, hoeveel te meer zal de hemelse Vader de Heilige Geest geven dengenen, die Hem bidden?"

Op deze grond bad ik de Vader met ootmoed, maar ook met vertrouwen, om de heiligen Geest als mijn inwendige Leraar, Trooster en Leidsman te mogen ontvangen. Hoeveel honderden gebeden door mij op de hogeschool ook mogen opgezonden zijn, geen enkel gebed is zo diep in mijn geheugen gedrukt geworden als dat eerste. Ik mag zeggen: *de Heere gaf mij te bidden*; en mijn bidden werd worstelen en een heilig dwingen, dat Hij zijn Heilige Geest nooit een ogenblik van mij mocht wegnemen.

U kunt lichtelijk begrijpen, dat ik naar de gesteldheid, waarmede ik op de hogeschool kwam, terstond naar vrome vrienden uitzag, met wie ik in de ogenblikken van uitspanning een godvruchtige omgang kon hebben. Zulke vrienden vond ik ook al spoedig, ofschoon het getal godvrezende studenten in die tijd zeer gering was en degenen, die er waren, weinig geschiktheid hadden om mij in mijn studiën tot nut te kunnen zijn.

Ds. van Beuningen, Smit en Mariënhof waren de leraars, bij wie ik het meest kwam en van wie ik het meest vriendschap genoot; bijzondere vrienden vond ik spoedig onder vrome leden van de gemeente. Groot was echter het onderscheid tussen mijn omgang te Noordhoorn en die te Utrecht. Ik was hier, in vergelijking met mijn vroeger verkeer, als in een nieuw wereld verplaatst. Daarbij had mijn afgetrokken en van het gewoel der wereld verwijderd leven in dat eenvoudig graafschap, alsmede mijn omgang met die eenvoudige vromen mij zódanig aan het stadsleven en het verkeer met meer beschaafde mensen ontwend, dat mijn nieuw toestand mij in het begin vreemd en minder aangenaam was. Spoedig echter veranderde dit en schikte ik er mij in.

Ik volgde het bevel mijns vaders op en bezocht de drie professoren; ik liet mij op de collegiën inschrijven, zowel bij professor Heringa als bij Bonnet en Royaards, daar ik mij als een gehoorzaam zoon stipt naar de bevelen mijns vaders gedragen moest. Ofschoon ik alzo dadelijk de theologische collegiën bijwoonde, nam ik er echter ook die bij waar, welke anders tot de voorbereidende wetenschappen gerekend werden, zoals b.v. de bovennatuurkunde en de wijsgerige zedenleer.

Ik gevoelde reeds aanstonds, dat ik mijn studiën niet goed inrichtte; maar de begeerte om spoedig leraar te zijn en dan het Evangelie aan mijn medezondaren te verkondigen, die begeerte hield mij terug om een beteren weg te kiezen. Daarbij kwam, dat ik mijn zwakheid in de kennis der talen maar al te wel gevoelde, bijzonder van het Latijn. Ik hoopte de professoren te zullen verstaan, en op hun collegiën komende, moest ik zóveel missen, dat ik niet die vrucht van het onderwijs kon plukken, welke ik verkregen zou hebben, indien ik de Latijnse taal grondiger geleerd had. Ik wilde toen nog bijzondere lessen in het Latijn nemen, maar het getal van mijn collegiën was iedere dag zó groot, dat ik niet in staat was er zulke lessen nog bij te voegen. Ik hield niet alleen over eigenlijke godgeleerdheid collegie, maar ook over de uitlegkunde des Bijbels en al wat bij de verschillende professoren geleerd werd. Getrouw nam ik de collegiën waar, en daar, waar geschreven kon worden, schreef ik ook, omdat ik vlug met de pen was.

Dit heb ik een jaar volgehouden, maar het was niet mogelijk zulks op de duur te doen, daar er dagen waren, waarop ik zeven uren met het waarnemen der collegiën alleen verloor en mij dus te weinig tijd voor het studeren overbleef. Het volgende jaar besloot ik prof. Heringa te verlaten en Royaards te blijven volgen, ofschoon ik ook bij professor van Oort, die toen de plaats van professor Bonnet bekleedde, college hield. Het overzicht der theologie van professor Royaards had ik afgeschreven, en ik legde dit ten grondslag van mijn studiën.

Ik begon van tijd 47 tot tijd de professoren beter te verstaan, inzonderheid Royaards, en dus meer vrucht van hun collegiën te plukken. Zo ging ik voort tot de grote vakantie van het jaar 1807, in de maand Mei van dat jaar in de classis van Utrecht proponent geworden zijnde, zodat ik de tijd van drie voile academiejaren aan de hogeschool heb doorgebracht; en indien ik het niet zover in mijn studiën bracht als ik later wel wenste, toen ik de verkregen kundigheden in beoefening moest brengen, lag de reden daarvan niet in mijn traagheid of verzuim.

Behalve in de omgang met enkele studenten en godvruchtige vrienden, was ik steeds, buiten collegetijd, op mijn studeerkamer te vinden en werkte ik met ijver en vlijt, om door de genade des Heeren voor de predikdienst gevormd te worden. Dit acht ik genoeg over het uitwendige van mijn academieleven. Breedvoeriger wil ik u mijn inwendig en geestelijk leven gedurende mijn voorbereiding voor de predikdienst op de hogeschool mededelen.

Had ik Noordhoorn verlaten als een gestaltelijk Christen, wiens geloof van zijn gesteldheid en van zijn gevoel afhing, zó kwam ik dan ook op de hogeschool en tevens bevangen met een angstige vrees, dat ik de goeden weg, waarop de Heere mij gebracht had, weder zou verlaten en de wereld en de zonde gaan dienen. In deze toestand moest ik natuurlijk bevreesd zijn voor alle gemeenschap met studenten, wier omgang mij gevaarlijk toescheen en van wie ik te duchten had, dat zij pogingen zouden aanwenden om mij van mijn ernstige denkwijze af te brengen. Ik bleef daarom ook met de meesten hunner op een grote afstand, ofschoon ik hen steeds vriendelijk trachtte te bejegenen. Hoewel, ik op deze wijze zonder omgang met hen bleef en zij zich evenzeer van mij verwijderd hielden, werd ik toch nimmer door hen beledigd, noch onvriendelijk bejegend.

Spoedig leerde ik echter een vromen student kennen; hij was reeds enigszins bejaard en heette De Bouter, later een waardig leraar, die vele jaren te Nunspeet op de Veluwe heeft gearbeid, veel zegen op zijn werk aldaar heeft gehad en nu, reeds oud zijnde, in de Heere is ontslapen.

Ook leerde ik een man kennen, die, reeds gehuwd, uit 's Gravenhage op deze hogeschool was gekomen en wiens naam **Detmar** was; ook met hem werd ik zeer bevriend. Hij is later als leraar en ook door zijn geschriften onder vele vromen in ons vaderland zó bekend geworden, dat ik het niet nodig acht verder iets van hem te melden.

Inzonderheid werden mij onder 's Heeren bestuur enige vrienden uit de studerende jongelingschap toegevoegd, wier omgang mij zeer aangenaam en nuttig was. Onder deze waren de voornaamsten: Ds. Molenaar, later leraar te 's Gravenhage, Ds. Wildschut, later leraar te Amsterdam, en Ds. van Diest. Met deze hield ik des Zaterdagsavonds een gezelschap, hetwelk met gebed en gezang begon en met gesprekken over de godsdienst tot onderlinge stichting voortgezet werd. Vooral niet Ds. Molenaar sloot ik een innig vriendschapsverbond, hetwelk in de laatste jaren verlevendigd en openbaar geworden is.

Maar ik moet u vooral mededelen hoe het op de hogeschool met mijn geestelijk leven ging. Hierin kwam tragsgewijze en ongemerkt een grote verandering. Ik hoorde nu niet meer dat gestaltelijk prediken van Ds. Schults en miste de omgang met vromen, die op dezelfde hoogte stonden als ik; ik hoorde nu Christus en zijn Evangelie meer ontwikkeld en naar Gods Woord prediken en tevens een praktijk, daarop gebouwd; ik hoorde inzonderheid de hoogleraar Royaards in zijn godgeleerde lessen de zuivere leer onzer Kerk als op Gods Woord gegrond, voordragen en tegen de Neologen en

andere dwaalgeesten verdedigen. In zijn verklaring van de brief aan de Romeinen, waarover hij in het eerste jaar van mijn academietijd zijn uitlegkundig collegie hield, ontvouwde hij de leer onzer rechtvaardigmaking voor God in al haar helderheid, gegrondheid en dierbaarheid. Deze voorstellingen brachten ongemerkt en tragsgewijze een verandering in mijn gemoedstoestand teweeg, van welke ik mijzelf geen rekenschap kon geven.

Het leven op mijn gevoel en mijn gestalten maakte plaats voor een leven uit het geloof in de Heere Jezus Christus en aan zijn heerlijk en dierbaar Evangelie; ik ontving nu mijn vastheid en sterkte niet meer uit mijn gestalten of mijn gevoel, maar uit de Zaligmaker zelf, uit hetgeen Hij voor mij leed en deed, en uit zijn woorden en beloften. Het voedsel, hetwelk ik ontving, was nu niet meer die zoete moedermelk, maar de vaste spijs, en deze diende nu met Gods zegen tot mijn opbouw in het geloof en de heiligmaking. Christus werd mij hoe langer hoe meer alles, en ik werd minder. Ik leerde nu enigszins Paulus verstaan in zijn belijdenis aangaande zichzelf, Fil. 3: 79): "Maar hetgeen mij gewin was, dat heb ik om Christus' wil schade geacht. Ja gewisselijk, ik acht ook alle dingen schade te zijn, om de uitnemendheid der kennis van Christus Jezus, mijn Heere, om wiens wil ik al die dingen schade gerekend heb en acht die drek te zijn, opdat ik Christus moge gewinnen en in Hem gevonden worde, niet hebbende mijn rechtvaardigheid, die uit de wet is, maar die door het geloof van Christus is, namelijk de rechtvaardigheid, die uit God is door het geloof."

Deze verandering had echter in mij niet plaats zonder tegenkanting van mijn zijde. Ik meende, dat ik zeer achteruit ging, toen ik dat leven op gevoel en gestalten begon te verliezen. Ik herinnerde mij die zalige ogenblikken, te Noordhoorn mij geschonken, en de omgang met die vromen. O, hoe menigmaal worstelde ik met de Heere in het gebed om dat zalig gevoel terug te ontvangen; hoe menigmaal werd ik moedeloos, als ik onverhoord van mijn knieën opstond en meende, dat ik alles verloren had, nu ik dat gevoelig leven miste. Maar nooit vergeet ik het zo gepast onderwijs van de Heere, die mij het onreine, hetwelk zich in mijn beste gestalten openbaarde en er mede gepaard ging, gaf in te zien en mij toonde hoeveel zelfzucht en hoogmoed er zich in verborgen, hoe ik meer de gaven dan de Gever op het oog had, hoe zij mijn afgoden waren, waarbij ik rust zocht, en hoe ik meer mijn eigen eer en genoegen dan de eer en heerlijkheid Gods bedoelde; in één woord: ik zag, dat ik met mijn gestalten en mijn gevoel in strijd was met Christus en zijn Evangelie; dat ik die gestalten kroonde en de Heere Jezus Christus als Zaligmaker de kroon van het hoofd nam.

Zo leerde mij de Heere de dwaasheid kennen om de paarden achter de wagen te spannen; mijn gevoel en mijn gestalten stonden nu niet meer op de voorgrond bij mij, om daarop mijn geloof te bouw en er de gronden van mijn hoop van te maken; dit koopgeld viel mij uit de handen, en ik leerde als een arm en verloren zondaar, die geen grond van waardigheid of geschiktheid hoegenaamd in zichzelf heeft en geheel zonde is, mijn geloof te bouw op Christus, mij van de Vader gegeven tot wijsheid, gerechtigheid, heiligmaking en verlossing.

Nu was mijn geloof en hoop niet langer afhankelijk van mijn gevoel, maar ik leerde de grond van mijn geloof en hoop kennen, zoals die buiten mij in Christus lag en in Gods eeuwig en onveranderlijk genadeverbond; nu was mijn leven zo wisselvallig en veranderlijk niet meer als te voren, toen ik een Christen was, als ik gevoel had, en een ongenoegen als ik het miste. Ik wil hiermede echter niet zeggen, dat ik steeds in het geloof stond en geen twijfelingen en ongestalten meer kende. Helaas! dat zal nader geheel anders blijken; maar ik bedoel alleen, dat de afwisselingen niet meer zo uiteenlopend, noch van het gemis van het gevoel afhankelijk waren.

Ik had nu een betere en vastere grond voor mijn geloof en hoop verkregen, ofschoon

ik zulks niet altijd helder inzag en er niet altijd een goed gebruik van maken kon. Hoe talrijk ook mijn donkere ogenblikken waren en hoe zwaar dikwijls mijn strijd na deze verandering was, ofschoon mijn genot in de dienst des Heeren niet zo hoogst gevoelig was als voorheen, ik wenste toch dat leven op mijn gevoel en mijn gestalten niet terug en noemde het een treurig leven wegens de grote wisselvalligheid.

De middelen, waarvan de Heere zich tot mijn opbouwning bediende, waren voornamelijk de predikatiën van Ds. Smit en van de hoogleraar Royaards; want ofschoon ik al hun ambtgenoten bij voorkomende gelegenheid hoorde, en sommigen zelfs niet zonder zegen en vrucht, zo volgde ik toch steeds deze beide mannen; en alleen dán was ik niet bij Ds. Smit te vinden, als mijn hooggeschatte leermeester gelijktijdig met hem predikte. En deze beide leraars waren mij zó bijzonder tot zegen, en mijn ziel verenigde zich zo innig met de Waarheid, die zij predikten, (lat zij waarheid in mij werd en ik haar kracht tot mijn vertroosting en vrijmaking in de ziel gewaar werd. Onder hun prediking ging het licht der Waarheid in mijn ziel op; en zo vurig als ik vroeger mijn gestalten en mijn gevoel bemind had, zo vurig, ja, veel vuriger beminde ik nu de Waarheid; haar had ik boven mijzelf en mijn leven leren beminnen, en ik zou liever alles, zelfs mijn leven, dan de Waarheid verloren hebben; die Waarheid, waarvan Jezus Christus het Middelpunt, de hoofdinhoud en het wezen uitmaakt, was mij de Parel van grote waarde, waarvoor de koopman, die schone paarden zocht, alles verkocht om haar te bezitten; zij was mij meer waard dan goud, ja, dan veel fijn goud, en zoeter dan honig en honigzeem.

Maar met deze liefde tot de Waarheid gingen dikwerf zeer zware beproevingen en hooggaande strijd gepaard. Onder het dorsten naar en het onderzoek van deze Waarheid werd ik door een heirleger van twijfelingen aangevallen, zodat duisternis mijn verstand als bedekte, mijn geloof aan de Waarheid wankelde en ik haar ternauwernood kon vasthouden. Onder deze twijfelingen leed mijn ziel zeer veel, en zij veroorzaakten mij een zware strijd. Het waren geen twijfelingen, die ik vrijwillig koesterde, of die mij aangenaam en welkom waren, om alzo van de Waarheid ontslagen te worden, zoals zij bij de onbekeerde en ongelovige voorkomen, neen! zij kwamen tegen mijn wil mij aanvallen; zij waren als priemen, die mijn ziel doorboorden; zij beangstigden mij; zij waren mijn doodvijanden, van welke ik de innigste afkeer had, omdat zij mij van het dierbaarste, dat ik bezat, wilden beroven, namelijk van de Waarheid en van haar vertroostende, heiligende en zaligmakende kracht, ja, van de gemeenschap met Christus en de hoop der zaligheid.

O, hoe gaarne zou ik al die twijfelingen, bedenkingen en zwarigheden, welke tegen de Waarheid bij mij oprezen, naar de afgrond hebben verwezen en in het geloof aan en de liefde tot de Waarheid ongehinderd gewandeld hebben, om alzo met een bedaard gemoed die Waarheid te kunnen onderzoeken en haar hoe langer hoe helderder te leren kennen!

Die twijfelingen maakten mij het onderzoek naar mijn dierbaar kleinood zo moeilijk; later zag ik echter in hoe zij juist geschikt waren om mij des te vaster in mijn geloof aan de Waarheid te maken. Immers, zij spoorden mij aan om de gronden van zekerheid, waarop die Waarheid steunde, te onderzoeken, met vurige gebeden tot de Heere om de onwrikbaarheid dezer gronden te mogen verstaan en daardoor van de zekerheid der Waarheid overtuigd te mogen worden.

Tot dit biddend onderzoek kwam ik, na onderscheidene teleurstellingen ondervonden te hebben, na door redeneringen in eigen kracht mij van mijn twijfelingen te hebben willen ontheffen. Meermalen was het gebeurd, dat, hoe meer ik mij door redeneringen van mijn twijfelingen wilde ontslaan, ik des te dieper in twijfelmoedigheid neerzonk

en, wanneer ik al de gronden voor de Waarheid meende bijeengezameld te hebben en nu het gebouw der Waarheid vaststond, opeens al deze bewijzen mij weêr ontvielen en de bedenkingen en zwaarigheden mij veel zwaarder begonnen te wegen. Zulke teleurstellingen deden mij hoe langer hoe dieper de noodzakelijkheid van het onderwijs des Heeren en zijns Heiligen Geestes gevoelen; zij deden mij beseffen, dat zonder dat hemels onderricht en het getuigenis des Geestes in onze harten, dat de Waarheid uit God is, er geen voor het gemoed voldoende zekerheid der Waarheid immer in een zondig Adams kind gevonden kan worden, maar het ongelovig en boos hart integendeel steeds over het geloof aan die zekerheid zal blijven zegepralen. Moedeloos werd ik menigmaal in die strijd, zodat ik mij herinner onderscheidene malen bij mijzelf gezegd te hebben, hoewel het nimmer over mijn lippen kwam: "Ach! had ik toch nooit de keus gedaan om leraar te worden, want dan ware ik van deze strijd ontslagen geweest."

Onder het woelen van het ongeloof in mijn ziel werd ik meermalen bepaald bij de eerste openbaring van de Heere in mijn gemoed als mijn Middelaar en Zaligmaker, tijdens mijn verblijf te Rotterdam, waarna ik gedrongen was geworden die keus te doen. Die beide waarheden: de verzoening door het bloed van Christus en de vrije genade Gods in het aannemen van zondige Adamskinderen, door 's Heeren Woord en Geest zo krachtig op mij toegepast en door zulke zalige uitwerkingen en mijn inwendige roeping tot het leraarsambt gevolgd, stonden dan als een opgerichte banier vóór mij, om mij staande te, houden en voor bezwijken te bewaren; ik schepte dan weder moed door de gedachte: *God laat niet varen het werk zijner handen; Hij, die het goede werk in mij begon, zal het ook voleindigen.*

Laat het u echter niet verwonderen, dat ik bij mijn voorbereiding tot het leraarsambt in zulke twijfelingen en zware strijd verkeerde; de tijd, waarin ik mij aan de studie der godgeleerdheid begaf, bracht dit vanzelf mede. Ik zocht naar de Waarheid, die ik had lief gekregen en die mij onmisbaar was geworden, in een tijd, waarin zij als bedolven lag onder de afschuwelijkste ketterijen en van alle zijden door de geleerde wereld met list en boosheid werd aangevallen, om van de aarde als ware zij een pest voor het mensdom geweest, te worden verdreven.

Velen gaven haar aan haar vijanden prijs, om alzo de strijd te ontwijken en de smaad der wereld te ontgaan, of zij ontteden haar van alles, wat haar in de schatting haar vijanden zo hatelijk maakte, zodat zij ophield de Waarheid uit God te zijn. De een liet al meer dan de ander van de Waarheid vallen; de een wist haar al beter dan de ander naar de smaak des tijds en naar de geest der eeuw te plooiën. De vrienden der Waarheid stonden verlegen, verloren de moed, werden lauw en koel en prezen de verdraagzaamheid, opdat zij zelf verdragen zouden worden en niet als stijfhoofdigen, duisterlingen en dwepers aan de kaak gesteld, of als zonderlingen, die zich door gehechtheid aan het oude van hun tijdgenoten onderscheidden.

Slechts weinigen hadden moed genoeg om de ganse wapenrusting Gods aan te doen en zich in het strijdperk te begeven; en hen, die het deden, betaalde men met smaad en verachting; de zodanigen werden van de lijst der geleerden geschrapt en domkoppen genoemd, dikwijls door hen, die in hun schaduw niet staan konden. De meesten hadden de eer der mensen lief boven de ere Gods en zagen alles lijdelijk aan; zij schikten zich, zo goed zij konden, naar de omstandigheden, in de hoop op betere dagen.

Het was daarbij een geesteloze tijd voor de Kerk; men hoorde weinig van zegen op de Evangelieverkondiging; de onkunde der onverschilligen, de zorgeloosheid, de spotternijen met het heilige, het ongeloof en de goddeloosheid namen steeds toe;

onder de vromen was weinig leven of geestelijke wasdom te bespeuren, en men gewende zich zó lichtvaardig over de vroomheid te denken, dat ieder uitwendig godsdienstig en zedelijk mens een vroom mens genoemd werd, terwijl de ware vromen, die de Waarheid bij zalige ondervinding kenden en dus niet genegen waren om ieder godsdienstig mens zo maar zonder grond vroom te noemen, dikwijls stijf heetten; de wereld moest gelijk met God gediend worden, en met de Waarheid moest men het zo nauw niet nemen.

Ik hoorde in die dagen een vroom leraar in zijn nagebed smeken: "Heere, bewaar ons voor een geloof zonder vereniging en voor een bekering zonder wedergeboorte."

De tijd, waarin ik mij op de hogeschool te Utrecht bevond, was een tijd van voorbereiding voor de afval van onze Gereformeerde Kerk, waarvan wij thans de voltooiing zien. De Neologie had in Duitsland haar toppunt reeds bereikt, en de geschriften van de Neologen werden in ons vaderland en ook onder de studerende jeugd, zowel in het Hoogduits als in onze taal overgezet, druk gelezen; men hoorde overal van deze Neologische boeken en hun afschuwelijke dwalingen spreken, maar niet altijd met afkeuring; men prees veeleer de geleerdheid en verlichte denkbeelden van deze mannen, die een gehele hervorming van de leer en de godsdienst van het Christendom bedoelden en een nieuw licht wilden verspreiden over de Bijbel en over de Kerkhervorming der zestiende eeuw. Zij waren de mannen, die alles beter inzagen dan de eerste Hervormers; zij wierpen het oude gebouw omver, om een nieuw in de plaats te stellen, dat meer met de behoeften van deze hoogverlichte eeuw overeenkwam.

Het is waar: niet alles werd goedgekeurd; neen! veel keurde men nog af. Maar de vloed stroomde daarheen; en men wilde tegen de stroom niet oproeien, maar liever, wat ook gemakkelijker was, met de stroom meegaan, en dit heette dan: *met zijn tijd vooruitgaan*. Mannen, zoals mijn hooggeschatte professor Royaards, die zich tegen deze stroom verzetten, werden door hen, die in hun schaduw niet staan konden, geminacht; en ofschoon velen zijn collegiën bijwoonden, zo was het bij de meesten meer uit noodzakelijkheid dan gewillig, en men bestudeerde liever andere stelsels dan zijn echt Bijbelse godgeleerdheid.

De Gereformeerde Kerk, ofschoon toen van de Staat gescheiden, stond nog op haar vaste en onbewegelijke grondslagen: op het Woord Gods, als de éniigen regel van geloof en wandel, en op haar kenmerkende Geloofsbelijdenis, waardoor zij zich van andere gezindheden onderscheidt; maar het gewormte knaagde aan haar fondamenteën, om haar te doen instorten. Haar Geloofsbelijdenis, ofschoon op Gods Woord gegrond en met de beginselen der Hervorming en met alle andere Gereformeerde Kerken buiten ons vaderland overeenstemmende, werd als veel te hard en te gestreng gehaat; en ofschoon Gods Woord, in overeenstemming met haar, overal dezelfde zogenaamde harde en gestrengde waarheden luide verkondigt, zo beriep men zich toch op de Heilige Schrift; geen menselijk, maar alleen Goddelijk gezag moest in de godsdienst geëerbiedigd worden en wie is er, die dit met grond kan tegenspreken? Zeker doet dit de Gereformeerde Christen niet.

Maar terwijl men op hoge toon schreeuwde: "*De Schrift! Niets dan de Schrift!*" werden deze schreeuwers *de ergste slaven van mensen*, die zij als verlichte mannen beschouwden; zij stelden de gevoelens van deze in de plaats van de Formulieren van enigheid, zich weinig bekreunende om de ware mening des Heiligen Geestes, in de Heilige Schrift uitgesproken, noch om het gebed om de Heilige Geest, die Auteur der Schrift, zonder Wiens herscheppend en verlichtend onderwijs niemand de Heilige Schrift verstaan of geloven kan.

Zij behandelden de Heilige Schrift op de oneerbiedigste wijze; zij mishandelden haar en beroofden haar van hetgeen haar hoogste doel was ons te openbaren, van die kostbare schatten, welke haar door alle eeuw heen voor het gelovig en herboren hart zo dierbaar maakten; ja, zij waren bij al hun geschreeuw: "De Schrift! Niets dan de Schrift!" zóver van de inhoud der boeken van het Oude en van het Nieuw Verbond verwijderd als het Westen van het Oosten, zowel in hun geloof als in hun gedrag.

In zulk een tijd studerende, met een hart, dat de Waarheid liefhad en naar de Waarheid zocht en dorstte, was het niet te verwonderen, dat ik aan vele twijfelingen en slingeringen was blootgesteld en mijn inwendige strijd soms zwaar was. Ik verdedig echter hiermede mijn twijfelingen en ongelovige redeneringen niet, neen! de Waarheid is duidelijk in de Heilige Schrift vervat en steunt op vaste en onbewegelijke grondslagen, en de Heilige Geest leert en overtuigt hei naar Waarheid zoekend en dorstend gemoed; maar uit aanmerking van onze blindheid, verdorvenheid en ongelovigheid was het toch niet te verwonderen, dat zij in mij opkwamen en mij zeer verontrustten. Ik kende daarbij in die tijd de vijand van mijn ziel niet, die mij met duisternis en ongeloof aanvocht, om mij van de Waarheid en van Christus, mijn Middelaar en Zaligmaker, af te trekken; ik schreef allen op mijn eigen rekening en meende, dat zij uit mij alleen voortkwamen.

Later leerde ik echter de Satan kennen in zijn helse listen, en toen ook begon ik iets te verstaan en te beoefenen van hetgeen er geschreven staat: "Wederstaat de duivel, vast zijnde in het geloof, opdat hij van u vliede."

9. Mijn eerste huwelijk en mijn eerste standplaats.

Ik moet u nu mijn eerste huwelijk en het verblijf op mijn eerste standplaats beschrijven. Ik zet mijn huwelijk voorop, omdat de verloving met mijn eerste vrouw vroeger plaats had dan mijn bevestiging als leraar in mijn eerste gemeente; eerst enige weken na mijn intrede trad ik in het huwelijk.

Enige weken reeds, voordat ik in de classis van Utrecht geëxamineerd werd om proponent te worden, had ik een verbintenis aangegaan met de kerkenraad der gemeente De Vuursche, in de classis van Amersfoort, om geen andere gemeente aan te nemen, terwijl de kerkenraad ook geen anderen leraar zou beroepen. Zulke verbintenissen maakte men in die tijd méér om de schaarsheid van proponenten.

Nadat ik op die wijze de beroeping had aangenomen, kwam ik bij een bejaarde, vrome vriendin, welke ik meermalen bezocht, en deze wenste mij veel zegen op mijn gedane keuze toe, maar vroeg mij tevens of ik zo alléén naar De Vuursche gaan zou en geen vrouw zocht.

Ik antwoordde haar, dat ik mij alleen met de studie op de hogeschool had beziggehouden en dus met geen meisjes bekend was, vooral niet met de zodanigen, die voor mij in mijn toestand en mijn betrekking geschikt waren; dat ik daarenboven verbazend tegen het huwelijk opzag, waardoor ik in gevaar kon komen om afgetrokken te worden van de beginselen, welke God in mij gelegd had, en ongeschikt te worden voor de heilige bediening, waartoe ik mij geroepen gevoelde. Zij vroeg mij daarop verder welke eigenschappen ik in mijn vrouw wensen zou en wanneer ik iemand voor mij geschikt zou achten.

Mijn antwoord was, dat ik niets meer begeerde dan beginselen van ware godsvrucht, zodat zij met mij in dat opzicht verenigd was, en voorts een goed humeur en zuinigheid in de waarneming der huishouding.

Zij zei: "Is dat alles, wat gij eist?"

En toen ik die vraag bevestigend beantwoordde, liet zij er op volgen: "Ik zou juist met mijn man een wandeling doen en moet tevens even de moeder van zulk een meisje spreken. Kom! ga met ons mee; dan kunt gij haar ontmoeten, indien zij tehuis is; zij heeft die vereisten, welke gij hebt opgenoemd."

Zo kwam ik voor het eerst in mijn leven in het huis van de Heere Kemink, een boekdrukker, zag mijn eerste vrouw voor de eerste keer en gevoelde om de mij van haar opgegeven eigenschappen zulk een betrekking op haar, dat ik, ofschoon zij zeer zwak scheen te zijn, besloot haar ten huwelijk te vragen, indien het 's Heeren weg was. Of het Gods weg was, wilde ik beproeven, door, zonder haar een woord te zeggen, eerst mijn vader mijn keus bekend te maken en hem te verzoeken mij te veroorloven met haar nader in kennis te komen en haar ten huwelijk te vragen.

De Heere opende in zóver de weg, dat mijn vader, na onderzoek gedaan te hebben naar het meisje van mijn keus, mij volkomen vrijheid gaf om met haar in kennis te komen. Ik sloeg dan deze weg in, en al spoedig had met toestemming onzer wederzijdse ouders onze verloving plaats; en nadat ik enige weken aan De Vuursche predikant was geweest, werd ons huwelijk gesloten.

Bijna zeventien jaren zijn wij door de huwelijksband verenigd geweest, en ofschoon onze rampen talrijk waren, gevoelden wij ons toch in elkanders bezit gelukkig. Zij baarde mij drie levende kinderen en onderscheidene dode; slechts een zeer gebrekkige dochter is er mij van overgebleven als éinig pand onzer huwelijksvereniging, terwijl één meisje slechts acht maanden en het oudste bijna acht jaren oud geworden is. Maar hierover nader in de verderen loop van mijn geschiedenis.

Ik ga nu over tot een meer breedvoerige beschrijving van mijn *eerste standplaats*.

Na te Amersfoort nog een tweede examen ondergaan te hebben, werd ik op de Eden September 1807, en dus zevenentwintig jaar oud zijnde, als leraar der gemeente De Vuursche door mijn neef, Ds. Ernst van Gorinehem, bevestigd en had dus mijn wens verkregen.

Had ik na mijn bekering zo vurig begeerd een dienstknecht van Christus te worden, om zijn dierbaar Evangelie aan mijn medezondaren te verkondigen, daar ik er zelf ondervinding van had, dat het een kracht Gods tot zaligheid was voor een iegelijk, die gelooft, mijn begeerte was nu vervuld, en met vrijmoedigheid mag ik als in 's Heeren tegenwoordigheid zeggen dat ik mijn stand en lot met de meest verheven en voorspoedige dienaar der wereld niet zou hebben willen verwisselen en de heilige bediening in mijn ogen oneindig meer waarde had dan een troon en een kroon.

Maar ik moet hier in enige bijzonderheden treden en u mijn toerusting tot het leraarsambt, mijn toenmalige zielsgesteldheid, de gemeente, waarin ik gekomen was, mijn werk, de uitwerking daarvan, mijn lotgevallen, mijn beroeping en mijn vertrek naar de gemeente van Bovenearspel en Broekerhaven beschrijven.

Ofschoon mijn studiejaren korter waren geweest dan die van vele anderen, had ik echter mijn tijd goed besteed en vlijtig gestudeerd. Ik was dus op mijn wijze reeds toegerust tot de bediening. Maar mogelijk zult gij vragen, waarin die toerusting bestond. Zij bestond hierin, dat ik het stelsel der godgeleerdheid vrij goed in het hoofd had en tevens de gronden, waarop het steunde, met de gewone tegenwerpingen van Arianen, Pelagianen, Socinianen, Remonstranten en Neologen, en haar wederlegging zeer wel kende, zodat ik op de hogeschool van velen de naam van systematicus verkregen had, een naam, welke in die dagen tot geen grote eer gerekend werd, omdat het toen reeds de gewoonte was geworden over godgeleerde onderwerpen te spreken,

zonder een vast stelsel te hebben, en dus een godgeleerde te zijn, zonder het verband en de samenhang van de een waarheid met de andere te kennen, zodat men aanhoudend met zichzelf in tegenspraak was.

Ik was daarbij niet geheel vreemdeling in de uitlegkunde der Heilige Schrift, daar ik gedurende drie jaren de uitlegkundige collegiën te Utrecht had bijgewoond; en ofschoon mijn wetenschap op dit punt dan ook gebrekkig mocht zijn, ik was toch niet langer onbekend met de Bijbel, welken ik meermalen van het begin tot het einde had doorgelezen en van welken ik dagelijks gebruik maakte. Ik wist iets van de predikkunde, omdat ik er een overzicht van professor Royaards van had bestudeerd en op het collegie in beoefening had moeten brengen.

Ook had ik enige begrip van wijsgerige en Christelijke zedenkunde verkregen; ik had enige boeken over de praktijk van het Christendom gelezen en mij meer bepaald met de beoefeningsleer van Ds. Kist, predikant te Dordrecht, beziggehouden; het voornaamste voor mij was: ik had iets ontvangen van het bestaan van Maria, die aan de voeten van Jezus zat, om uit zijn mond de woorden des eeuwigen levens te horen; zo had ik enige bevindelijke kennis van het waar en geestelijk Christendom verkregen en enige ondervinding der ziel opgedaan.

Maar hoe was mijn zielsgesteldheid?

Door de genade Gods was er in mij een oprechte begeerte, om als een dienstknecht van Christus een ere Gods in de wereld te zijn, dienstbaar te wezen aan het koninkrijk van Christus, zielen voor Hem te winnen en tot zegen te zijn voor zwakken en sterken onder de gelovigen, ja, om de zuivere Waarheid naar Gods Woord en de Geloofsbelijdenis onzer Gereformeerde Kerk te verkondigen, al ware het ook, dat ik daarom gebaat, veracht en vervolgd werd door een van God afvallig Christendom en een goddeloze wereld; in één woord: ik wenste vurig een getrouw dienstknecht van Christus te zijn. Maar bij die wens lag soms het gewicht van mijn werk als leraar en van de mij toebetrouwde onsterfelijke zielen, gepaard met het gevoel van mijn onbekwaamheid, zó diep in mijn ziel, dat ik zeer moedeloos en neergedrukt werd. Ik was dan wel niet zonder gevoel van de eer en het voorrecht, mij geschonken in de Evangeliebediening, maar het verflauwde tegenover het gevoel van mijn zware verantwoording en onbekwaamheid.

Dit maakte mij wel biddend werkzaam voor de Heere, om bestraald te worden met het licht van de Zon der Gerechtigheid en bekwaam gemaakt te worden tot mijn werk; maar in plaats van hierin naar mijn wens verhoord te worden, werd het mij integendeel nog banger, en mijn onvoldaanheid met mijnelven was groot. Ik begreep toen nog niet, dat de Heere juist dáárdoor in zulk een geval ons verhoort, dat Hij ons hoe langer hoe meer onze behoefte aan zijn onderricht en zijn bekwaam makende genade leert gevoelen, om daarna trapsgewijze en dikwijls ongemerkt het licht in ons te doen opgaan en onze gaven te vermeerderen, zodat wij eerst na verloop van enigen tijd, bij het terugzien op het verleden, iets van onze vorderingen gewaar worden. Ik was in de eersten tijd na de aanvaarding van mijn bediening ver van opgeruimd. Ik zag verbazend op tegen mijn werk, bijzonder tegen het prediken.

's Maandags reeds begon ik met het stellen van mijn leerreden; en daar ik geen voorraad had en geen leerreden van anderen kon uitschrijven, ja, het als strijdig met mijn plicht en mijn roeping aanmerkte, indien ik niet mijn eigen werk op de predikstoel leverde, zo moest ik iedere week twee leerreden opstellen.

De gehele week had ik het er druk mede, en als de rustdag aangebroken was, dan klom mijn benauwdheid nog; want ofschoon ik mijn leerreden geheel schreef en vóór mij op de Bijbel legde, zodat ik slechts mijn goed gezicht behoefde te gebruiken om ze aan de gemeente voor te lezen, toch kon dit mijn onvrijmoedigheid en mensenvrees

niet. wegnemen; onder het preken werd soms mijn toestand niet beter, maar zelfs erger, zodat ik vurig naar het einde haakte en zijde, verbazend schielijk sprak, dat het was alsof er iemand met een zweep bij mij stond en mij daarmee dreigde te slaan, indien ik geen spoed maakte. Deze onvrijmoedigheid en mensenvrees gevoelde ik ook bij mijn overig dienstwerk, zoals catechiseren, huisbezoek afleggen en zieken bezoeken. De Heere nam dat drukkend gevoel van tijd tot tijd echter weg, zodat ik soms mijn werk met meer genoegen verrichtte, ofschoon ik steeds de leerrede vóór mij hield en maar zelden mijn ogen er afwendde.

En hoe was nu de gemeente gesteld, waar ik als herder en leraar kwam?

De Vuursche telde toen maar even over de driehonderd zielen Maar scheen in hoge mate te bloeien. Mijn voorganger, **Ds. Detmar**, had er bijna een jaar als leraar gearbeid en, zoals men zei, met veel zegen. Ik vond er dan ook vele mensen, die hartstochtelijk aangedaan waren; tevergeefs echter zocht ik naar enige zelfkennis of kennis van God en de Zaligmaker. De hartstochtelijke predikwijze van Ds. Detmar had de hartstochten dezer mensen in beweging gebracht, maar geen hunner wist rekenschap te geven van de oorzaak van zijn gemoedsbeweging. Aangenaam zou het mij echter geweest zijn, indien zich later het werk Gods in deze mensen, die zo opgewekt scheen te zijn, geopenbaard had; maar dit geschiedde niet, zoals ik nog nader zal vermelden.

Ik vond ook enige zoekende zielen aan De Vuursche, die dit reeds vóór de komst van Ds. Detmar geweest waren, alsmede een reeds bejaarde Christin, met wie deze nieuw opgewekten zich niet konden verenigen en die van haar zijde ook weinig waarde scheen te hechten aan het hartstochtelijk werk, onder Ds. Detmar geopenbaard.

Niet zeer gemakkelijk was de taak, mij opgelegd, om hier onpartijdig te werk te gaan, en vooral niet als eerstbeginnende in de dienst des Heeren, die daarenboven onder een drukkend gevoel zijner onbekwaamheid verkeerde en vol was van onvrijmoedigheid en mensenvrees. Dit dringt mij om nog meer bepaald van mijn werk in de gemeente te spreken. Mijn prediking, mijn onderwijs en mijn gesprekken hadden niets van het hartstochtelijke van Ds. Detmar. Mijn prediking, hoe gebrekkig overigens, was er, zowel als mijn gesprekken, op aangelegd, om de onbekeerde bij zichzelf te bepalen en bij zijn diepe afval van God in onze eerste vader Adam, bij zijn zondesschuld, doemwaardigheid, onvermogen en verloren toestand, opdat hij alzo behoefte aan een Middelaar en Zaligmaker zou gevoelen.

Ik predikte hem tevens Christus, als gekomen om te zoeken wat verloren was, als algenoegzaam, machtig en gewillig, om zondaren, die tot Hem kwamen, zalig te maken; voorts de noodzakelijkheid van het geloof en de bekering, beschreven als een werk van Gods Geest, en wat verder hiermede in verband staat. Ik veroordeelde geen hartstochtelijk gevoel, als het van een geestelijke aard was, of uit de rechte bronnen voortkwam en gezegende uitwerkingen had; als het tot Christus en zijn gemeenschap leidde en die vruchten droeg, waardoor het als een werk Gods gekenmerkt werd. Nee! de mens, die bedroefd wordt naar God, beweent zijn zonden, vooral wanneer hij ze ziet, niet in het licht van Gods heiligheid en Wet, maar in dat van het Evangelie; als hij ziet hoe hij tegen zulk een heilig, maar tevens genadig God en Vader in Christus gezondigd heeft. O! hoeveel liefdetranen worden er door de gelovigen geschreid, wanneer de liefde Gods in Christus door de Heiligen Geest in hun harten wordt uitgestort! Welke een onuitsprekelijke vreugde en blijdschap geniet vaak de dienaar Gods in de hoop en de voorsmaak der zaligheid! Deze hartstochten, ofschoon geen gronden van des Christens hoop, zijn bewijzen van de genade Gods, aan hem verheerlijkt.

Ongenoegzaam en soms schadelijk achtte ik daarentegen de hartstochten, wanneer zij slechts bloot natuurlijk, ja, redeloos waren, zodat men niet zeggen kon waaruit zij ontstaan waren, of waarom men weende; wanneer zij slechts veroorzaakt werden door hartstochtelijke woorden, welke de leraar bezigde, door de hartstochtelijke toon der stem en gebaren, of wanneer de leraar zelf een tranend oog afwist en allerlei pogingen aanwendde om ook zijn hoorders de tranen af te persen. Het is waar, bij zulk een prediking ontstaat er een beweging onder de mensen, welke de schijn van Gods werk aanneemt, en het zou ook kunnen zijn, dat er een werk Gods mee gepaard ging, zodat er iets van overbleef; maar doorgaans kan men er weinig op rekenen; een hartstochtelijk prediker wordt niet zelden met zulke verschijnselen jammerlijk teleurgesteld en ondervindt, dat hetgeen hij onder zijn prediking zag geen werk Gods, maar mensenwerk, ja, zijn eigen werk was, waarop hij gevaar liep zich grotelijks te verheffen en zichzelf een kroon op het hoofd te zetten.

Zo kom ik tot de uitwerking van mijn prediking aan De Vuursehe. Zonder mijn toeleg was deze schijnbaar voor velen zeer treurig en ongunstig. De opgewekten onder de prediking van Ds. Detmar, onder de mijn niet meer kunnende schreien en hun hartstochtelijkheid verliezende, verloren tevens hun opgewektheid, hun opgewonden godsdienstigheid, ja, hun gehele bekering. Ik ontdekte dit van tijd tot tijd in de omgang met hen en zag het zelfs aan de opkomst in de kerk, zodat de dood in de plaats van het leven zich vertoonde en ik veel meer reden had om te klagen over het harde der harten dan om op het weke te roemen.

Een zeer opmerkelijk geval moet ik u hieromtrent mededelen. een boerin, die een van de voornaamste onder die opgewekten was, (haar naam zal ik niet licht vergeten, ofschoon er nu reeds meer dan vijftig jaren sedert die tijd verlopen zijn) kwam bij mij om mij te spreken, nadat ik enige maanden aan De Vuurse gestaan had, en zei tot mij: "Dominé! ik heb gemeend, dat ik bekeerd was, omdat ik onder Ds. Detmar altijd in de kerk zo schreien kon; maar sedert gij hier zijt, houdt dat schreien op, en onder uw prediken bemerk ik duidelijk, dat ik niets heb van hetgeen in een bekeerd mens vereist wordt en ik dus nog onbekeerd ben."

Als jong predikant, zonder genoegzame kennis en ondervinding, wist ik inderdaad niet recht wat te antwoorden; maar er moest geantwoord worden, en de zaak was van groot gewicht.

Ik antwoordde dus: "Vrouw! ik wens u daarmee geluk, dat gij een bekering verloren hebt, op loutere hartstochtelijkheid gegrond, want niets is gevaarlijker dan te denken bekeerd te wezen en het niet te zijn; maar menen wij niet bekeerd te wezen, dan staat de weg om het te worden aan 's Heeren zijde voor ons open, die ons roept tot bekering en ons de bekering geven kan en wil."

Ik vermaande haar die weg in te slaan en zich niet, tevreden te stellen dan met Christus en de nieuw schepping in Hem. Ik bezocht deze vrouw veel gedurende de overigen tijd van mijn verblijf aan De Vuursche, waar ik in het geheel slechts een maand langer dan anderhalf jaar stond; het is mij echter niet goed bekend wat er verder van haar geworden is. Behalve deze vrouw weet ik niet, dat er iemand van al die opgewekten ernstig gebleven is.

Waarlijk een bewijs, dat dit werk niet uit God was, en een nadrukkelijke waarschuwing om op geen hartstochten te vertrouwen, noch zijn hartstochtelijkheid als bewijs zijner bekering aan te nemen, zonder er andere blijken van te bezitten.

Mijn prediking aan De Vuursche was echter niet ongezegend voor die oude Christin en enige andere godvruchtigen, ja, gelijk ik nederig vertrouwen mag, voor enige weinigen, op wie mijn dienst enige indruk maakte.

Mijn lotgevallen waren reeds, gedurende mijn verblijf in mijn eerste gemeente, van beproevingen vergezeld. Ofschoon ik met mijn eerste, dierbare en onvergetelijke echtvriendin in de liefde en de dienst van God verenigd was en wij ons in elkanders bezit zeer gelukkig gevoelden, zo werd ik toch met haar in een weg van zware beproeving gebracht.

Ontijdig van een dood kind bevallen, kwam zij aan de oever des doods en verzwakte zeer, zodat zij na die tijd altijd min of meer zwak van gestel bleef en veel sukkelde. Daarbij verloor ik mijn door mij zo teer beminde vader, die sedert bijna twee jaren aan de gevolgen van een beroerte en aan het water in de borst zeer veel geleden had; maar de smart over dit verlies werd verzacht door de hoop, dat zijn einde vrede was geweest.

Van de zijde der gemeente heb ik geen beproevingen ondervonden; deze droeg mij die liefde en achting toe, welke zij steeds haar leraren schonk, en gaf daarvan de sterkst sprekende bewijzen bij de onderscheidene beroepingen, welke ik gedurende mijn kort verblijf in haar midden ontving.

Mijn eerste beroep was naar de gecombineerde gemeente van Zuilichem en Nieuwvaal in de Bommelerwaard, voor hetwelk ik na enig beraad bedankte, wegens de kortstondigheid van mijn verblijf aan De Vuursche en de liefdedrang der gemeente. Mijn tweede beroep was naar Rijswijk in de Neder-Betuwe, voor hetwelk ik om dezelfde reden bedankte.

Mijn derde beroep was naar de gemeente van Bunschoten in de nabuurschap van mijn standplaats, maar ook dat wees ik om dezelfde oorzaak van de hand, niettegenstaande deze beroeping herhaald werd.

In de vierde plaats kreeg ik het schriftelijk aanbod van een beroep naar het stadje Nienhuis in het graafschap Bentheim. Deze gemeente, bij welke twee leraars waren, zou ik waarschijnlijk hebben aangenomen, maar door de gevaarlijke toestand van mijn vader vond ik vrijheid om deze aanbieding af te wijzen, omdat het graafschap zover van de woonplaats mijns vaders verwijderd was.

Na het overlijden mijns vaders in October 1808 ontving ik op de tweede Kerstdag van dat jaar een beroeping naar de gemeente van Bovencarspel en Broekerhaven nabij Enkhuizen.

Van dit beroep, dat ik aannam, moet ik u iets meer mededelen. Enige dagen vóór het Kerstfeest kwam er een commissie uit de kerkenraad, naar ik meen uit drie leden bestaande, aan De Vuursche om mij te horen, welke commissie na het eindigen der godsdienstoefening bij mij kwam en het bericht bracht, dat ik bovenaan op het drietal was geplaatst en zij uitgezonden was om mij te horen. Deze kerkenraadsleden verklaarden, dat zij mij met genoegen gehoord hadden, maar niets van de uitslag der beroeping zeggen konden, omdat die aan 's mensen zijde van de manslidmaten afhing, die de beroeping in hun gemeente moesten uitbrengen.

Toen ik dit bericht ontving, greep mij een hooggaande benauwdheid aan, en in plaats van er blijde mede te zijn, was ik zeer bezwaard; ja, ware ik niet teruggehouden door de gedachte aan het ongeoorloofde van zulk een gedrag, ik zou dadelijk verzocht hebben om voorbijgegaan en van het drietal geschrap te worden. De reden van mijn benauwdheid lag in een groten afkeer van en opzien tegen Noord-Holland. Ik had zóveel van de aldaar heersende ongodsdienstigheid en vooral van de afkeer der Noord-Hollanders van het geestelijke van de godsdienst of van het innig Christendom gehoord, zei voel van hun grove wereldsgezindheid, weelde, pracht en praalzucht, van hun stijf en onhandelbaar karakter en gedrag, dat ik beefde, als ik er aan dacht onder zulk een volk leraar te zijn. Het is waar: de gemeente van Bovencarspel kon mij niet

dwingen haar beroeping aan te nemen; maar kon zij dit niet, de Heere, het éinig ware Hoofd zijner Kerk, had het recht mij te bevelen: "Vertrek uit uw lieve Vuursche gemeente en ga naar Bovencarspel."

Dit bevel ontving ik wel niet onmiddellijk van de Heere, maar het was alsof mij gezegd werd: "Als gij die beroeping ontvangt, zult gij haar moeten opvolgen." En dit was het, wat mij zo zeer beangstigde. De commissie zei mij nog, dat, indien de beroeping op mij werd uitgebracht, mij dan op de eerste Kerstdag door de koster de beroepsbrief zou worden ter hand gesteld.

Na het vertrek dezer lieden gevoelde ik mij gans niet verenigd met 's Heeren weg, om misschien deze beroeping aan te moeten nemen. Vurig bad ik tot God om buiten deze verzoeking gebracht te worden en dat de gemeenteleden niet op mij, maar op een ander mochten gewezen worden. Onder zulke inwendige werkzaamheden naderde het tijdstip, door de commissie mij opgegeven. De eerste Kerstdag ging voorbij, en geen beroep had ik ontvangen. Ik meende daarom, dat mijn gebed verhoord was, en zei tot mijn vrouw: "God zij geloofd, dat ik niet beroepen ben!"

De tweede Kerstdag ging ik met vreugde naar de predikstoel om over de Engelenzang te prediken; maar toen ik begonnen was, zag ik twee vreemdelingen de kerk binnentreden, van wie de een al de kenmerken van een schoolmeester had. Als lood zonk het mij in de ziel: "Zij brengen u het beroep naar Bovencarspel."

De lust tot prediken verging mij, en ofschoon ik mijn leerrede ten einde bracht, was ik nochtans diep verslagen. Toen ik te huis kwam, overhandigde de koster, van een lid van de kerkenraad vergezeld, mij dadelijk de beroepsbrief en voegde er onderscheiden andere brieven bij, ook van godvruchtige leden der gemeente.

Ontroerd was ik bij het ontvangen dezer beroeping, maar ik werd door de godvruchtige inhoud van sommige brieven opgebeurd. Ik nam dit beroep in beraad, en had ik mijn zin en die der Vuursche gemeente mogen doen, dan, had ik bedankt; maar hoewel ik geen stem of openbaring uit de hemel ontving en ook niet verwachten kon, ik gevoelde toch zo duidelijk in mijn ziel het Goddelijke van deze roepstem, dat ik haar niet durfde weerstreven, te meer, omdat de beroeping door de manslidmaten, zowel als door kerkenraad en kerkvoogden, voorbeeldloos eenparig was uitgebracht, zodat slechts enige weinige stemmen aan andere leraars waren gegeven.

Ofschoon dan mijn wederstrevig hart met deze beroeping niet verenigd was en ik gewis zou bedankt hebben, indien het van mij had afgehangen, terwijl ook mijn vrouw, hoewel zij mij vrijliet, gaarne aan de Vuursche zou gebleven zijn, omdat wij er zo dicht in de nabijheid van Utrecht waren, zo gevoelde ik, dat ik, indien ik bedankte, het ongenoegen des Heeren zou ondervinden; en met het oog op God, biddende, dat Hij met mij mocht optrekken, nam ik de beroeping naar Bovencarspel aan.

10. Mijn tweede standplaats Bovencarspel.

Ik verliet mijn geliefde eerste gemeente, De Vuursche, mijn pastorie en vooral mijn studeerkamer, waarin de Heere mij zo menigmaal nabij was geweest en waaruit zoveel gebeden tot Hem waren opgezonden met veel aandoening. O, zulke woningen, waarin zodanige gedenktekenen zijn, worden ons zo dierbaar! Zij zijn ons als een huis des Heeren, een tempel van God, een Bethel, waar de Heere ons verscheen, hetwelk wij ongaarne verlaten en waaraan wij gedurig gedenken. Mijn afscheid predikte ik op de laatste rustdag van de maand Maart in het jaar 1809, en ik deed mijn intrede op de eerste rustdag der maand April van dat jaar te Bovencarspel.

Ziedaar dan mij op mijn tweede standplaats aangekomen, alwaar ik zes jaren en drie maanden bleef, dus tot de maand Augustus van het jaar 1815.

Ik was er derhalve in een tijdvak, waarin, zowel met betrekking tot het vaderland als met betrekking tot de Kerk, hoogst gewichtige gebeurtenissen voorgevallen zijn, gewichtig zowel in haar aard als in haar gevolgen, van welke laatsten wij thans reeds veel zien, ofschoon zij voor de toekomst nog niet te berekenen zijn.

De tijd, waarin ik te Bovencarspel kwam, was voor het vaderland hoogst treurig en donker; het zuchtte onder de Franse overheersing. Louis Napoleon was, ja, in naam nog koning van Holland, maar inderdaad heerste Napoleon, de keizer der Fransen, zelf; welhaast volgde de afzetting van Louis Napoleon en onze inlijving in het grote keizerrijk, zodat onze naam van de lijst der volken geschrapt werd en wij een departement van het Franse rijk uitmaakten.

Nu werden wij geregeerd door prefecten en sousprefecten, en een heirleger van douaniers overstroomde ons land. Nu vermeerderden onze rampen op zulk een schrikbarende wijze, dat de laatste vonk van liefde voor de Fransen onder degenen, die hen als hun verlossers met zoveel ijver en vuur hadden ingeroepen, geheel uitgedoofd werd en men, schoon te laat, zijn dwaasheid zich beklaagde door partijschap zich te hebben laten vervoeren, om mede te werken tót de ondergang des vaderlands. Ik zal u niet al de rampzalige gevolgen van deze Franse overheersing mededelen; het is voor mijn oogmerk voldoende u de toestand te herinneren, waarin ons vaderland verkeerde, toen ik op mijn tweede standplaats kwam en gedurende de eerste jaren van mijn verblijf aldaar.

Voor de Vaderlandse of Gereformeerde Kerk was de tijd niet minder treurig en donker. Reeds sedert 1795 van de Staat gescheiden, stond zij nog op haar vaste grondslagen, door de Hervorming gelegd en door onze vrome vaders op de Synode van Dordrecht in de jaren 1618 en 1619 bevestigd; maar zij stond daar dan ook als een oud en zeer vervallen gebouw, waaraan de hand niet meer gehouden werd en dat daarom dreigde in te storten. De eigenaars en de bouwlieden, die er de hand aan moesten houden, hadden er geen achtting meer voor; zij waren er zelfs afkerig van en zagen gaarne, dat het hoe langer hoe meer verviel; zij werkten mede om het te doen instorten en hielden zich bezig met de fondamente van hetzelfde weg te nemen, opdat het spoediger mocht invallen. Zo was het met de Kerk en haar meeste leraars en leden gesteld; en waren er daarentegen nog velen, zowel leraars als leden, die het verval van dat heerlijk en dierbaar Godsgebouw met smart en droefheid opmerkten, er was geen moed om zich te doen gelden tegen hen, die zich beijverden om het te doen instorten. De tijden, waarin wij toen leefden, waren, het is waar, in hoge mate moedbenemend; maar het is óók waar, dat bij hen, die aan de zuivere leer onzer vaders vast hielden, het geloof, de liefde en de ijver voor de Waarheid van die vaders gemist werden. De tijden waren voorbij, waarin de Waarheid dierbaarder was dan het leven en waarin men liever alles verloor dan haar prijs te geven. Men wilde nog wel met zijn handen dat heerlijk gebouw schragen, maar men liet ondertussen de vijanden toe de fondamente weg te nemen.

O, het was een dorre en dodige, ja, geesteloze tijd; de wijzen waren met de dwazen in slaap gevallen. Het was een tijd, waarin ieder riep over verdraagzaamheid, zowel rechtzinnigen als onrechtzinnigen; hij, die de liefde der Waarheid in zich voelde branden en haar handhaafde, werd een intolerant, stijfhoofd, duisterling en dweper genoemd. De Waarheid werd overstemd en overschreeuwd, en niemand mocht zijn stem voor de Waarheid doen horen, of een heirleger van tijdschriften stelde hem aan de kaak en gaf hem aan bespotting en verguizing prijs.

Zo begonnen de rechtvaardigen te zwijgen, omdat het een boze tijd was; zij verloren

hoe langer hoe meer de moed en vergenoegden zich met te zuchten over de jammerlijken toestand van vaderland en Kerk.

Van de predikstoelen werd hier en daar de Waarheid nog wel gehoord, maar meestal flauw en met veel schikken en plooiën naar de tijd en de personen, om de naam van een stijf man, die met zijn tijd niet meeding en wel vijftig jaren achteruit was, toch vooral te ontgaan; ook was men bang om de mensen te verontrusten of te kwetsen, en men sprak van Evangelisch preken, even alsof onze zuivere Gereformeerde leer niet Evangelisch was. Men heeft wel gezegd, dat de Neologie in die tijd nog niet in ons vaderland was doorgebroken; maar indien ik mij niet vergis, dan was dat verzwijgen van de grondwaarheden van ons heilig geloof, dat zedenprediken, met een weinigje van het Evangelie vermengd, waarvan de een meer en de ander minder verstond, veel gevaarlijker dan de openbare Neologie; en het is mij voorgekomen, dat het meer de vrees voor het Gereformeerd volk was, welke de openbare Neologie tegenhield, dan juist de afkeer van dezelve.

In ons vaderland heeft de Satan de list gebruikt, om ons volk, hetwelk boven andere volken een Gereformeerd volk was, trapsgewijze en zeer listiglijk tot die rampzalige Neologie te brengen, waarin het nu verzonken ligt. Dat de lichtzinnigheid en losheid in denkwijze en leven onder jonge leraars vreselijk was, is, bij zulk een gesteldheid van de Kerk, lichtelijk te begrijpen; en dat de onkunde, zorgeloosheid en goddeloosheid onder de leden moest toenemen, was ook zeer natuurlijk.

Vele Godvruchtigen werden weggenomen, en zij kregen geen plaatsvervangers, daar de middelen weinig geschikt waren om mensen tot Christus en de bekering te leiden. Onvruchtbaar was daarenboven de bediening van het Evangelie, en het scheen alsof de Geest Gods, zo zeer onteerd en bedroefd, van de Kerk en uit de gemeenten week. Van de zogenaamde nauwe weg naar de hemel, in vorige dagen geprezen, werd men hoe langer hoe meer afkerig, en men sprak van een veel ruimere weg, welke nu algemeen door de leraars verkondigd werd. Zulke leraars werden nu verlicht genoemd, die veel verder gevorderd waren dan onze vrome vaders en het veel beter wisten dan hun voorgangers. Deze waren wel geleerde mannen voor hun tijd geweest; maar in de verlichte negentiende eeuw waren zij, die nauwelijks iets méér wisten dan hetgeen in tijdschriften hun werd medegedeeld, deze geleerden foliantschrijvers reeds lang boven het hoofd gewassen.

Maar ik moet hiervan afstappen, want ik gevoel, dat ik mij te ver van mijn eigenlijk doel verwijder. Ik haal dit slechts aan om u te doen zien hoedanig de toestand van het vaderland en de Kerk destijds was.

Ik ga u nu het een en ander betreffende mijn verblijf op mijn tweede standplaats mededelen. Vooraf moet ik u echter de gesteldheid melden, waarin ik bij mijn aankomst aldaar verkeerde; daarna hoedanig de plaats, de omtrek en de gemeente was, het werk, dat ik aldaar verrichtte, mijn gevoel van gebrek aan bekwaamheid tot mijn werk, mijn vurige begeerte naar meer licht en wetenschap, mijn biddend studeren, mijn donkere ogenblikken, twijfelingen en strijd, 's Heeren onderwijs, leiding en bewaring, de vrucht en zegen op mijn werk, mijn lotgevallen, verlossing en herstel van het vaderland, omkering van de Kerk, biddend verlangen naar verplaatsing, verhoring van mijn gebed.

Ik begin met het eerste: de gesteldheid, waarin ik bij mijn aankomst te Bovencarspel verkeerde. Deze was zeer treurig. Ofschoon ik geen twijfel voedde omtrent mijn gedane keus of ik wel in 's Heeren weg was, (dit toch was mij zeer duidelijk, omdat ik tegen mijn zin De Vuursche had verlaten en de beroeping naar Bovencarspel aangenomen, daar ik 's Heeren roeping niet durfde weerstreven) zo gevoelde ik mij

echter zó bezwaard, dat ik het nauwelijks met woorden weet uit te drukken. Het was mij alsof ik uit mijn vaderland in een vreemd land verplaatst was, waar ik niet aarden kón en alles met mijn natuurlijke geaardheid strijdig was. Ik zocht dit wel zoveel mogelijk te verbergen en wilde mij opgeruimd en vriendelijk tonen, maar het was alles gedwongen, en mijn droefgeestigheid, meende ik, kon ieder in mij zien. Deze droefgeestigheid nam nog toe, toen ik de plaats, de omtrek en de gemeente leerde kennen, waarover ik in de tweede plaats moet schrijven.

Bovencarspel is een dorp, maar een zeer aanzienlijk dorp, zeer verschillend van de eenvoudige, landelijke Vuursche gemeente. Het is, evenals een stad, huis aan huis gebouwd, met een straat tussen de beide rijen huizen; het is echter slechts één straat, maar die te Enkhuizen begint en te Hoorn eindigt, terwijl nog onderscheidene andere dorpen mede in diezelfde straat, welke de Streek genoemd wordt, gelegen zijn. Zo schoon deze Streek is om in het voorbijgaan eens te zien, zo vervelend is zij om te bewonen, omdat men altijd verplicht is dezelfde weg te gaan en men dus altijd hetzelfde ziet. Hoezeer uiterlijk veel aanzienlijker dan De Vuursche, zo beviel mij toch dit aanzienlijke niet. Maar nog minder beviel mij de omtrek. Ik vond hier geen boomgewas, geen bossen, geen velden; ik hoorde hier geen gevogelte, geen wel-luidende tonen van nachtegalen of andere gevederde zangers. Ik kon hier geen wandelingen doen om mij te verheugen over Gods Heerlijke werken in de natuur; het was altijd dezelfde weg en een doodse eentonigheid.

De gemeente was klein in vergelijking van het dorp, omdat nagenoeg de helft der ingezetenen Katholiek was; ook was er een Roomse kerk en een pastoor. Weinig kon ik bij mijn aankomst van de gemeente of haar leden zeggen. Maar verbazend was het onderscheid tussen de mensen dáár en die van De Vuursche. De eenvoudigheid en gulhartigheid, welke ik in die landelijke en minder beschaafde gemeente gevonden had, was bij de meer beschaafde en stijve Noord-Hollanders niet te vinden, hoewel ik met grote blijdschap en vriendelijkheid, ja, op eens deftige wijze ontvangen werd.

Ik moet echter de gemeente van Bovencarspel meer in bijzonderheden beschrijven zoals ik haar later leerde kennen. Zij was zeer onderscheiden van De Vuursche met betrekking tot het hartstochtelijk gevoel voor de godsdienst. Had ik mijn eerste gemeente zeer gevoelig voor de godsdienst gevonden, hier trof ik meer ongevoeligheid aan; dáár was warmte, hier was het over het algemeen ijskoud. Een hartstochtelijk prediker zou hier wel van pas geweest zijn, om die ongevoeligheid een weinig te verminderen en wat meer gevoel teweeg te brengen.

Ik twijfel er echter zeer aan of dit in Noord-Holland wel zo gemakkelijk zou kunnen geschieden als op de Veluwe en elders, waar meer overtuiging van de noodzakelijkheid der bekering gevonden wordt. Zozeer Bovencarspel zich onderscheidde van De Vuursche, zozeer was het ook weder van de meeste gemeenten in de omtrek onderscheiden.

Ik vond er namelijk verschillende mensen, in wier harten Christus door zijn Heilige Geest woonde en die de Heere Jezus in onverderfelijkheid liefhadden. Deze waren dadelijk mijn lieve vrienden; met hen hield ik aan de avond van de rustdag een gezelschap, hetwelk steeds, tot mijn vertrek uit de gemeente toe, in stand gebleven is en waarop nu en dan ook Godvruchtigen uit de omtrek kwamen. Door zijn vromen onderscheidde zich Bovencarspel van andere gemeenten in de Streek, waaronder er gevonden werden, in welke geen mensen aan te treffen waren, die zulke beginselen openbaar maakten; en geen gemeente in de omtrek was hierin met de mijne gelijk.

Bovencarspel onderscheidde zich ook door uitwendige godsdienstigheid. Ik had nimmer reden van klagen over de opkomst bij de openbaren godsdienst, dewijl van de

500, zielen, waaruit de gemeente bestond, doorgaans 300 die bijwoonden; en deze opkomst was in de laatsten tijd van mijn verblijf eer toe dan afgenomen; ook had ik geen klagen over verzuim van de catechisatiën, die zeer talrijk waren en waarvan doorgaans een getrouw gebruik gemaakt werd. Ook in zedelijk gedrag muntte Bovencarspel boven vele gemeenten in de omtrek uit. O. hoeveel gemeenten waren er, waar de kerken, des zomers vooral, dáárdoor bijna ledig waren, dat men de heilige rustdag tot een dag van uitspanningen en gastmalen misbruikte, bijzonder als het hier of daar kermis was; en dit was, tengevolge van de menigte der omliggende dorpen, dikwijls het geval.

Het is zo daar, waar het kermis was, werd dan de voormiddaggodsdienstoefening door vele kermisgasten bezocht, maar dan ook het overige van de rustdag in luidruchtig vermaak doorgebracht. En dan nog die luidruchtige bruilofsfeesten, mee op de rustdag gevierd, ten minste meestal, indien ik mij niet vergis, waarmede niet zelden een verbazende opschudding gepaard ging. O! hoe schadelijk was zulk een gedrag voor de openbare godsdienstigheid! Hoe onvruchtbaar werd daardoor de prediking van Gods Woord! Hoe verderfelijk was zulks voor de zeden!

Het beeld van de mensen der eerste wereld, door de Zaligmaker in Lukas 17: 26 en 27 getekend: "En gelijk het geschied is in de dagen van Noach, alzo zal het ook zijn in de dagen van de Zoon des mensen. Zij aten, zij dronken, zij namen ten huwelijk, zij werden ten huwelijk gegeven, tot de dag, op welken Noach in de ark ging, en de zondvloed kwam en verdoofde ze allen."

Het was geheel van toepassing op de inwoners van vele Noord-Hollandsche dorpen. Hierin onderscheidde zich echter Bovencarspel; want ofschoon ook daar de rustdag zeer ontheiligd werd en men er weinig eerbied voor had, ja, de andere feestdagen ver boven de heiligen, door God ingestelden- Sabbat in ere gehouden werden, zo hadden toch die gastmalen en dat ter kermis gaan op de rustdagen weinig plaats, hoewel dit onderscheid meer de uitwendige waarneming van de godsdienst betrof dan de inwendigen- afkeer van de goddeloosheid. De godsdienst werd waargenomen, en voorts bleef alles binnen de muren der kerk; dan hield alle godsdienst op, en bijna nooit hoorde men van een leerrede goed of kwaad spreken, noch van de godsdienst verder enig gewag maken.

Ik vond in de gemeente vooral twee treurige verschijnselen, die mij, ofschoon ik voor het overige steeds met achting behandeld werd en mij geen onaangenaamheden werden aangedaan, veel onrust en smart veroorzaakten. Het eerste had betrekking op het huisbezoek. Ik was aan De Vuursche gewoon, en ik gevoelde mij daartoe verplicht en gedrongen, om ter gelegenheid van het huisbezoek de leden der gemeente niet slechts tot het gebruik van het Heilig Avondmaal uit te nodigen, maar hen ook over de staat hunner zielen aan te spreken en hun naar hun toestand uit Gods Woord iets voor te houden, dat ik voor hen oordeelde gepast te zijn.

Meestal waren de ouderlingen godvruchtige mannen, en dezulken vond ik ook onder hen te Bovencarspel. Toen nu het huisbezoek voor de eerste maal geschieden zou, sprak ik met mijn vrome ouderling over de wijze, waarop ik gewoon was daarbij te handelen, niet denkende, dat dit tegenstand bij een godvruchtig man zou kunnen vinden. Maar deze verklaarde mij, dat, indien ik op die wijze huisbezoek deed, ik dan bijna overal een onvriendelijk antwoord zou ontvangen en men mij zou toevoegen: "Wij zijn niet Rooms; wij behoeven niet te biechten." En het ergste zou zijn, dat wij bij een volgend huisbezoek de deuren gesloten zouden vinden.

Diep trof mij dit antwoord, omdat ik voorzag, dat het nalaten van zulk een wijze van huisbezoek onrust in mijn geweten zou veroorzaken. Ik vroeg de ouderling hoe dan mijn geleerde, rechtzinnige en vrome voorganger Ds. Visch het huisbezoek deed; en

uit zijn antwoord bemerkte ik, dat deze daarbij zichzelf ook nooit had kunnen voldoen, maar, om toch voor geen gesloten deuren te komen en geen onvriendelijk bescheid te ontvangen, zich zo goed mogelijk naar de omstandigheden geschikt had; voor mij, die zoveel jonger en minder ervaren was, schoot er dus ook niets anders over.

Ik trachtte echter mijn aanspraken zó in te richten, dat ik gelegenheid gaf om verder met mij over de staat der ziel in gesprek te komen. Het tweede treurig verschijnsel had betrekking op het bezoeken van zieken. Ook in dat opzicht vond ik een groot onderscheid tussen deze en mijn vorige gemeente. Ofschoon mijn voorganger zeer ernstig en onderscheiden predikte, geen ander fundament gelegd had dan Christus de Gekruiste en krachtig had aangedrongen op geloof en bekering, zo vond ik hier toch niet die algemene overtuiging van de noodzakelijkheid om van hart en weg veranderd te worden en een betere gerechtigheid dan zijn eigen te hebben, teneinde in Gods gericht te kunnen bestaan, welke ik meestal op de ziekbedden aan De Vuursche aantrof.

Gewoonlijk vond ik hier de zieken gerust op de valse grond van eigen rechtvaardigheid en geheel onvatbaar voor, ja, vijandig tegen de éniige ware grond, door God gelegd en in zijn Woord ons bekend gemaakt. Onder meer anderen herinner ik mij nog duidelijk twee voorbeelden van openbare vijandschap, tegen deze grond bij het naderen van de dood betoond.

Vooreerst een voorbeeld van een ouden man, die ik bezocht, terwijl hij, hoewel bij zijn verstand, op sterven lag.

Ik stelde hem naar het Evangelie voor wat er toe behoorde om zalig te sterven; en toen ik dat kort gezegd had, vroeg ik hem hoe hij daarover dacht, maar ontving geen antwoord. Ik deed hem daarop nog enige andere vragen, maar met geen ander gevolgen dan een zichtbare betoning zijner vijandschap tegen hetgeen ik hem voorhield. Eindelijk, niet wetende wat ik verder doen moest en gaarne toch zijn huisgenoten, met wie ik zeer bevriend was, genoegten willende geven, vroeg ik hem of ik in dit gewichtig ogenblik ook eens voor hem bidden zou.

Ik ontving hierop van hem dit voor mij onvergetelijk antwoord: "Ja, maar kort en zakelijk!" en dat wel met zulk een onvriendelijk gelaat, dat mij de opgewektheid tot bidden geheel verging. Ik achtte mij daarom verplicht hem te herinneren, dat ik bij dat bidden alleen zijn belang bedoelde, maar dat, indien hij er geen belang in stelde, ik het ook wel wilde nalaten. Hij verkoos toen het laatste en stierf nog diezelfde dag.

Een tweede voorbeeld was dat van een jongmens. Deze weigerde óók mij te antwoorden; en toen ik met vragen voortging, keerde hij mij de rug toe, zodat ik genoodzaakt was te vertrekken. Kort daarop stierf hij. Dat mijn werk in een gemeente als deze zwaarder was dan in de meer eenvoudige Vuursche gemeente, kunt gij lichtelijk begrijpen. Ofschoon ik een weinig meer geoefend te Bovenearspel kwam dan op mijn eerste standplaats, zo was ik toch in moeilijker werkkring gekomen.

In één opzicht echter was het hier gemakkelijker; in de Noord-Hollandsche gemeenten is men namelijk minder gewoon gedurig een bezoek van de leraars te ontvangen, wat aan De Vuursche integendeel gebruikelijk was en mij veel tijd kostte. Ik had hier dus meer tijd tot studeren, en dit kwam mij zeer te pas.

Diep gevoelde ik mijn gebrek aan bekwaamheid tot mijn werk, en dit gevoel veroorzaakte mij veel bekommering; in geen enkel gedeelte van mijn werk kon ik mijzelf voldoen. Menigmaal kwam ik zó beschaamd van de preekstoel, dat ik meende, dat niemand in zulk preken genoegten kon hebben, hoewel ik soms des avonds op mijn godvruchtig gezelschap het tegenovergestelde hoorde; wilde ik een leerrede, aan De

Vuursche uitgesproken, opnieuw gebruiken, dan was ik genoodzaakt haar geheel om te werken; las ik een leerrede, voor enigen tijd te Bovencarspel gehouden, eens over, dan was het mij onbegrijpelijk hoe ik haar zo had kunnen uitspreken.

Dit onaangenaam gevoel van ontevredenheid over mijn werk vuurde mij aan om mijzelf al biddend tot mijn werk meer te bekwamen. Daarbij kwam, dat ik in de nabijheid van Enkhuizen was en met zeer geleerde predikanten uit de omtrek veel omgang had, zodat ik in de gelegenheid was om veel van hen te horen en te leren. Bovencarspel werd voor mij op deze wijze een tweede hogeschool.

Behalve dat ik mij in het opstellen van leerreden, in het catechiseren en in hetgeen verder tot mijn werk als herder en leraar behoorde trachtte te oefenen, zo begon ik mij opnieuw toe te leggen op al de studievakken, waarvan ik op de hogeschool de beginselen had geleerd, om alzo het gebouw van mijn wetenschap meer en meer op te trekken.

Mijn omgang bepaalde zich echter niet tot dezulken, die eenstemmig met mij over de Gereformeerde Kerk en haar leer dachten; integendeel; ik sprak ook met mannen, die op de tegenovergestelde weg wandelden en vorderingen op de zogenaamde weg der verlichting poogden te maken, om die Kerk zo mogelijk te ondermijnen en een nieuw gebouw in de plaats van het oude te stellen.

Ik moet u nu de donkere ogenblikken, twijfelingen en de strijd meedelen, waarin ik door dat hernieuwd onderzoek der Waarheid geraakte. In hetgeen ik reeds gedurende mijn academietijd betreffende de afval van de Gereformeerde Kerk, haar leer en praktijk had waargenomen, werd ik meer en meer bevestigd door hetgeen ik hoorde, zag en las.

Het was mij soms alsof ik met betrekking tot mijn Geloofsbelijdenis en de weg, welken ik naar de hemel bewandelde, grond had, om, evenals Elia in zijn tijd, klagend uit te roepen: "Heere! ik ben alleen overgebleven als leraar der Gereformeerde Kerk, die nog aan haar belijdenis vasthoudt." Dit moge bij mij overdreven zijn geweest, gelijk het ook bij Elia was, deze gedachte bracht mij intussen onder zware vertwijfelingen, in grote duisternis en strijd. Het gevoel van alléén te staan, is pijnlijk; hij, die er iets van kent, zal mij dit gaarne toestemmen; en wij zijn bij dat gevoel in groot gevaar om met de stroom te worden medegevoerd en onze beginselen te verzaken; zeker zou dit ook met mij gebeurd zijn, indien de Heere mij niet onderwezen, geleid en beschermd had.

Ik moet u dan ook hierin het grote werk Gods doen aanschouwen. In mijn duisternis, twijfelingen en strijd bleef ik mijn geloof aan de aanvankelijk gezochte en gevonden Waarheid vasthouden. Loslaten kon ik die Waarheid niet, waardoor ik mijn vrijspraak bij God ontving, waardoor mijn ziel wedergeboren was, waardoor de vrede Gods in mijn gemoed was nedergedaald, waarop mijn hoop op de zaligheid gebouwd was en waarin ik mijn troost in leven en sterven vond.

Neen! indien ik deze schat verloor, dan verloor ik alles; dan was mijn leven mij tot een vloek; dan ware ik liever nooit geboren geweest; want hetgeen men ons in deze eeuw in de plaats wil geven, het is slechts een dor en levenloos geraamte, waarin niet God, maar de mens zo mogelijk het leven moet instorten door eigen wijsheid, deugd en kracht, terwijl zelfs de Godheid, welke in die stelsels voorkomt, in het geheel niets in ons werkt of doet, tenzij de mens eerst het meest doet; niet God staat daarin op de voorgrond, maar de mens; het is niet: "Uit Hem, door Hem en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid!" maar in de grond in het omgekeerd: "Uit mij, door mij en tot mij zijn alle dingen. Mij zij de heerlijkheid!"

Dit gevoelde ik; en ofschoon mijn wetenschap ver beneden die van hen was, die aan

zulke dwalingen zich hadden overgegeven, zo streden hun leringen zó zeer met hetgeen ik van de Heere door Zijn Geest en Woord geleerd had en met mijn ondervinding, in zijn school opgedaan, dat, zodra ik iets hoorde of las van die aard als ik boven beschreef, het mij dan zó vreselijk stuitte, dat ik niet langer horen of lezen kon.

Ik was gelijk aan zekeren persoon, die aan een welberedeneerde dwaalgeest, die met hem wilde redetwisten, verklaarde: "Vriend! ik kan tegen u niet goed redetwisten, maar wel tegen u geloven." In mijn duisternis, twijfelingen en strijd gaf de Heere mij steeds een diep gevoel van behoefte aan het gebed. De woorden van Jakobus 1: 57: "En indien iemand van u wijsheid ontbreekt, dat hij ze van God begere, die een iegelijk mildelijk geeft en niet verwijt; en zij zal hem gegeven worden. Maar dat hij ze begere in geloof, niet twijfelende; want die twijfelt, is een baar der zee gelijk, die van de wind gedreven en op en neder geworpen wordt. Want die mens mene niet, dat hij iets ontvangen zal van de Heere!" waren mij meermalen een spoorslag om met vertrouwen te bidden om 's Heeren onderwijs, leiding en bewaring.

Inzonderheid leerde ik van de Zaligmaker gebruik maken, die van de Vader verordend en gegeven is tot onze hoogste Profeet en Leraar, tot onze enige Hogepriester en tot onze eeuwige Koning; met Maria aan 's Heeren voeten te zitten, om Zijn onderwijs te ontvangen en als uit zijn eigen mond de woorden des levens te horen, was meermalen mijn groot voorrecht; daar klaagde ik Hem mijn duisternis, twijfelingen en strijd en bad om hemels onderricht tot opklaring van mijn toestand, om in het licht van Hem, de Zon der Gerechtigheid, te mogen staan en de Waarheid in haar eigen licht naar Gods Woord te mogen kennen, om van mijn twijfelingen, die mijn ziel als verscheurden, ontheven te mogen worden en in het geloof vast te staan en gesterkt te worden.

Ik bad dan om zijn bewaring in deze ure der verzoeking, waarin zijn volk gekomen was, om staande te worden gehouden te midden van de menigvuldige gevaren om van het geloof af te vallen, om aangedaan te worden met de ganse wapenrusting Gods, licht, lust, moed en kracht tot de geestelijken strijd te ontvangen en, door Hem bewaard en beschermd, meer dan overwinnaar gemaakt te worden; ik bad dan om steeds besprengd te worden met zijn dierbaar bloed tot uitdelging van mijn zondeschuld en om herstel van de vrede van mijn ziel, bij het gevoel van onrust en gewetenskloppingen, door mijn struikelingen veroorzaakt. O, dat bloed des Heeren; zijn volmaakte gerechtigheid, zijn voorbeden bij de Vader, zij waren mij onmisbaar. In deze weg ondervond ik steeds 's Heeren onderwijs, leiding en bewaring.

O, hoe helder werd mij van tijd tot tijd de Waarheid, zoals zij, van Genesis tot de Openbaring van Johannes, in de Heilige Schrift is neergelegd. Bij dat licht behoefde ik voor mijzelf geen Geloofsbelijdenis of Formulier van Enigheid, om te weten wat zuiver Gereformeerde leer was; ik vond die leer alom in de Heilige Schrift. Het hinderde mij dan niet, dat ik geen Hebreeuws of Grieks genoeg verstond om de Bijbel in de grondtaal te kunnen lezen, hoewel ik meermalen, om der tegenstanders wil, vurig wenste daartoe in staat te lijn. De Waarheid straalde mij zó helder en heerlijk tegen; ik zag haar Goddelijke herkomst in de inwendige en zo volkomen beslissende bewijzen zeer duidelijk; ook haar juiste overeenstemming met mijn behoeften als gevallen Adamskind, alsmede dat er zonder die Waarheid geen verzoening noch vereniging met God, geen vrijmaking en zaligheid mogelijk was; ik gevoelde zódanig de kracht van die hemelse leer tot mijn verlichting, vertroosting, heiliging en zaligheid, dat ik niet nodig vond aan degenen, die Hebreeuws en Grieks betuigden te verstaan, te gaan vragen wat waarheid was. Daarbij vond ik mijn geloof en mijn ondervinding volkomen in overeenstemming met die der heiligen van het Oude en

Nieuw Verbond, met die van alle heiligen van alle eeuw, van alle volken en natiën en met die van al mijn lieve broeders en zusters in de Heere, die ik sedert mijn bekering had leren kennen.

O! hoe menigmaal gebeurde het mij, als ik gepijnigd werd door die gedachte: "Gij zijt alleen overgebleven!" dat mij deze woorden van Paulus opbeurden, (Hebr. 12: 1): "Daarom dan ook, alzo wij zo groot een wolk der getuigen rondom ons hebben liggende, laat ons afleggen allen last en de zonde, die ons lichtelijk omringt, en laat ons met lijdzaamheid lopen de loopbaan, die ons voorgesteld is." Het was dan alsof die menigte van geloofshelden van alle eeuw mij toeriep: "Gij zijt niet alleen! Zie op ons en houd moed!"

In deze weg dan werd ik onder alles, wat ik hoorde, zag, las en ondervond, bewaard en staande gehouden, zodat ik onder dat alles bleef vasthouden aan het oud en beproefd geloof, het geloof, waarvoor onze vaders streden, het geloof der eerwaardige belijdenis onzer Gereformeerde Kerk.

Van de zegen en de vrucht op mijn werk kan ik u weinig meedelen, ofschoon ik meer dan zes jaren op mijn tweede standplaats vertoefde. De vromen uit de gemeente en zij, die soms van elders kwamen, spraken van zegen, welken zij genoten; maar de overige leden, hoewel zij voorbeeldig waren in het waarnemen van de openbaren godsdienst, bleven dezelfden, zodat ik meende op rotsen te ploegen en met Jesaja klagen moest: "Wie heeft onze prediking geloofd en aan wien is de arm des Heeren geopenbaard?" Enkelen echter, zowel uit de gemeente als van elders, werden onder mijn dienst getroffen, maar ik weet niet wat er van geworden is.

Alleen hoorde ik vele jaren daarna van een jong meisje, dat zij later niet volle zekerheid van haar geloof en hoop in de zalige rust was ingegaan. Wij oordelen echter alleen naar het uiterlijk voorkomen, maar de Heere kent onze harten; de dag des oogstes zal veel openbaren van hetgeen ons hier verborgen was; en wie weet hoeveel vreugde alsdan het hart van de gaarne getrouw dienaar des Heeren smaken zal, die hier met tranen zaaien moest.

Van mijn lotgevallen gedurende mijn verblijf te Bovencarspel moet ik nog melding maken. Vroeger sprak ik u reeds van mijn beproevingen met mijn dierbare echtvriendin, in mijn vorige gemeente ondervonden door een ontijdige verlossing, welke haar nog meer verzwakte, terwijl zij reeds vóór haar huwelijk zwak van gestel was. Zulke ontijdige verlossingen hadden ook alhier onderscheidene malen plaats en deden haar zwakte toenemen, zodat zij meestal sukkelde; daardoor moesten wij veel van ons inkomen aan doctoren en chirurgijns uitgeven, zodat wij een zeer bekrompen bestaan hadden en meermalen in vele aardse zorgen en bekommernissen verkeerden, hoewel wij altijd zijn bewaard gebleven voor het maken van schulden, welke onbetaald moesten blijven.

Wij waren het beiden ééns om liever onszelf van het volstrekt noodzakelijke te onthouden dan ons met schulden te bezwaren, waardoor zo licht het hoofd op hol gebracht en het hart van de Heere afgetrokken wordt, waardoor zoveel aanstoot en ergernis gegeven, ja, de heilige bediening onteerd en de Naam des Heeren gelasterd wordt.

Meermalen was mijn dierbare vrouw aan de oever des doods, maar de Heere gaf steeds uitkomst en redding; onder deze beproevingen was zij een voorbeeld van godsvrucht en lijdzaamheid; zij kon niet horen, dat men haar beklaagde; zij meende altijd, dat haar beproevingen gering waren, vergeleken met hetgeen zij waardig was en met hetgeen anderen leden, vooral met hetgeen haar Borg en Zaligmaker voor haar

geleden had. O, die oprechte, vrome ziel werd door beproevingen geheiligd, van de wereld losgemaakt en aan haar Heiland en Zaligmaker zeer nauw verbonden. Met wereldse mensen hield zij zich weinig op, maar de vromen waren haar vrienden, en zij kwelde haar ziel over de ongevoeligheid en zorgeloosheid der wereld, die in het boze ligt, zodat zij meermalen tot mij zei: "Ik vrees, dat dit Noord-Holland nog eens door de zee zal weggespoeld worden."

Wij gevoelden ons onder al onze beproevingen zeer gelukkig in elkanders bezit, en ik verheugde mij dikwijls, dat ik in het gewichtig stuk van het heilig geloof en de godsdienst met haar zo innig verenigd was.

Onder die beproevingen leefden wij voort tot het jaar 1814, toen zij op de 9de Maart mij een dochtertje baarde, hetwelk ons vorig leed verzachtte en ons met een onuitsprekelijke vreugde vervulde.

Dit gebeurde even na de verlossing en het herstel van het vaderland aan het einde van het jaar 1813. Zoals ik vroeger schreef, was de toestand van ons vaderland donker en treurig bij mijn komst te Bovencarspel.

Die toestand verergerde trapsgewijze gedurende mijn verblijf aldaar en klom ten top, nadat wij bij Frankrijk ingelijfd en uit de rij der volken van Europa verdween waren. Toen verloren wij al onze voorrechten en stonden aan de rand van de ondergang, zonder uitzicht of hoop op herstel aan de zijde der mensen.

Het is mijn doel niet de geschiedenis van deze treurige toestand te schrijven; gij kunt haar elders uitvoerig vinden. Mijn oogmerk is maar om de indruk, daardoor op mij gemaakt, u mede te deden en tevens mijn grote blijdschap, welke ik ondervond, toen de Heere ons uit die groten nood verlostte en ons vaderland herstelde.

Onder de regering van Europa's overweldiger, Napoleon, waren wij enigermate aan het volk Gods in de Babylonische gevangenis gelijk, ofschoon in ons vaderland gebleven. Wij waren diep terneder gedrukt bij de herinnering aan vorige vrijheid, onafhankelijkheid en voorspoed, bij de gedachte aan de tegenwoordigen jammerlijken staat en bij het vooruitzicht op de gehelen ondergang van een land, door Gods wonderdaden groot gemaakt en tot het gezegendste der aarde gesteld.

De gelovigen zijn altijd vreemdelingen op aarde en reizigers naar de hemel, hun waar vaderland; maar nu gevoelde ik dit meer dan ooit; alle uitzichten op aards geluk en voorspoed scheen mij toe verdween te zijn en geen andere hoop bleef mij over dan op God en zijn zaligheid in de hemel; maar toen duisternis en ellende de gehele aarde bedekten en alle hoop op uitkomst ijdel scheen, toen sprak de Heere uit de hemel en zei, tot verbazing van het zo vreselijk gefolterd Europa, van vorsten en volken: "Daar zij licht!" En als in één ogenblik kwam het licht der verlossing opdagen.

U kent de geschiedenis dezer verlossing, In weinig tijds viel de overweldiger, die bijna geheel Europa in zijn macht had en wiens troon vaster scheen dan ooit een troon op aarde was, van de verbazendste hoogte in de diepste vernedering; hij werd een machteloze en op zijn beurt een geboeide, hij, die volken in boeien klonk.

Hoe mijn ziel er onder gesteld was, toen ik op een Zondagmorgen door vrienden uit Enkhuizen het bericht ontving van zijn nederlaag bij Leipzig, kan ik met geen pen beschrijven; maar mijn onuitsprekelijke blijdschap en de hevigheid van mijn hartstochten brachten mij toen in het grootst gevaar. Het was mij niet mogelijk de leerrede uit te spreken, die ik had opgesteld; zij kwam niet overeen met mijn stemming op dat ogenblik; ik begon dus te spreken over onze verlossing, en wel zóó, dat de gehele vergadering als beroerd werd; het was mijn geluk, dat niemand onder mijn hoorders mij aanklaagde, want de Fransen waren nog te Enkhuizen en de

douaniers te Broekerhaven.

De Heere was het, die mij bewaarde en niet wilde, dat mij dientengevolge enig leed wedervoer, ofschoon ik zelf de oorzaak van mijn ongeluk zou geweest zijn. Spoedig volgde hierop het vertrek der Fransen, alsmede de komst van de legers der verbonden mogendheden en van de Erfprins van Oranje, die als soeverein Vorst het bestuur van het land aanvaardde; en ons vaderland, hetwelk uit de rij van Europa's staten verdrongen was, werd weder vrij en onafhankelijk verklaard.

Zij, die toen leefden en in staat waren om het grote werk Gods in onze verlossing te beseffen, riepen eenparig uit: "Dat is Gods vinger!"

Ja, nog lange tijd daarna was het mij met vele anderen alsof het een droom was en de zaak niet werkelijk bestond. De vrienden van het vaderland en van Oranje, die goed en bloed voor beiden veil gehad en nooit tot hun ondergang medegewerkt hadden gelijk de zo verkeerd genoemde Patriotten en Fransgezinden zulks gedaan hadden, die nu echter als verraders en verdervers van het vaderland openbaar waren geworden, de vrienden van vaderland en Oranje stelden zich nu het herstel van het vaderland voor, indien ook niet geheel zoals voorheen de toestand was, dan toch zó, dat de Oranjepartij in de zegepraal van Oranje deden zou.

En ofschoon men geen weerwraak, maar vergiffenis verwachtte voor degenen, die al de jammeren, ons vaderland overkomen, als tweede oorzaak bewerkt hadden, zo begeerde men tevens, dat zij van het bestuur verwijderd en de Vorst van zijn ware vrienden omringd zou worden. In deze verwachting deelden zelfs zij, die vijanden van het Oranjehuis waren.

Hoe groot was echter onze teleurstelling, toen wij de valse uitlegging van het woord des Vorsten, bij zijn terugkeer onder ons gesproken: "*vergeten en vergeven!*" door de ondervinding bevestigd zagen. Met toepassing op 's Vorsten vijanden was dit woord goed, indien de handelingen niet verder gingen dan de natuurlijke betekenis van die uitspraak vereiste, dat is: geen weerwraak nemen; maar helaas! in de praktijk was de uitlegging anders; daarin heette het veeleer: zijn vrienden vergeten en behandelen alsof zij vijanden waren; daarentegen zijn vijanden vergeven en, alsof zij vrienden waren, met de grootste gunstbewijzen hen overladen. Dit was de eerste teleurstelling en smart, welke de vrienden van het vaderland en Oranje ondervonden.

Zij zagen, ja, verandering van het hoofd, maar geen verandering van het bestuur, geen terugkeer tot de ware en goede beginselen van de vorige dagen, voor zover zij met de toenmalige toestand van het vaderland en met het welbegrepen belang van het volk bestaanbaar waren. Deze en meer andere dingen, welke genoeg bekend zijn en waarvan wij thans, helaas! de treurige gevolgen ondervonden, matigden reeds spoedig de vreugde over onze verlossing. De valse staatkunde van die dagen was niet uit God en heeft de grond gelegd tot alles, wat wij vervolgens gezien hebben, ja, de zegen van de God onzer vaders van ons afgewend en ons bij herhaling en vernieuwing aan de rand van ons verderf gebracht, waarin wij gewis, indien er geen bekering komt, terneder zullen storten.

Maar wat de ware vrienden van het vaderland en van de door God zelf in ons vaderland geplante Kerk het meest teleurstelde en bedroefde, het was, dat de Gereformeerde Kerk niet in haar vorige luister en in haar betrekking tot de Staat hersteld werd, maar integendeel alle andere gezindheden, ja, ook de "Roomse Kerk, met haar gelijkgesteld, wat zeg ik! boven haar bevoorrecht werden. Hetgeen men onder het Bataafs bestuur, onder Louis Napoleon en onder de overheersing van de overweldiger niet durfde of wilde beproeven, dat werd nu, - o! wie beeft niet! - onder het bestuur van Willem I uitgevoerd.

De Kerk, sedert 1795 van de Staat gescheiden, bleef gescheiden en werd met alle andere gezindten gelijkgesteld; dit was echter niet genoeg. Zij moest nog dieper vernederd worden; men maakte haar daarenboven tot een in ketenen geboeide slavin van de Staat en beroofde haar geheel van haar vrijheid en onafhankelijkheid; men veranderde willekeurig haar bestuur, en in de grond werd de Koning het hoofd der Kerk; men ontnam haar hare vastigheid en sterkte door een willekeurige verandering van het ondertekeningformulier voor aankomende leraars; men ontnam de leraars en opzieners, de wettige bestuurders der Kerk, hun wettig recht, dat als leraars en opzieners hun toekwam, en hief alzo de vrijheid der gemeenten op; en zo werd de Gereformeerde, echt Presbyteriaanse Kerk in een bisschoppelijke, ja, bijna pauselijke Kerk veranderd.

Zo beleefde ik de treurigste aller gebeurtenissen, en hieruit kunt gij opmaken of mijn blijdschap over onze verlossing wel groot bleef.

De vrienden van vaderland en Kerk zagen dan een Staat in het vaderland verrijzen, geheel van de vroegere onderscheiden, ja, waarbij al het oude vernietigd en alles nieuw werd. Was de vorige Staat op de Gereformeerden godsdienst gegrond en met de Kerk verenigd, thans verrees er een Staat in ons vaderland zonder God, zonder godsdienst, zonder Christus of Christendom, zonder de Gereformeerde Kerk.

Onze Regering zei toen met sprekende daden, zoals in Psalm 2 wordt voorspeld, dat geschieden zou: "De koningen der aarde stellen zich op, en de vorsten beraadslagen tezamen tegen den Heere en tegen zijn Gezalfde, zeggende: laat ons hun banden verscheuren en hun touw van ons werpen."

Zo handelde de Regering van een land en volk, dat vroeger goed en bloed voor de vrijheid van de godsdienst, van de Gereformeerden godsdienst had opgeofferd en door Gods almachtige tussenkomst van de Spaanse dwingelandij verlost was, maar, sedert het zijn vaders God verliet, voor een tijd van God verlaten en aan de Franse overheersching overgegeven werd en nu, opnieuw op de zichtbaarste en meest wondervolle wijze gered, weer tot een volk gemaakt was.

In plaats van boetvaardig en dankbaar tot de God der vaders weder te keren, zoals het even na de verlossing scheen te zullen geschieden, had juist het tegenovergestelde plaats; men behield de valse grondstellingen, de bronnen van onze afval in Staat en Kerk; men bouwde daarop voort; men maakte in beide de afval groter en wierp zich geheel in de armen van de afgod der eeuw, de valse verlichting, om deze met hart en ziel te dienen; men liet de enige, ware God, die zich in Zijn Woord aan ons geopenbaard heeft, geheel varen, die Springader des levenden waters, om zichzelf bakken uit te houwen, die geen water houden.

Geen wonder, dat de dankbaarheid voor onze verlossing bij de aanbidders van de god dezer eeuw niets anders dan een ijdele vertoning werd en bij de vrienden van vaderland en Kerk werd uitgedoofd. Zij, die tevens vrienden van het Oranjehuis waren, gelijk met de meeste vromen het geval was, treurden over de afval van dat Huis en deszelfs afwijking van zijn oorspronkelijke bestemming en roeping. Vergeleken zij Willem I, de stadhouder, met Willem I, de koning, dan konden zij hun ontroering niet verbergen, en er vielen tranen van droefheid. Hetgeen de eerste zo heerlijk als werktuig in Gods hand gebouwd had, dat brak de tweede af. O, welk een onderscheid tussen die Christelijke Maccabeeën, die voor het vaderland en de Gereformeerde Kerk hun bloed vergoten, en het tegenwoordig nageslacht!

Maar ik gevoel, dat ik hierover eindigen moet. Ik heb u nog maar de uitwerking mee te deden, welke dat alles op mij had. Toen ik dat alles zag, werd het mij zeer bang om het hart;; zonder profeet te zijn, noch openbaringen van God te hebben ontvangen

aangaande het toekomstig lot van het vaderland, profeteerde ik. Het was mij als zag ik de Heere zich wapenen tegen ons vaderland en volk, om ons met nieuwe, geduchte oordelen te bezoeken. Ik herinner mij nog zeer duidelijk, dat ik, met dit gevoel vervuld, bij zekere gelegenheid over de woorden van David tot de profeet Gad predikte, (1 Kron. 21: 13): "Mij is zeer bang."

Nog één bijzonderheid blijft mij over te vermelden, welke ik tot besluit van dit hoofdstuk mededeel: mijn biddend verlangen naar verplaatsing en de verhoring van mijn gebed. Te Bovencarspel ontving ik geen beroepingen dan naar het eiland Urk, waarvoor ik zonder beraad bedankte; en het scheen dus alsof ik, zover van mijn geboorteland verwijderd zijnde, geheel vergeten werd. Dit zou zo erg niet geweest zijn, indien ik mij in Noord-Holland even goed had kunnen gewinnen als aan De Vuursche; maar hoe goed de gemeente zich ook ten mijn opzichte gedroeg, er was veel, dat mij tegenstond. Ik gevoelde, dat ik een gemeente had, die met mijn karakter en mijn gezindheid niet overeenkwam. Ik wenste zo gaarne in een gemeente te zijn, waar meer algemeen de overtuiging van de noodzakelijkheid der wedergeboorte en meer liefde tot het innig en waar Christendom gevonden werd, waar ik met de mensen over de staat hunner zielen spreken en hun naar hun toestand onderricht en vermaning, raad en bestuur, elk in het bijzonder mededelen kon. O, het was mij te Bovencarspel, in dat koude Noorden, zo koud met betrekking tot het ééne nodige.

Dit wekte in de laatste tijd van mijn verblijf aldaar mijn verlangen naar verplaatsing op, en ik bracht dit meermalen biddend voor de Heere. En zie! op het onverwachtst werd mijn gebed verhoord. In het voorjaar van 1815 kreeg ik een commissie uit de kerkenraad van Wijk bij Heusden bij mij om mij te horen; na mij gehoord te hebben, kwam zij met mij spreken, en kort daarna ontving ik de beroeping, welke ik, als juist overeenkomende met hetgeen ik van de Heere begeerd had, niet anders dan als een verhoring van mijn gebed kon aanmerken en dus zonder veel beraad aannam.

Zo werd ik dan voor de tweede maal de opvolger van Ds. Detmar, die van Wijk naar Woerden vertrokken was.

11. Mijn derde standplaats Wijk.

Het vorig hoofdstuk eindigde ik met de aanneming der beroeping naar de gemeente van Wijk bij Heusden te vermelden, zonder nog over mijn afscheid en vertrek van Bovencarspel te spreken. Bij het aannemen der beroeping dacht ik niet, dat dit afscheid zó aandoenlijk zijn zou als het inderdaad bij de uitkomst bleek te zijn. Ofschoon ik juist geen openbare vijanden had, zo wist ik toch niet, dat de betrekking der gemeente op mij zó groot was als zij bij het afscheid nemen en vertrekken bleek te wezen. Gelijk ik aan De Vuursche bij al de leden der gemeente afscheid had genomen, zo deed ik ook hier; maar hoe verwonderd stond ik, want bijna overal was dit afscheid nemen met aandoening gepaard. Algemeen heerste er droefheid over mijn vertrek. Dit maakte zulk een diepe indruk op mij, dat ik bijna berouw had van mijn keuze; en zeker, indien ik dit vóór de aanneming der beroeping geweten had, zou zij mij niet zo gemakkelijk zijn gevallen. Deze droefheid openbaarde zich ook na mijn afscheidsrede; toen liep mijn woning vol van mensen, die mij nog even vaarwel wilden zeggen, en ieder had als laatste geschenk een Noord-Hollandsch kaasje bij zich, zodat ik meer dan twee jaren daarna nog van die kaas gegeten heb.

's Maandags vertrok ik van Bovencarspel zeer vroeg met een rijtuig, om te Hoorn in de ochtendtrekschuit te kunnen komen; maar hoe vroeg het ook was, zo waren toch alle mensen voor hun deur om mij het laatst vaarwel toe te roepen, zodat ik diep geroerd mijn gemeente verliet en mij dit afscheid altijd niet blijdschap herinner, ja, de hoop hierdoor wordt verlevendigd, dat mijn bediening aldaar dieper indruk gemaakt

heeft dan ik gedurende de tijd, welken ik in haar midden doorbracht, kon waarnemen. O! wie weet hoeveel uit die plaats hierboven mijn blijdschap en kroon zullen zijn, die ik op aarde als zodanig niet gekend heb.

In de maand Augustus van het jaar 1815 deed ik mijn intrede in de gemeente van Wijk bij Heusden, en over mijn kortstondig verblijf in die gemeente, waarin ik later ten tweeden male als leraar geplaatst werd, moet ik u thans het een en ander schrijven.

Om hierin een goede orde te houden, zal ik u mededelen hoe ik hier ontvangen werd, hoe ik deze gemeente aantrof, wat mijn werk was, met welke uitwerking en vrucht ik hier arbeide en hoedanig mijn gesteldheid en mijn wedervaren was.

Ik werd bij mijn aankomst door een juichende menigte ontvangen; de gehele gemeente was nagenoeg op de been om de nieuw leraar te zien en te verwelkomen, even alsof er een vorst in haar midden kwam. een juiste beschrijving van dit toneel kan ik niet meer geven, omdat mij de omstandigheden ontgaan zijn. Deze ontvangst kondigde mij echter al dadelijk aan, dat ik in een geheel ander land en in een andere gemeente kwam dan Noord-Holland met zijn gemeenten was.

Maar dit onderscheid zal nog duidelijker blijken, wanneer ik u verder beschrijf hoe ik de Wijkse gemeente aantrof. In het algemeen bevond ik haar zoals ik haar verwacht had, namelijk gehecht aan de oude, rechtzinnige belijdenis onzer Kerk en overtuigd van de noodzakelijkheid der bekering, zodat ik hier die belemmering bij het huis en zieken bezoek niet ondervond, welke mij in mijn vorige gemeente Zoveel onrust baarde, en ik om hierin kon handelen zoals ik het mijn roeping en mijn plicht achtte te zijn. Ik vond hier verscheidene kundige en beproefde Christenen en vele heilbegerige zielen, die open oren en harten hadden om onderwijs en besturing te ontvangen, maar tevens diep onkundig waren ten aanzien van het Evangelie en van de waren aard van het geloof. Deze laatsten spraken allen van gestalten en werkzaamheden, alsof die Christus zelf en daarin de gronden van geloof en hoop te vinden waren. Bovendien waren deze gestalten en werkzaamheden soms van zó weinig betekenis, dat men er niets wezenlijks in ontdekken kon.

Maar vooral trof ik hier hetzelfde verschijnsel aan, dat ik aan De Vuursche had opgemerkt en waarmede ik zo jammerlijk teleurgesteld was, namelijk hartstochtelijke vervoering. Ds. Detmar had hier acht jaren gepredikt, en zijn hartstochtelijke predikwijze had hier veel beweging veroorzaakt, zodat er vele mensen waren, die opgewekt scheen te zijn en zich voor geheel of half bekeerd hielden. Men kwam op gezelschappen tezamen, waar soms vijftig tot zeventig mensen bijeenkwamen. Twee zulke gezelschappen vond ik hier, een aan het een en een tweede aan het andere uiteinde van deze uitgestrekte gemeente; men had er vrome voorgangers, die aan het begin en aan het einde der bijeenkomsten een gebed deden en met de mensen spraken. Toen ik deze gemeente een weinig had opgenomen, gevoelde ik dadelijk, dat, ofschoon ik nu een gemeente had, die meer dan de vorige met mijn aard en mijn gesteldheid overeenkwam, zij echter niet minder moeilijk te bearbeiten was en ik grote wijsheid en bekwaamheid nodig had om hier in het midden van de paden des rechts te wandelen. Ik was door enen achtjarige dienst wel iets meer geoefend dan aan het begin van mijn bediening, maar deze oefening is goed, indien de Heere met ons is, maar baat ons anders weinig. Ik gevoelde daarom dringend behoefte aan de vervulling van deze belofte: "Zie! Ik ben met u."

Was deze gemeente van mijn vorige onderscheiden, ook het werk, dat ik hier verrichten moest, verschilde van het werk te Bovencarspel. Bracht ik daar veel, ja, de meeste tijd met studeren door, hier integendeel moest ik de meesten tijd aan het bezoek der gemeente wijden; dáár moest ik veel werk van mijn leerreden maken, hier

was dit minder nodig, zowel wegens de voorraad, welken ik had opgedaan, als wegens de meerdere eenvoudigheid van de gemeente. Hier leerde ik voor het eerst op een schets prediken.

Ofschoon dan mijn werk in sommige opzichten hier minder zwaar was, zo was het in andere opzichten veel zwaarder. Daar de gemeente meer dan tweemaal zo groot was en ik met het huisbezoek langer bij de meeste werd opgehouden, zo had ik veel meer dagen nodig om dat gewichtig gedeelte van mijn bediening te verrichten; en toch kwam ik ieder vierendeeljaars de gehele gemeente bezoeken, zodat ik gedurende de tijd van veertien maanden vijf malen de gehele gemeente bezocht heb, mijn afscheid nemen meegerekend, behalve zo vele bijzondere bezoeken.

Ik schrijf dit niet om mijzelf te prijzen, maar om mijn lasteraars de mond te stoppen, die mij in de laatste jaren van ontrouw beschuldigd hebben, omdat ik, door lichaamsgebreken verhinderd, dat werk niet langer verrichten kon.

Ook mijn predikwerk was hier moeilijker, omdat ik, behalve mijn twee gewone beurten, des avonds te vijf uur openbare catechisatie over de Catechismus hield en daarna nog het gezelschap bezocht en met de mensen sprak tot des avonds negen uur of half tien. Dit zij genoeg van mijn werk.

Maar wat was de uitwerking en vrucht van mijn arbeid?

De uitwerking was dezelfde als in mijn eerste gemeente. Velen waren onder de prediking van Ds. Detmar gewoon geweest tranen te storten en hoopten dit nu weer te kunnen doen, maar werden hierin teleurgesteld. Zij hoorden daarbij uit mijn mond, dat geen gestalten of werkzaamheden, geen bidden of tranen storten de grond onzer hoop op rechtvaardiging en zaligheid kon zijn, ja, al schreiden wij een zee van tranen, dat deze aan Gods gerechtigheid niet kon voldoen; dat alleen de gerechtigheid en genoegdoening van Christus de grond onzer rechtvaardiging voor en aanneming bij God kon wezen en deze alleen door het geloof in Jezus Christus de onze werd; dat tranen op zichzelf nog geen bewijzen waren van ons geloof, van onze wedergeboorte of heiligmaking en wij er dus niet te veel gewicht aan moesten hechten. Zo brak ik af wat zij gaarne opgebouwd zagen.

Spoedig ontdekte ik, dat sommigen, die vroeger zozeer met mij waren ingenomen, stroef en onvriendelijk waren geworden. Ik deed alsof ik het niet zag en hield vol. Gelukkig voor mij, dat ik de oude en beproefde Christenen aan mijn zijde had en deze zich met mijn prediking verenigd gevoelden. Geen drie maanden had ik zo volgehouden, of zij, die stroef en onvriendelijk waren geworden, begonnen hun dwaling in te zien en erkenden, dat ik de waarheid sprak. Nu kon ik zonder tegenstand op de gelegde grond voortgaan, en ik genoot hier de algemene achting en liefde; dit ging zóver, dat de voornaamste der ingezetenen, bij mijn beroep naar Almkerk en Nijkerk, mij een lijst overgaven, waarop zij voor tweehonderdvijfenzeventig gulden jaarlijkse traktementsverhoging getekend hadden, om mij te behouden.

Maar, zult gij vragen, hoe ging het met die hartstochtelijke godsdienst van die onder Ds. Detmar opgewekte mensen?

Ik bleef te korte tijd in deze gemeente, om er de uitkomsten volledig van te zien. De gezelschappen bleven gedurende mijn verblijf alhier in stand, maar het aanhoudend schreien in de kerk hield op, en ik vernam van de meesten hunner weinig van de godsdienst, ofschoon ik met hen in de beste verstandhouding bleef. Maar bij mijn terugkeer in deze gemeente was er een tijd van vijftien jaren verlopen, en toen vond ik niemand van hen meer, die zich bij de vromen voegde; zij leefden toen geheel zorgeloos en ongevoelig, als zonder God in de wereld.

Ziedaar een herhaalde ondervinding, door mij als leraar verkregen, hoe weinig

rekening men op die hartstochtelijke vervoering maken kan, indien er niet iets anders, iets van God bij komt. Geen wonder dus, dat ik in de loop van mijn bediening de spreuk onzer vaders steeds vasthield: "Laat het eerst overzomer en overwinteren, voordat gij over iemands bekering een oordeel velst." Wat de vrucht van mijn arbeid betreft, daarover kon ik, wegens het kortstondige van mijn verblijf in deze gemeente, bij mijn vertrek nog weinig oordelen.

Ik predikte tot zegen voor de Godvruchtigen, die daarvan dan ook getuigenis gaven; Maar voor zoveel ik mij thans herinner, was er maar één jong meisje, dat onder mijn prediking getroffen werd en de keus leerde doen om de Heere Jezus te zoeken. Bij mijn vertrek had dit werk des Geestes zich echter nog niet zóver ontwikkeld, dat ik er een oordeel over vellen durfde; ik hoopte, dat het een werk Gods mocht zijn. Bij mijn tweede komst alhier was zij getrouwd, en wel met een bekeerden man. Terstond kwam zij toen bij mij om mij mee te delen wat de Heere sedert mijn vertrek aan haar ziel gedaan had, daar zij nu van haar gemeenschap met Christus verzekerd was. Thans is zij reeds boven bij haar Heere, terwijl zij voor enige jaren haar man met verscheiden kinderen hierbeneden heeft achtergelaten.

Mijn gesteldheid gedurende mijn verblijf in deze gemeente beloofde ik u te zullen beschrijven, alsmede mijn wedervaren. Ik voeg dit tezamen, omdat het een aan het ander meestal nauw verbonden was.

Bij mijn komst in deze gemeente was mijn gesteldheid minder treurig dan toen ik te Bovencarspel kwam. Ik kwam nu in een gemeente, die meer met mijn aard en mijn gesteldheid overeenkwam, en ik was hier dadelijk te huis, zoals men het noemt. Ik was hier niet aan een vreemdeling gelijk, die in het vreemde land niet aarden kan, maar ik was hier als in mijn vaderland en dus met meer genoegen en meer opgeruimd, zodat ik mijn werk met het oog op de Heere met blijdschap begon.

Slechts weinige maanden was ik hier echter nog maar geweest, toen mijn vrees, dat de Heere ons vaderland, wegens zijn afval van God en de omkering zijner door Hem geplante Kerk, zou terugkomen en met zijn geduchte oordelen bezoeken, verwezenlijkt werd en een der zwaarste rampen ons trof.

Het jaar 1816 zal in de geschiedenis van ons vaderland wel onvergetelijk zijn. De plasregens begonnen reeds in de lente en hielden onafgebroken de gehelen zomer aan. Het was alsof de een regenwolk slechts plaats maakte voor de andere; de rivieren zwollen zózeer, dat de uiterwaarden, of het land buitendijks, steeds onder water stonden; het binnenwater rees zó hoog, dat al de lage landen met water overdekt waren en zij, die honger lagen, door de veelvuldige regens zó nat en koud werden, dat er bijna niets meer groeien kon. De beesten hadden geen gras, of moesten het uit het water ophalen; het vee hoorde men een akelig geluid geven vanwege de honger, als wilde het de mens toeroepen, dat het leed om zijn zonden; en vele beesten stierven. Een volslagen misgewas was het gevolg van deze ramp; aardappelen waren er zeer weinig en dan nog slecht, en het roggebrood steeg in prijs tot een gulden de acht ponden, die gewoonlijk slechts zes of zeven stuivers golden. De armoede was hooggaande; de behoeftigen aten alles, wat enigszins eetbaar was; en ware de milddadige hand van velen niet tussenbeide gekomen, dan zouden duizenden van honger zijn gestorven. Gelukkig dat het getal armen en dagloners niet zo groot was als thans en er dus ook meer arbeid was dan nu; dat de bevolking nog niet zo verbazend was toegenomen als zulks nu vooral in de minderen stand het geval is; dat de middelstand nog niet zo verarmd was als thans, zodat er veel kon gedaan worden, wat nu bijna onmogelijk is. O, hoe geducht drukte toen 's Heeren hand! Ik zag in dat alles

zó duidelijk Gods hand tegen ons gewapend, alsof het mij onmiddellijk geopenbaard werd.

De oorzaak van het Goddelijk oordeel lag voor mij bloot als een geopend boek. God kon geen onverschillig Aanschouwer zijn van de verderfelijke weg, door de hoofden van Kerk en Staat ingeslagen en door het volk stilzwijgend gevolgd. Deze weg was juist de tegenovergestelde van dien, welken God door ons bewandeld wil zien, en diende om ons volk hoe langer hoe verder van de God onzer vaders en de waren godsdienst af te leiden, ja, het van God, zijn Zoon en Geest, van zijn Woord en zijn dienst los te maken en het tegenovergestelde van onze vrome vaders te doen worden; in één woord: het was afval van God in Kerk en Staat.

Dat Goddelijk oordeel kwam mij dus niet vreemd voor; ik had geen voorspoed, maar tegenspoed verwacht; ik beschouwde dit oordeel slechts als een begin van die reeks van Goddelijke oordelen, welke daarna van jaar tot jaar, hoewel met vele blijken van Gods goedertierenheid vermengd, ons vaderland getroffen hebben, het reeds meermalen aan de rand des verderfs brachten en gewis, indien er geen bekering komt, het tot de ondergang zullen brengen.

Mijn gesteldheid onder deze oordelen Gods was enigszins gelijk aan die van Elia onder de oordelen, op zijn gebed aan Israël toegezonden ten tijde van Achab, ofschoon ik mij niet met die grote Godsgezant vergelijken wil. Ik was er bedroefd over, dat Vorst en volk onzer vaders God door hun afvalligheid oorzaak hadden gegeven om dit oordeel ons toe te zenden; maar nu de afval eenmaal plaats had gehad, was ik blij, dat de Heere zijn eer en heerlijkheid openbaarde in het bezoeken van onze afval, in de hoop, dat het mocht opgemerkt en aan de harten geheiligd en wij bewogen mochten worden om tot de God onzer vaders, zijn Waarheid en zijn dienst weder te keren. Ik vond vrijheid noch opgewektheid om het oordeel af te bidden en smeekte slechts om heiliging van hetzelfde en om de bekering van Vorst en volk.

Het tegendeel werd echter gezien. Men bleef zich als Farao verhard en ging voort op de weg van afval, die men had ingeslagen. Men was reeds zóver gekomen, dat men in de volksrampen geen oordelen Gods meer zien wilde; zij, die deze waarheid, als onbetwistbaar in Gods Woord gegrond, vasthielden, werden als duisterlingen aan de kaak gesteld, die aan de ouderwetse en versleten gevoelens van de tijd der duisternis nog verkleefd waren en met deze verlichte eeuw niet mede vooruitgingen, waarin men zulke reuzenschreden in verlichting gedaan had. Gods oordelen werden ternauwernood als kastijdingen of beproevingen aangemerkt; het voor die schone verlichting meest gangbaar gevoelen was, dat Gods wegen voor ons veel te hoog waren; dat men de reden, waarom God ons deze rampen toezond, niet kon, noch mocht trachten op te sporen en dus, met andere woorden, de ogen maar sluiten moest, om, evenals de uilen, op de helderen dag niet te zien.

O, 'kostelijke verlichting'! Het licht te schuwen en de duisternis te zoeken! Geen wonder, dat men bij zulk een denkwijze de oude bededagen afschafte en zelfs onder de zichtbaarste oordelen Gods niet weder wilde invoeren. Deze bededagen strookten met zulk een verlichting in het geheel niet; wat zou men toch op zulke dagen voorschrijven om te bidden en het volk voor te houden?

Het heeft mij steeds verwonderd, dat men de gedenkdag van de slag van Waterloo, de 18de Juni, nog als een soort van bededag wilde doen voorkomen; met een gehele afschaffing van zulk een dag ware men zichzelf veel meer gelijk gebleven. Of geschiedde het uit toegevendheid voor de zodanigen onder ons volk, die de oude bededagen nog niet goed vergeten konden?

Wat mijn huisgezin betrof gedurende mijn verblijf alhier, daarin was mijn wedervaren

deels bedroevend, deels verblijdend. Mijn vrome echtvriendin, die steeds zwak was, verkeerde hier in een zeer treurige toestand. Zij miste haar vrome vriendinnen van Bovencarspel en Enkhuizen en vond hier niet anders dan boerinnen, van wie enigen de Heere wel zochten, maar meer op gestalten bouwden dan op Christus, zodat mijn vrouw, wegens haar helderder inzien in het Evangelie, met haar niet zo innig verenigd was als met haar vorige vriendinnen. Zij leefde dus meer op zichzelf en was soms zeer treurig, ja, wenste naar elders verplaatst te worden.

Verblijdend daarentegen was hier mijn wedervaren met het oog op de voorspoedige bevalling van mijn vrouw, die mij weder een dochter mocht schenken, zodat wij nu twee kinderen van de Heere ontvangen hadden.

Nog geen jaar had ik hier als leraar gestaan, of ik ontving bijna gelijktijdig twee beroepen. Het eerste was dat naar het naburige Almkerk. Ofschoon mijn vrouw gaarne gezien had, dat ik deze beroeping, die een aanmerkelijke bevordering was, zowel met betrekking tot het zielental als tot het aanzien der plaats en de bezoldiging, had aangenomen, zo liet zij er zich echter in het geheel niet over uit, omdat zij geen invloed op mijn keus wilde hebben. De gemeente wendde alle pogingen aan om mij te behouden, en na behoorlijke beproeving van mijzelf voor 's Heeren aangezicht, besloot ik haar niet te verlaten wegens mijn kort verblijf alhier.

Maar ik had deze beroeping nauwelijks van de hand gewezen, of er kwam een commissie uit de kerkenraad der Nijkerkse gemeente, aan welke niets anders was opgedragen dan te vernemen of mijn stem voor hun talrijke gemeente en grote kerk toereikend zwaar was; en gehoord hebbende, dat zij meer dan voldoende was, kwam men bij mij om mij te berichten, dat ik de beroeping in de loop der week ontvangen zou. Ik ontving haar ook.. Zo kwam ik in een verzoeking, die te zwaar was om de grond vast te houden, waarop ik voor Almkerk bedankt had.

Mogelijk zou er in geheel mijn leven geen gelegenheid als deze meer voorkomen; een gemeente van 5000 zielen, een schone en aanzienlijke plaats, twee leraars, vele vromen, een gemeente, beroemd wegens haar gehechtheid aan de oude leer, aan het ware Christendom en zeer godsdienstig; bovendien te prediken voor een zo grote schaar, dit alles kwam overeen met hetgeen ik van de Heere zo menigmaal begeerd had. Ik wikte en woog en bad de Heere om mij de rechte weg te wijzen. En de schaal sloeg zó verbazend naar Nijkerk over, dat ik besluiten moest Wijk te verlaten; hoe kort mijn verblijf hier ook geweest was.

12. Naschrift.

Met de komst van Ds. Moorrees te Nijkerk, waar hij gedurende een reeks van zestien jaren mocht arbeiden, begint het gewichtigste en belangrijkste gedeelte van zijn openbaar leven.

Wij moeten het dus eensdeels zeer betreuren, dat hij ons hier juist verlaat en een langzaam toenemende verzwakking hem verhinderde zijn gehele leven te beschrijven. Aan de andere kant is zijn latere werkzaamheid echter veel meer bekend geworden en is het daarom ook minder nodig, dat zij ons beschreven wordt. Juist te Nijkerk en later ook nog te Wijk, waar hij ten tweede male leraar werd, heeft hij zich onder de vromen een naam gemaakt als een der weinige getrouw leraars in de lande, die de Waarheid naar Gods Woord verkondigde en de rechten van die Waarheid met moed, kracht en getrouwheid verdedigde. Juist door zijn latere Evangeliearbeid leeft hij ook buiten de kring zijner gemeenten steeds voort in het dankbaar aandenken van Gods kinderen. Hoe hij door Gods genadige leiding geworden is wat hij als leraar was; hoe hij tot zijn helder inzicht in het Evangelie van 's Heeren vrije ontferming gekomen is; in welke strijdweg hij de geloofskracht verkreeg, om later, tegen alle afwijkingen en aanvallen, Gods eeuwige Waarheid door prediking en wandel te verdedigen; op welke wijze de Heere hem tot een door de Heilige Geest verlichte gids op de reis naar de hemel vormde en tot een stevige eik deed opwassen, ten steun, te midden van de stormen dezes levens, voor de jongere en meer tedere spruiten van 's Heeren planting, dit alles heeft hij ons in de vorige bladzijden aangetoond.

Zijn eersten Evangeliearbeid mocht hij ons tevens beschrijven en er ons een proeve in geven van hetgeen wij in latere dagen van hem en zijn werk zelf zien of horen mochten. Aan De Vuursche en tijdens zijn eerste verblijf te Wijk zien wij hem, door de hem eigen helderheid en eenvoudigheid des geloofs, met vrucht en zegen optreden tegen het misbruik der gestalten en gemoedsbeweging; te Bovencarspel ook niet zonder gunstige gevolgen tegen de onverschilligheid, enen bloot vormelijke godsdienst en het Christendom, dat geen wedergeboorte kent.

Te Nijkerk en te Wijk, zijn laatste standplaatsen, vond hij reeds bij zijn komst een grond gelegd, waarop zijn prediking slechts behoefde voort te bouw; hij vond er algemeen de overtuiging van de noodzakelijkheid der vernieuwing des harten tot zaligheid, welke overtuiging hij vóór alles bij de hem toevertrouwde zielen wenste te wekken en te versterken en die dan ook het kenmerkende van het levend Christendom aangeeft, al is men het er nog niet mede deelachtig.

Wat er bij hem omging in het tweede gedeelte zijns levens blijft ons verborgen, voor zoveel hij het niet in zijn prediking heeft uitgesproken. Mij rest dus slechts enkele bijzonderheden uit zijn verdere levensloop te vermelden en een korte schets van zijn karakter als mens, als Christen en als leraar te geven.

In het jaar 1816 naar Nijkerk overgekomen, verkondigde hij er het Evangelie van zijns grote Zender met ernst en getrouwheid; eerst nevens Ds. Schoonderbeek, die in dezelfde geest werkzaam was en met wier hij zich dan ook hartelijk verenigd gevoelde; later met Ds. Callenbach, thans nog een waardig leraar te Elburg, die mede hetzelfde Evangelie verkondigde en mijn lof niet behoeft, waar hij zich de liefde en hoogachting van zoveel vromen op zijn prediking heeft geschonken gezien.

De waardige Moorrees vond bij zijn aankomst te Nijkerk reeds wat hij zo gaarne in een gemeente aantrof en te Bovencarspel zo zeer gemist had, namelijk een algemeen heersende overtuiging van de noodzakelijkheid der bekering en wedergeboorte of der vernieuwing des harten tot zaligheid. In zijn prediking behoefde hij dus slechts die

overtuiging te bevestigen en haar met 's Heeren zegen kracht en invloed op de harten zijner hoorders te doen uitoefenen. Hij en zijn medearbeider mochten dan ook hun Evangeliearbeid van zegen achtervolgd zien, zowel in de bekering van velen als in de stichting, opbouw en vertroosting der geen, die reeds voor 's Heeren liefdedienst gewonnen waren. Hun algenoegzame en onuitsprekelijk genadige Verbonds-God schonk echter zijn gaarne getrouw knechten ook een buitengewone blijdschap.

Was Nijkerk reeds in een vorige eeuw, onder *de bediening van Ds. Kuijper*, in bijzondere zin het voorwerp van Gods genade geweest door een geestelijke opwekking van velen zijner inwoners, ook nu werd deze plaats met *een nieuw uitstorting van de Heilige Geest als het ware begiftigd*.

Het was in het jaar 1821.

Velen, die te voren voor hun eeuwige belangen onverschillig waren, of alleen voor de tijd scheen te leven, of zich voor de toekomst met het waarnemen hunner godsdienstige en burgerlijke plichten meenden te mogen tevreden stellen, begonnen plotseling te bespeuren en zichzelf te bekennen, dat hun leven ten verderve voerde, en met angst en hooggaande benauwdheid te vragen wat zij doen moesten om zalig te worden. Het kerkgebouw, steeds goed bezocht, kon nu, hoe ruim ook, de opkomende gemeentenaren niet meer bevatten; men moest het aantal godsdienst oefeningen vermeerderen.

De gezelschappen of bijeenkomsten van vromen, waar 's Heeren Woord en dienst de onderwerpen der gesprekken waren en die tot onderlinge stichting en opbouw gehouden werden, vermenigvuldigden zich.

De beide predikanten hielden zulke bijeenkomsten in hun pastorieën en woonden ook de andere bij, die op verschillende avonden op onderscheidene punten der plaats gehouden werden. Getrouw stonden de vromen hun leraars terzijde door het Evangelie te verkondigen en de heilbegerigen met raad en voorlichting te dienen; ook zou het werk zonder die hulp de voorgangers te zwaar zijn geworden; want niettegenstaande de meerdere godsdienst oefeningen en ofschoon er iedere avond ergens gezelschap gehouden werd, waar eenvoudige, vrome leden mede getuigden, kwamen velen dagelijks de pastorieën als bestormen om onderricht in de weg des heils.

Vele weken duurde deze opwekking en ging vervolgens in de gewone gesteldheid der gemeente weder over. Treffende bekeringen hadden er intussen plaats gegrepen; enigen der grootste goddelozen waren in toonbeelden van genade veranderd; sommigen van de onverschilligste in de innigste Christenen; en zij, die te voren met de meeste tevredenheid over zichzelf gesproken hadden en met de meeste gerustheid van hun leven, waren nu de eersten om zich zelf voor God en mensen aan te klagen en riepen het uit, dat zij aan 's mensen zijde volstrekt verloren waren.

Zeker niet allen werden van God en dus inderdaad bekeerd, die in die dagen met aandoening en ernst over hun zielstoestand spraken en klaagden; ook hier was de spreuk van toepassing: "Niet iedere bloesemknop wordt vrucht."

Maar sedert die tijd mochten vele ware vromen in Nijkerk en omstreken juist die dagen van opwekking als het begin hunner bekering aanmerken. Reeds is het ons gebleken hoe de waardige Moorrees zich in dat werk van de Heilige Geest verheugde; hij kon er dan ook in de laatste dagen van zijn leven nog van spreken met een vervoering alsof datzelfde Pinkstervuur nog in hem gloeide; men kon het hen aanzien, dat het voor hem de gelukkigste tijd uit zijn ganse ambtsbediening geweest was. En wat is dan ook liefelijker of meer opwekkend voor een gelovig Evangeliedienaar dan dat de Heere hem zo eens van vromen en heilbegerigen omringt! Het Woord des Heeren keert zeker nimmer ledig tot Hem weder, maar het is zo verkwikkend Gods

beloften in vervulling te zien treden en van 's Heeren genade en eeuwig leven tot de zielen te mogen spreken, bij wie die taal zo zeer ingang vindt, omdat zij er juist zo levendig behoefte aan gevoelen.

Er wordt ook weleens van opwekkingen misbruik gemaakt; men heeft zich ook weleens voor eeuwig willen bedriegen door op aandoeningen de hoop der zaligheid te bouwen; wat is er echter, dat niet misbruikt wordt? Ook het beste kan dat lot niet altijd ontgaan. En daarbij staat tegenover dat misbruik het heil, dat menige ziel in zulke dagen smaakte, terwijl andere tijden zo dor en onvruchtbaar voor het gemoedsleven zijn kunnen en zo weinig bekeringen opleveren. Maar wij behoeven het werk des Heeren niet te verdedigen; dat handhaaft zichzelf.

Leverde alzo het verblijf te Nijkerk veel geestelijke vreugde op en zelfs buitengewoon genot, het was ook rijk aan beproevingen en aan de aller-bitterste smarten. De vrouw, die tot hiertoe onze lieve broeder terzijde had gestaan en met haar geloof, te midden van al haar smarten, hem gesterkt en bemoedigd had, werd, na nog vele ogenblikken van lijden en strijd doorgeworsteld te hebben, na nog menigmaal tegen aller verwachting in tot het leven herrezen te zijn, hem van het hart gescheurd. Hij kon haar de overwinning en de rust, na zo langen en vaak bange strijd, niet misgunnen; hij moest zich om harentwil verblijden, dat het volmaakt leven, hetwelk toch hierboven alleen beginnen kan, een aanvang voor haar genomen had; en hij getuigde het van haar in zijn brieven: "Het lijden had haar geheiligd; zij was zichtbaar rijp voor de hemel."

Maar juist die innige vroomheid en dat nauw verkeer met God maakten haar te kostbaarder voor hem; en had hij weleens gevreesd door zijn huwelijk van zijn werk afgetrokken te zullen worden. Die vrees was door Gods trouw beschaamd geworden, waar zijn gade hem juist bij uitnemendheid tot ondersteuning was geweest. Haar godzaligheid deed hem dus zijn verlies te meer betreuren.

Ook het vaderhart werd verscheurd. Van de twee dochters, hem geschonken, moest hij de een op de leeftijd van acht jaren wederom afstaan, juist op de leeftijd dus, waarin de eerste ontwikkeling reeds voorbij is, waarin het kind tot enig nadenken is gekomen en tot het leven in de maatschappij en het gevoel zijner dure verplichtingen jegens zijn ouders enigszins begint te ontwaken, terwijl het éinig kind, hem uit zijn echt overgebleven, zeer gebrekkig en zwak was. Alles moest hij zich schier zien ontvallen, wat hem aan deze aarde binden kon; maar de Heere ondersteunde en vertroostte hem door hem het algenoegzame Zijner genade te doen ondervinden; en na enige tijd werd hem een andere echtvriendin geschonken.

In het jaar 1824 huwde hij ten tweeden male, en nu met Jannetje Kreulen, mede een vrome vrouw, die het werk haarr voorgangster in zijn geheel mocht overnemen en op haar beurt de waardige leraar met haar gebeden en haar geloofsleven tot sterkte zijn.

Na zestien jaren te Nijkerk gearbeid te hebben, ontving hij een beroeping naar Wijk, zijn vroegere standplaats. De wonderlijken weg, daarbij met hem gehouden, heeft hij zelf breedvoerig in de voorrede van een zijner uitgegeven leerreden beschreven. De kerkenraad van Wijk komt bij hem en geeft hem als reden van die komst op: de begeerte om hem opnieuw te beroepen.

"Ik wist het reeds," was zijn antwoord, "en ziedaar mijn hand; ik neem uw beroeping ook aanstonds aan; ik word wederom leraar van Wijk."

Zó vast was hij verzekerd van 's Heeren wil en welbehagen omtrent zijn verdere arbeid. Werkelijk deed hij zijn intrede aldaar de 7de Augustus 1831. Velen zijner vrienden waren sedert zijn vertrek uit deze gemeente gestorven; toch vond hij er nog

onderscheiden, die hem ook ditmaal tot medegetuigen zijn mochten, die hem ook het verlies zijner Veluwse vrienden vergoeden konden en voor wie hij een dierbare herder was.

Gezegend was zijn prediking niet slechts voor Wijk, maar ook voor menige plaats uit de omtrek; velen noemen hem nog als hun vader in Christus. Een twintigtal jaren mocht hij op deze zijn laatste standplaats met lust en opgewektheid prediken. Wel verzwakte eindelijk het lichaam van de in de liefdedienst zijns Heeren vergrijsden Evangeliedienaar; wel moest eerst het huisbezoek, hem zo dierbaar, allengskens verminderen en kon later de tweede predikbeurt eerst des avonds door hem vervuld worden; wel moest hij menigmaal in de laatsten tijd zijner bediening in het gevoel van de uitputting zijner krachten klagen, dat het hem onmogelijk was op te treden; maar dan zelfs, als het uur der godsdienstoefening sloeg, was een woord van opwekking zijner vrome vrouw voldoende om zijn lust tot 's Heeren werk over het zwak lichaam te doen zegevieren; en de grote dag der eeuwigheid zal het openbaren, wat hier in stil te dikwijls dankbaar door deze of geen reeds erkend werd, waartoe namelijk die uiterste krachtsinspanning nog dienen moest, hoe menigeen er nog door vertroost en gesterkt moest worden, hoe menigeen ook tot de Heere en zijn liefdedienst nog toegebracht werd.

Ook hier bleven intussen de beproevingen niet uit.

Ruim een jaar na zijn intrede te Wijk stierf zijn tweede vrouw, in October 1832. Wederom werd een vrome gade hem ontrukkt, maar ook ditmaal was de Heere hem nabij; en in November van het volgend jaar werd ook nu de ledige plaats weder vervuld. Uit zijn tweede huwelijk had hij geen kinderen; alleen het gebrekkig dochtertje van zijn eerste vrouw was hem gespaard gebleven. Zijn derde echtgenote, Nennetje van der Flier geheten en een nicht van zijn tweede vrouw, baarde hem een zoon, Jan geheten, en drie dochters, Matje, Johanna en Alberdine.

Zijn zoon Jan is thans een zeer geacht en bemind leraar te **Ommen**, die niets vuriger begeert dan de voetstappen van zijn vrome vaders te drukken en het werk, van onze Elia overgenomen, met vrucht en zegen voort te zetten. Een van zijn dochters, Matje, is gehuwd met Ds. van der Meulen, die mede voor de Waarheid en godzaligheid te Lollum in Friesland strijden mag; een andere zijner dochters, Johanna, ging hem weinig dagen vooruit in de eeuwigheid, gelijk wij verder zien zullen, terwijl de derde, Alberdine, met haar halve zuster Mietje, haar halve broeder Bernard en haar tweede moeder, nog dagelijks over het voor de tijd onherstelbaar verlies spreekt, dat zij door de dood van onze geliefde broeder geleden hebben.

Mocht hij alsoo een te voren ongekende zegen met zijn derde vrouw smaken in de gezonde en voorspoedige kinderen, hun geschonken, enige jaren slechts duurde dit huiselijk geluk; waterzucht was de vreselijke kwaal, die zijn derde echtgenote aantastte en haar veel en lang deed lijden, tot eindelijk de dood ook haar de rust van Gods volk deed ingaan, om haar echtvriend nog ééns alleen te laten en hem te bitterder zijn verlies te doen gevoelen, waar hij op vijfenzestigjarige ouderdom met de zorg voor vier nog jeugdige kinderen belast bleef.

Geloof en stille berusting hadden het leven ook dezer vrouw gekenmerkt, hoeveel lijden en pijnlijke kunstbewerkingen haar ook opgelegd waren. Zij was het, die van haar smartelijk ziekbed hem vaak bemoedigd had en tot zijn werk in staat gesteld; zij stierf in het blij vooruitzicht van de hemel.

Daar stond de weduwnaar wederom alleen te midden van zijn dierbare kleinen, en toch niet alleen; ook nu was de Heere met hem. Reeds enige tijd vóór het afsterven zijner vrouw had hij naar hulp moeten uitzien, en Jeannette de Pinéda nam de zorg

voor de huishouding en de kinderen op zich, daar het lijden der moeder zulks noodzakelijk maakte. Zo leerde hij zijn vierde vrouw kennen, en het levend geloof werd ook nu de innigste band hunner vereniging.

Op de 15den Januari 1845 overleed zijn echtgenote, en tegen het einde van het volgend jaar, op de 21ste October 1846, begaf hij zich nog eens in de echt, om zichzelf een getrouw verzorgster en zijn kinderen een moeder geschonken te zien.

Een zoon, **Bernard** geheten, was de éniige vrucht hunner echtverbintenis, die thans de troost zijner moeder in haar weduwstaat zijn mag en, schoon nog jong, zijn vader hartelijk betreurt.

"Vele zijn de tegenspoeden des rechtvaardigen!" Dat woord kon Moorrees dus met recht op zich toepassen, maar ook: "Maar uit die allen redt hem de Heere." En ik hoor het hem dan ook nog zeggen, wat hij eens tot mij sprak: "Ik heb veel geleden, want ik heb reeds drie vrouw naar het graf zien dragen, maar ik heb toch een bijzonder voorrecht ontvangen, daar ik van haar allen zo zeker en op zoveel vaste gronden en heldere blijken, geloven mag, dat zij mij in de eeuwige vreugde zijn voorgegaan, terwijl ik van mijn vierde echtgenote hetzelfde voor de toekomst verwachten mag." Wel weet ik, dat wij licht over onze naaste betrekkingen te gunstig denken, maar hij stond niet alléén in het geloof aan de bekering zijner echtgenoten; vele anderen, en daaronder de ernstigste vromen, hebben hetzelfde van haar getuigd.

Enkele jaren mocht hij nog onder vele zwakheden des lichaams zijn dienstwerk verrichten; eindelijk moest hij het neerleggen, om nog een achttal jaren hierbeneden in rust door te brengen; toch was hij in die rust nog werkzaam; steeds had zijn huis opengestaan voor de kinderen Gods en al de leden zijner gemeente. Nu het gezellig verkeer als het éniig middel om nog nuttig te zijn hem overbleef, maakte hij er ook ijverig gebruik van, om met 's Heeren zegen het rokend lemmet en de glimmende vlaswiek tot een heldere vlam aan te blazen, de olievoorraad van Christelijke ijver en waakzaamheid te vermeerderen bij de bevestigde vromen en een ernstig woord ter ontdekking te spreken tot diegenen, die nog onbekeerd voortleefden.

Van allerlei plaatsen kwam men hem dan ook bezoeken, opdat hij dezelfde liefdedienst nog aan velen bewijzen mocht, die Geesje Pamans eens aan hem bewezen had.

Velen zijner vrome vrienden had hij reeds overleefd; toch waren er enkelen te Wijk, die ten einde toe hem hun liefde betonen mochten; en ook uit de omliggende plaatsen kwamen velen de waardige grijsaard nog eens opzoeken, van wie zij zoveel geleerd en genoten hadden. Ook ik heb hem in zijn laatste dagen nog mogen leren kennen, om getuige te zijn van zijn helder en krachtig geloofsleven, dat tot zijn dood toe werkzaam bleef.

En hiermede zijn wij genaderd tot de geschiedenis zijner laatste dagen.

Geruime tijd reeds werd hij door de gebreken van de ouderdom gekweld, vooral door steeds toenemende verzwakking, die hem van lieverlede het schrijven en lezen onmogelijk maakte. Aan zijn stoel gebonden, was dan het onderhoud met betrekkingen of vrome vrienden zijn éniige uitspanning. Zijn echtgenote las hem ook menige bladzijde voor, om hem het genot van boeken en geschriften, dat hij zichzelf niet meer verschaffen kon, te verlenen. Gedurende de twee laatste jaren van zijn leven werd ook het horen lezen voor zijn wegstervende krachten te zwaar. Nu en dan een enkele volzin te mogen horen, bleef hem nog lang een genoegen; maar hield men hem er iets langer mede bezig, dan was het hem niet meer mogelijk het gelezene te volgen. Daarbij was het nu voortdurend sukkelen geworden. Telkens kwam de een of andere

ongesteldheid zijn einde verhaasten; vooral had hij met zware benauwdheden te worstelen en moest hij dikwijls naar lucht en adem smachten, zodat hij altijd in een zittende houding moest blijven. Dikwijls vreesden de zijn, dat hij plotseling in die benauwdheden blijven zou.

Enige weken vóór zijn verscheiden trof hem nog een gevoelige slag; een zijner dochters, uit zijn derde huwelijk hem geboren en Johanna geheten, werd onverwachts van hem weggenomen. Gezond en sterk van gestel als zij was, zou men haar zeker een lang leven hebben toegezegd; maar gevatte koude deed een koorts bij haar ontstaan, die aanvankelijk weinig verontrustends had; na enige dagen echter greep haar een zenuwkoorts aan; en op het feest der uitstorting des Heiligen Geestes, Pinksteren 1860, bleef slechts haar stoffelijk deel haar diep geschokte betrekkingen en haar zwaar beproefde vader over. Haar geest was tot God gegaan, die hem gegeven had, na evenwel, tot groten troost der haren, zich in de eerste dagen der ziekte meer dan ééns als die van een kind des Heeren te hebben uitgesproken in de woorden van Psalm 119: 52:

*Hoe zoet zijn mij uw reden geweest!
Geen honig kon 't gehemelt' beter smaken.*

en vs. 65:

*Hoe wonderbaar is uw getuigenis!
Dies zal mijn ziel dat ook getrouw bewaren.*

In de smart over de scheiding van zijn kind mocht dus de grijze knecht des Heeren door dit geloof verkwikt worden: wanneer ik, wat welhaast geschieden zal, tot mijn God opvaar, dan zal ik bij Hem een van mijn dierbaren te méér ontmoeten.

Onder al de lichaamsmartten was Moorrees steeds opgeruimd. Zijn helder en vast geloof had niet tevergeefs tal van stormen doorgestaan; welke twijfelingen vroeger zijn ziel vaak beroeren mochten, in de laatste jaren zijns levens werd hij er niet meer door gekweld. Hij wist in Wien hij geloofd had, en hij had ook geleerd niets meer in zichzelf, maar alles in die getrouw God te zoeken. Steeds sprak hij met een verzekerd geloof; en hoewel hij bij iedere ongesteldheid reeds meende de hemel te zullen ingaan, toch duurde de strijd nog maanden lang. Bij iederen terugkeer in het leven mocht hij zich echter in een zekere kalmte verheugen en het woord bevestigen: "Zij, die geloven, haasten niet!" evenals de schipbreukeling, die met iedere baar, welke hem opheft en naar het strand voert, op de vasten wal meent gebracht te zullen worden en telkens weder in zee wordt teruggeworpen, ofschoon de hoop op verlossing bij die teleurstellingen slechts groeit en rijpt.

Vier weken vóór zijn dood kreeg hij een soort van beroerte. Zijn vrouw meende nu zowel als hij, dat zijn einde dáár was. Hij legde haar de handen op, nam van haar en zijn kinderen zegenend afscheid en bleef in stille verwachting van zijn Heere en Zaligmaker. Het lichaam herstelde zich echter nog eens van die aanval, ofschoon het zichtbaar in krachten verminderde. de dag vóór zijn dood getuigde hij zelf, dat zijn opgeruimdheid in zijn strijd uit het blij vooruitzicht voortspoot, dat hem streefde, het vooruitzicht op de hemel. "Nog enige stappen," zei hij, "en dan ben ik te huis."

Tot de laatste ogenblikken behield hij zijn bewustheid. 's Zaterdagavond, de 18de Augustus, herinnerde zijn vrouw hem de uitspraak van Paulus (2 Tim. 4: 7 en 8): "Ik heb de goeden strijd gestreden; ik heb de loop geëindigd; ik heb het geloof behouden; voorts is mij weggelegd de kroon der rechtvaardigheid, welke mij de Heere, de

rechtvaardige Rechter, in die dag geven zal, en niet alleen mij, maar ook allen, die zijn verschijning liefgehad hebben."

"Meent gij ook mij daarmede, vrouwke!" vroeg hij daarop; en op het bevestigend antwoord zei hij: "Amen! Dat heil is ook voor mij weggelegd."

Met lust en blijmoedigheid sprak hij verder van zijn getrouwe God en diens liefdedienst. Te middernacht dronk hij nog even en legde toen het hoofd op een kussentje, waarop hij te twee uur in de vroege Zondagmorgen, de 19den Augustus 1860, de laatste adem uitblies. Hij had de eeuwigen Sabbat in dit leven mogen aanvangen; hij ging ook van de aardse rustdag in de hemelse over.

Men kon hem zeker de rust niet misgunnen; maar had de vroomheid zijner afgestorven echtvriendinnen hem haar gemis te dieper doen gevoelen, hetzelfde ondervond nu ook zijn weduwe. Lang was de dood het éinig vooruitzicht geweest, maar toch verraste hij haar nog, zoals zulks steeds het geval is. Onwillekeurig hadden zijn vrienden, van zijn lijden getuigen, aan de heerlijkheid zijner aanstaande verlossing gedacht; nu zij hem ten deel viel, konden zij alleen aan hun smart over hun verlies denken.

In de laatste weken zijns levens buitenslands zijnde, mocht ik van zijn sterven geen getuige wezen; maar langer dan twee jaren had hij geleefd als in het gezicht van de dood; en meermalen hoorde ik hem daarbij roemen in de God zijns heils en maakte hij mij naijverig op de gelukkige staat, waarin hij te midden van zijn strijd verkeerde.

"Let op de vrome en ziet naar de oprechte, want het einde van die man zal vrede zijn."

Dikwijls heb ik bij zijn ziekbed aan die woorden van Psalm 37: 37 .moeten denken.

Enige dagen later werd hem de laatste eer bewezen. Ds. du Cloux en Buitendijk volgden met zijn zonen en vele vrienden het lijk, en de eerstgenoemde leraar sprak de diep bedroefden betrekkingen aan het sterfhuis een woord van troost en opbeuring toe; Een hoge ouderdom had de Heere zijn knecht geschonken; zes dagen vóór zijn dood had hij de leeftijd van tachtig jaren mogen bereiken; en was hij opgeruimd en blijmoedig ook in zijn laatste dagen en in zijn laatsten strijd, hij beurde zelfs zijn vrouw en kinderen op en maakte hun het leven zo aangenaam en gemakkelijk mogelijk. Zijn nagedachtenis blijft in zegening, niet alleen bij zijn naaste bloedverwanten, maar bij al de kinderen Gods, die hem hadden leren kennen.

Moorrees handhaafde ook in geschriften de oude Waarheid van Gods Woord tegenover de menselijke wijsheid en de leugen onzer dagen; ook de Afscheiding ontlokte hem een vurige verklaring van zijn gehechtheid aan de Gereformeerde Staatskerk en enige besturingen en raadgevingen aan de vromen. Niets dan Gods Woord, door een gelovig gemoed weergegeven, kunnen wij in zijn geschriften vinden, en dat wel op eenvoudige, maar innige wijze. Allen, die hem horen mochten; getuigen echter eenparig, dat men hem, om hem recht te waarderen, zelf moest gehoord hebben, hoe hij met bezielde taal, met geloofstaal dat Evangelie verkondigde, waarvan hij zelf ondervonden had, dat het de gelovige een kracht Gods tot zaligheid was.

En zo komen wij tot de schets van zijn persoon en zijn karakter. Als mens was hij bemind om zijn oprechtheid en gulheid; ieder moest van hem de waarheid horen, hetzij hij vriend of vijand, Christen of natuurlijk mens was; maar men kon ook op hem rekenen. Hij had verder iets naïefs, dat aan hem boeide. Driftig van aard, was hem alle haatdragendheid vreemd. Geen ellende kunnende zien, gaf hij gaarne wat aan behoeftigen, ja, zou in zijn gulheid en goedhartigheid dikwijls te veel hebben weggegeven. Nederig van hart, viel het hem gemakkelijk een ander uitnemender te achten

dan zichzelf, wat de genade, hem geschonken, trouws met zich bracht. Als echtgenoot en vader maakte hij de zijn hoogst gelukkig door zijn opgeruimde geest en liefdevol hart. Onvergetelijk blijft hij hun. Steeds vol zorg voor zijn betrekkingen, was hun voorspoed hem een waar geluk. Hartelijk verheugde hij zich, toen hij zijn oudsten zoon als leraar zag optreden; en de ontwikkeling en vorderingen van zijn zoontje en petekind ging hij met innig genoegen na.

Als Christen kenmerkte hij zich door zijn blijmoedige geest, een vrucht van zijn helder en krachtig geloofsleven. Hij was niet door blindheid euvelmoedig, want hij kende zeer goed de ellenden en het bederf des harten; diepe blikken had hij in dat bederf geslagen; de hoge benen, gelijk het dikwijls onder de vromen heet, waren bij hem wel gebroken, maar toch was hij, ofschoon zondaar zich gevoelende, vrijmoedig als een echt discipel uit de school van Jezus, ja, blijmoedig, alleen door het geloof in de vrije genade zijns Gods. Kon niets die genade beperken, dan vermocht ook zijn onwaardigheid zulks niet; en dit wist hij niet alleen; dit beredeneerde hij niet slechts, maar hij gevoelde en geloofde het in de diepste grond van zijn hart; hij hoorde het, om zo te spreken, zijn getrouw God in zijn binnenste getuigen. Hij had het zó duidelijk door ondervinding verstaan wie God was, en wel in het bijzonder voor hem, dat hij niet vrezende kon. De Heere was zijn schild, zijn loon zeer groot; en in een nauw gemeenschap met zijn God levende, kon ook de dood hem niet verschrikken, maar moest hij integendeel wel verlangen naar dat ogenblik, waarop hij zich voor eeuwig onafscheidelijk aan zijn God zou verbonden zien en het volmaakt leven, hier immer onbereikbaar, zijn deel zou worden.

Wat hij als Christen ondervonden had, hij sprak het uit in zijn prediking; en had hij door 's Heeren leiding het gevoel zijner onwaardigheid en de Heerlijke taal des Evangelies zeer gelukkig in een kinderlijk geloof aan Gods vrije genade bij zichzelf als zien samensmelten en overgaan, dit maakte zijn Evangelieverkondiging juist zo krachtig en gezegend. Onze zonden en geestelijke ellende zijn geen beuzelingen; en wie er slechts vluchtig over spreekt, kan met de ontroerendste beschrijving van Gods genade weinig of niets uitrichten. Wat baat het zaaien, als de grond niet eerst in omgeploegd? Het gevoel onzer schuld en onzer onmacht ten goede moet ons ernstig maken en een oprecht, ja, smachtend verlangen naar verlossing, naar vrijspraak, naar vernieuwing des harten opwekken; dan kan Christus ons met zijn heil en volheid van genade hoogst begeerlijk, dierbaar en onmisbaar worden; zonder dat daarentegen verstaat of gevoelt ons hart niet wie de Heere is. of wie Hij voor ons in zijn ontferming wil en kan zijn, wat ons verstand er ook van weten en beredeneren moge. De ervaring bewijst het. Als onze prediking niet hoogst ernstig is en de zonde niet in haar verderfelijke aard wordt nagegaan, dan gevoelt zelfs de oppervlakkige hoorder: neen! zulk prediken kan niet aan de diepste behoeften van mijn hart voldoen; men spreekt wel van verlossing en zaligheid, maar men schijnt de grootste hinderpaal, die aan mijn zaligheid in de weg ligt, de zonde namelijk, het bederf mijns harten, te vergeten.

Omgekeerd vraagt men algemeen naar een ernstige prediking, omdat ook dan, wanneer men nog niet voor 's Heeren dienst gewonnen is, de minste nagedachte, de minste aandacht, zelfs tegen onze wil aan het getuigenis van het geweten verleend, ons leert, dat wij niet dan door strijd en door te sterven aan onszelf en aan onze boze neigingen, zowel als aan onze zondige daden, het koninkrijk der hemelen kunnen binnengaan.

Moorrees was ernstig, hoogst ernstig; wie tot hem kwam, in oprechtheid raad en terechtwijzing begerende, beklemd door de vrees van zich voor de eeuwigheid te zullen bedriegen, gevoelde aanstonds op het horen zijner taal: deze gids bedriegt niet:

hij beschrijft mijn ellenden juist zo groot en zo zwart als ik ze tot mijn ontzetting in mijzelf gevonden heb. En dan liet Moorrees zulk enen niet onder de last zijner zonden zuchten; hij wist, dat de Wet nodig was ter ontdekking, om zondaren voor Christus en zijn heil vatbaar te maken, maar hij wist óók, dat de Wet niet troosten kon en dit alleen het werk, de kracht en de roeping van het Evangelie was.

Had de tuchtmeester gesproken, om tot Christus uit te drijven, dan kwam Christus zelf aan het woord; was de Wet verkondigd, zoals zij niet alleen met straf dreigt, maar, vooral geestelijk van aard zijnde, ons gehele leven omvangt en in ieder deel en ogenblik van dat leven ons zonden kan doen ontdekken, zelfs de schandelijkste en onverantwoordelijkste, dan sprak Moorrees de gedachten des vredes van zijn God uit in al haar Goddelijke rijkdom en oneindige breedte en diepte; dan verkondigde hij het vrije genadeverbond, waarin God alles wordt, om maar te zoeken en te zaligen, niet wat zichzelf wil of tracht te behouden, maar wat verloren is. En ook hierbij was het niet een dorre redenering, een koud en streng betoog, neen! Zoals hij door zijn zelfkennis met zijn eigen beeld de zondaar schilderde, evenzo de Christen; wat het vlees bij hem werkte, hij sprak het uit tot kenschetsing der wereld. Zijn twijfelingen en zijn strijd, in zijn eerste levensjaren doorgeworsteld, geven hem de trekken en kleuren aan voor het beeld van de kleingelovige; hoe zijn God hem gered en verruimd had, verhaalde hij tot bemoediging en besturing der heilbegerigen; en wat hij in het kalme en toch aller-zaligste van de gemeenschap en nabijheid zijns Gods genoot, schetste hij met innige liefde en grote kracht, om daardoor de liefde tot God in de harten van allen, die de Heere vreesden, aan te vuren, opdat zij toch tot Gods eer mochten leven.

Zo hechtte hij onder Gods zegen menige parel aan de kroon van Koning Jezus; zo was hij jaren lang de zielevriend van het arm en ellendig volk, dat de Heere zich hier heeft achtergelaten, opdat het op zijn Naam zou hopen; zo maakte hij het oude gedurig nieuw, ook voor hen, die, evenals hij, veel in het liefelijk licht van 's Heeren vriendelijk aanschijn mochten verkeren.

En daarom: ook Moorrees "zal blinken als de glans des uitspansels en, daar hij er velen rechtvaardigen mocht, als de sterren altoos en eeuwiglijk," om zelf zich echter de kroon van het hoofd te nemen en die voor God en het Lam neder te werpen, aan wiep hij alleen al zijn voorrechten te danken had, gelijk het reeds hier zijn hoogste lust en zaligheid was geworden zulks te mogen erkennen en uitspreken, tot eer en verheerlijking van de Drie-enige, volzalige God, Vader, Zoon en Heiligen Geest.

Die God, lieve lezer! geve ook ons tot zijn eer te leven, te sterven en eeuwig te leven. Amen!

W. J. Gezelschap
1860